

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๓๗ ตอนที่ ๑๓๖๑ – ๑๓๗๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๓๖๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๓

ข้อความต่อไปใน **สัมโมหวิโนทนี อรรถกถา ขุททกวัตถุวิกังคินิทเทส**
จาปัลยนิทเทส อธิบายการชอบตบแต่ง มีว่า

คำว่า อิมัสสะ วา ปุติกายัสสะ (แปลว่าการตบแต่งกายอันเปื่อยเน่า) คือ
กายมนุษย์แม้มีสีเพียงดั่งสีแห่งทอง พระผู้มีพระภาคยอมตรัสเรียกว่า
กายอันเปื่อยเน่านั้นแหละ การประดับกายอันเปื่อยเน่านั้นด้วยเครื่องอาภรณ์
มีเครื่องนุ่มห่มเป็นต้น อันมีสีแดง สีเหลือง เป็นต้น ชื่อว่าการตบแต่ง

คำว่า มณฑนา วิภูษนา นี้ พึงทราบว่า ชื่อว่ามณฑนา (การแต่งกาย)
ด้วยสามารถแห่งการยังที่อันบกพร่องให้เต็ม

ชื่อว่าวิภูษนา (การประดับ) ด้วยสามารถแห่งการประเทืองผิว เป็นต้น

คำว่า เกพินา ได้แก่ การเล่นหัว

คำว่า ปริเกพินา ได้แก่ การรำเริง

เป็นปกติในชีวิตประจำวัน ไซ้ใหม่ โลกะนั้นจริง ๆ ถ้าสติเกิด ย่อมสามารถ
ระลึกรู้ลักษณะของโลกะได้

ความเป็นแห่งจิตที่หวนไหว ชื่อว่าสภาพที่หวนไหว ความเป็นแห่งบุคคลผู้ชอบ
ตบแต่ง ก็ฉันนั้น

คำว่า อิทัง วุจจติ พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า ความเป็นผู้หวนไหวไปเพราะ
ชอบตบแต่ง บุคคลผู้ประกอบด้วยการตบแต่งใด บุคคลนั้นแม้มีอายุตั้งร้อยปีก็ย่อม
เป็นราวกะทารกผู้เกิดในวันนั้น ดังนี้

ถ้าไม่ทรงแสดงไว้ ก็ไม่สามารถระลึกถึงกิเลสของตนเอง แต่แม้ว่าจะทรงแสดงไว้ อย่างนี้ หรือมากยิ่งขึ้น ผู้ที่มีกิเลสก็ไม่สามารถที่จะดับหรือละกิเลสนั้นได้ ถ้าปัญญาไม่เจริญขึ้นจนสามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง และดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉทเป็นขั้น ๆ ตามลำดับ

เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องที่ทรงเตือน ทรงโอวาท เพื่อให้รู้สภาพของกิเลสตามความเป็นจริง ซึ่งนอกจากกิเลสที่เป็นไปในการแต่งตัวแล้ว ยังมีกิเลสที่ทำให้เป็นไปในความประพฤติที่ไม่สมควรต่าง ๆ

ข้อความใน **อสภาควุตตินิทเทศ** อธิบายความประพฤติไม่สมควรว่า ความประพฤติไม่สมควรนี้มีมาก แต่ที่ทรงแสดงไว้ให้ระลึกได้ คือ ความประพฤติไม่คล้อยตามพระพุทธพจน์ ชื่อว่าความประพฤติไม่สมควร

คำว่า อย่าง วุจจติ ความว่า บุคคลนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียก ชื่อว่า ผู้มีความประพฤติไม่สมควร อธิบายว่า ความเป็นผู้มีชีวิตอยู่อันไม่เหมาะสมดังนี้

บุคคลผู้ประกอบด้วยความเป็นผู้มีชีวิตอยู่อันไม่สมควรใด คือ ย่อมไม่ปฏิบัติ เหลียวแลเลี้ยงดูมารดาหรือบิดาผู้ป่วยไข้ ย่อมทำการทะเลาะกับบิดามารดา เพราะทรพย์สมบัติ ย่อมทะเลาะกับพี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว เพราะเหตุแห่งทรัพย์ของมารดาบิดา ย่อมกล่าววาจาหมดยางอาย ย่อมไม่ทำวัตรและวัตรอาศัย ต่ออาจารย์ ต่ออุปัชฌาย์ ไม่อุปัฏฐากภิกษุผู้อาพาธ ย่อมถ้ายอุจจาระ ถ้ายปัสสาวะ ในสถานที่เป็นที่เคารพแห่งพระเจดีย์ของพระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระพุทธเจ้า ย่อมทิ้งเชพะบัง น้ำมูกบัง ย่อมกั่นร่ม ย่อมเดินใส่รองเท้าเข้าไป ย่อมไม่ละอายในพระสาวกของพระพุทธเจ้า ย่อมไม่เคารพยำเกรงในสงฆ์ ย่อมไม่ยังหิริโอตตปปะให้ตั้งขึ้นในที่อันควรเคารพในบุคคลทั้งหลาย มีมารดาและบิดาเป็นต้น การทำอย่างนี้ แม้ทั้งปวงในวัตรทั้งหลายและในบุคคลมีมารดาเป็นต้นของผู้ประพฤติอยู่อย่างนี้ ย่อมชื่อว่าความประพฤติไม่สมควร

เป็นการเตือนบุคคลที่เป็นน้องบ้าง พี่บ้าง หรือบุตรธิดาบ้าง เพื่อให้ระลึกได้ว่า ในขณะนั้นเป็นผู้ที่มีความประพฤติสมควรหรือไม่สมควรต่อผู้ที่ควรเคารพ

เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ถ้าสติไม่เกิดก็ไม่สามารถรู้ได้ในขณะนั้นว่า เป็นความประพฤตินี้ไม่สมควร เพราะถ้าโลภะเกิด หรือโทสะเกิด และจะให้กายวาจาเป็นกุศล ก็ย่อมเป็นสิ่งที่ไปไม่ได้ แต่อย่าลืมว่า ลักษณะของสภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา เพราะถึงแม้จะรู้ว่าเป็นโลภะ หรือเป็นโทสะ แต่ก็ไม่สามารถหมดโลภะและโทสะได้ เพียงด้วยความต้องการที่จะให้หมด

อย่างในคราวก่อน มีท่านผู้ฟังบางท่านที่ได้สนทนาด้วย ท่านบอกว่า พระภิกษุขอให้ท่านเลิกกินหมาก ขอบิณฑบาตไม่ให้กินหมาก ซึ่งถ้าพิจารณาจริง ๆ แล้ว การขอไม่ให้กินหมาก ก็เท่ากับขอให้ละสมุทัย เพราะโลภะเป็นสมุทัย เป็นเหตุที่จะให้เกิดอีกในภพต่อ ๆ ไป ซึ่งทุกคนที่ยังมีโลภะ ยังจะต้องเกิด และเมื่อมีโลภะก็ต้องมีความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงตามขั้นของบุคคล เพราะฉะนั้น ถ้าจะขอใครไม่ให้ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด อย่าลืมว่า ขณะนั้นเท่ากับขอให้บุคคลนั้นละสมุทัยซึ่งจะเป็นเหตุให้เกิดภพ แต่ถ้าสติปัญญาไม่เจริญขึ้นจนกระทั่งสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรม ย่อมไม่สามารถละสมุทัยได้ ซึ่งทุกคนพิสูจน์ได้ว่า ขณะนี้ใครต้องการจะละโลภะอะไร และดูว่าสามารถที่จะละได้หรือไม่

สมโมหวิโนทนี สัจจวิกังคินิทเทส นิตเทสสมุททยสัจจะ มีข้อความว่า

การกระทำภพใหม่เป็นปกติของตัณหานั้น เหตุนี้ตัณหานั้นชื่อว่า ไปในพหุวิกา

ถ้าจะรู้ว่า ต้องมีชาติหน้า ก็เพราะชาตินี้ยังมีโลภะอยู่ คนที่ไม่มีโลภะเท่านั้นที่จะไม่มีภพใหม่ เพราะ การกระทำภพใหม่เป็นปกติของตัณหานั้น เหตุนี้ตัณหานั้นชื่อว่า ไปในพหุวิกา มีการกระทำภพใหม่เป็นปกติ

อีกประการหนึ่ง ชื่อว่าไปในพหุวิกา ด้วยอรรถว่า เป็นตัวให้ภพใหม่ เป็นตัวเป็นไปเพื่อภพใหม่ เป็นตัวให้เกิดในภพบ่อย ๆ ก็ตัณหานี้มันย่อมเป็นตัวให้ภพใหม่ก็มี ไม่ใช่ตัวให้ภพใหม่ก็มี เป็นตัวเป็นไปเพื่อภพใหม่ก็มี ไม่ใช่เป็นไปเพื่อภพใหม่ก็มี เป็นเพียงตัวอำนวยความสะดวกแก่ปฏิสนธิที่ตนให้ก็มี ตัณหานี้มันแต่ให้ภพใหม่

แม้ที่ไม่ให้ภพใหม่ แม้ที่เป็นไปเพื่อภพใหม่ แม้ที่ไม่เป็นไปเพื่อภพใหม่ แม้ที่อำนาจ
อุปธิแก้ปฏิสันธิที่ตนให้ ย่อมได้ชื่อว่าไปในพหุวิกา ทั้งนั้น

แสดงให้เห็นว่า ตัณหาในวันหนึ่ง ๆ ที่จะเป็นเหตุให้เกิดภพใหม่ก็มี ที่ไม่เป็น
เหตุให้เกิดภพใหม่ก็มี คือ ถ้าไม่เป็นอกุศลกรรมบถ ก็ไม่เป็นเหตุให้เกิดภพใหม่ แต่จะ
เป็นเพียงตัวอำนาจอุปธิแก้ปฏิสันธิที่ตนให้ก็มี คือ ทำให้เป็นผู้ที่มีอุปนิสัยเป็นไปใน
เรื่องของโลกะตามที่ได้สะสมมา และเป็นปัจจัยที่จะให้วิบากเกิดขึ้นตามปัจจัยนั้น ๆ
ด้วย

ที่ชื่อว่า นันทิราศหคตา (ประกอบด้วยความกำหนัดยินดี) ด้วยอรรถว่า
ไปพร้อมกับนันทิราคะ กล่าวคือ ความยินดียิ่ง

ผู้ที่ชอบสนุกมาก ๆ และวันหนึ่ง ๆ ก็สนุกจริง ๆ ด้วยอย่างที่ต้องการ ขณะนั้น
ให้ทราบว่าเป็นนันทิราศหคตา ด้วยอรรถว่า ไปพร้อมกับนันทิราคะ กล่าวคือ
ความยินดียิ่ง

บทว่า ตัตตรัตตรา ภินันฺทินี แปลว่า อันมีความยินดียิ่งในภพที่มีอัตภาพ
นั้น ๆ หรือแปลว่า อันมีความยินดียิ่งในบรรดาอารมณ์มีรูปเป็นต้นนั้น ๆ อธิบายว่า
ด้วยความยินดียิ่งในรูป มีความยินดียิ่งในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิตและ
ในธรรมารมณ์

ตัณหา ความทะยานอยากในกาม ชื่อว่ากามตัณหา บทนี้เป็นชื่อของราคะ
เป็นไปในกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจิต

ความทะยานอยากในภพ ชื่อว่าภวตัณหา ความทะยานอยากในภพ บทนี้
เป็นชื่อของราคะในรูปภพและอรุภพและความใคร่ในฌาน อันสหระคตด้วยสัสสตทิฏฐิ
ซึ่งเกิดขึ้นด้วยอำนาจปรารถนาภพ

ความทะยานอยากในความปราศจากภพ ชื่อว่าวิภวตัณหา ความทะยาน-
อยากในความปราศจากภพ บทนี้เป็นชื่อของราคะ (คือ โลภะ) อันสหระคต (คือ เกิดร่วม)
ด้วยอุจเฉททิฏฐิ

บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเพื่อจะทรงแสดงวัตถุที่ตั้งของตัณหานั้นโดยพิสดาร จึงตรัสคำเป็นอาทิว่า สา โข ปเนสา (ก็ตัณหานี้มันแล)

ในคำนั้น บทว่า อุปปัชชติ แปลว่าย่อมเกิด

ตัณหานี้ย่อมเกิด ใครจะห้ามหรือยับยั้งไม่ได้เลย

บทว่า นิวิสติ (ย่อมตั้งอยู่) ด้วยอรรถว่า ย่อมตั้งมั่นด้วยอำนาจเป็นไปบ่อย ๆ

ให้เห็นว่าตัณหาของแต่ละคนมันคง แข็งแรง ลึกจริง ๆ ยากที่จะสั่นคลอน

คำว่า สิ่งใดเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ด้วยอรรถว่า สิ่งใดมีสภาพน่ารักและมีสภาพอ่อนหวานในโลก ในคำว่า จักขุ โลเก จักขุเป็นปิยรูปสาตรูปในโลกเป็นต้น มีวินิจัยดังต่อไปนี้

ก็สัตว์ทั้งหลายผู้ยึดมั่นในจักขุเป็นต้น โดยเป็นของเราในโลก ดำรงอยู่ในสมบัติแล้ว ย่อมสำคัญจักขุของตน (เป็นต้น) มีประสาท ๕ อันแจ่มใส โดยทำนองรับเงาในกระจกเงาเป็นต้น ดุจสีหบัญชรแก้วมณีที่เผยออกในวิมานทอง ฉะนั้น

ทุกคนมีตา และจะมีต่อไปอีกทุกภพทุกชาติ ซึ่งอาจจะไม่ได้พิจารณาว่าตาเป็นที่รัก เป็นสภาพที่น่ารัก เป็นสภาพที่น่าพอใจ เป็นสภาพที่น่ายินดีเพียงใด

ตาของทุกคนเป็นที่รักมาก และเป็นที่หวังว่าจะนำมาซึ่งประโยชน์ คือ การเห็นสิ่งต่าง ๆ มีความอยากที่จะเห็นแน่นอน ไม่มีใครอยากที่จะไม่เห็น หรือไม่อยากเห็นเพราะฉะนั้น ย่อมสำคัญจักขุ ดุจสีหบัญชรแก้วมณีที่เผยออกในวิมานทอง ฉะนั้น คือ เทียบคุณค่าของตาของแต่ละคนว่ามีความสำคัญ หรือมีความพอใจในประโยชน์ของตาที่จะเห็นถึงอย่างนั้น

ข้อความต่อไป

ย่อมสำคัญโสติดังหลอดเงินและดั่งสายสังวาล สำคัญฆานะอันได้ไฉนว่า มีจุมูกโด่งดุจวงตาลสีเหลืองอันขดตั้งอยู่ สำคัญชีวหาอันอ่อนและให้รสหวานสนิท ดุจแผ่นผ้ากัมพลแดง สำคัญกายดุจไม้เท้าแก่นไม้และดุจเสาระเนียดทองคำ สำคัญมโนอันโอฬาร ไม่เหมือนใจของคนอื่น ๆ

ทั้งตา ทั้งหู ทั้งจมูก ทั้งลิ้น ทั้งกาย ทั้งใจ ใจของท่านเหมือนของคนอื่นใหม่
นี่เป็นสิ่งที่ทุกคนมีความสำคัญในใจของตน

ย่อมสำคัญรูป (ภายนอก) ดุจสีทองคำและสีดอกกรรณิการ เป็นต้น

ทุกคนชอบสี ไม่ว่าจะเป็นสีดอกไม้นี้ สีเสื้อผ้า สีของอาหารต่าง ๆ จะเห็นได้ว่า
เพราะเป็นสิ่งที่ตาเห็น และเป็นสิ่งที่ตาที่เห็นคือจักขุวิญญาณนำมาซึ่งความยินดี จึง
สำคัญในรูปดุจสีทองคำ และสีดอกกรรณิการเป็นต้น

สำคัญเสียง ดุจเสียงชั้นของนกการเวกและนกดูเหว่าผู้ยินดี และเสียงกังวาน
ของขลุ่ยแก้วมณีที่เขาเป่าแผ่ว ๆ สำคัญอารมณ์ คือ กลิ่นเป็นต้น อันเกิดแต่
สมุฏฐานที่ตนได้เฉพาะว่า คนอื่นใครเล่าจะมีอารมณ์เช่นนี้

สำหรับสัตว์เหล่านั้นผู้สำคัญอยู่อย่างนี้ ย่อมมีจักขุเป็นต้นนั้นเป็นปิยรูปและ
สาตรูป ต่อมาสัตว์เหล่านั้นจะมีตัณหาที่ยังไม่เกิดนั้นแล เกิดขึ้นในปิยรูปและสาตรูป
นั้น และที่เกิดแล้วจะตั้งลงด้วยอำนาจที่เป็นไปบ่อย ๆ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาค
จึงตรัสพระดำรัสมีอาทิว่า จักขุเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิดย่อมเกิดขึ้น
ในจักขุนี้

บทว่า เมื่อเกิด ในพระดำรัสนั้นมีความว่า จะเกิดเมื่อใด ย่อมเกิดขึ้นในจักขุนี้
เมื่อนั้น นัยแม้ในบททั้งปวงก็เช่นนี้แล

กถาแสดงนิทเทสสมุทยสัจจะ จบ

สมุทย คือ โลภะ ซึ่งเกิดทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ
เป็นประจำ ซึ่งบางท่านอาจจะคิดว่า ไม่เห็นมีอะไร นอกจากเรื่องของโลภะ โทสะ
โมหะ จะมีอะไรได้อย่างไร ในเมื่อชีวิตของทุกคนก็มีแต่โลภะ โทสะ โมหะนั้นเอง ถ้า
ทุกคนไม่มีโลภะ โทสะ โมหะแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงเรื่องของโลภะ โทสะ โมหะ
เลย แต่เพราะทุกคนมีโลภะ โทสะ มากเหลือเกิน เป็นประจำ เพราะฉะนั้น จึงต้อง
กล่าวถึงเรื่องของอกุศลธรรม คือ โลภะ โทสะ โมหะ มาก ๆ เพื่อให้ระลึกได้

มโนรทปุรณิ อรรถกถา อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ทุติยปัณณาสก์
วรรคที่ ๒ ติตถียสูตรที่ ๘ มีข้อความที่แสดงเรื่องโทษของโลกะ โทสะ โมหะ
ว่า

บทว่า ราโค โข ความว่า ราคะอันเป็นไปแล้ว ด้วยสามารถแห่งความยินดี

ถ้าพูดเพียงแค่นี้แล้วสติเกิด แล้วพิจารณาจริง ๆ ย่อมรู้ชัดในลักษณะของโลกะ
ว่า ยินดี พอใจจริง ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ขาด

บทว่า อปปสวรัชโช ความว่า ราคะชื่อว่ามีโทษน้อย เพราะโทษ ๒ ประการ

สำหรับโลกะหรือราคะเป็นสภาพธรรมที่มีโทษน้อย แต่คลายช้า สำหรับโทสะ
นั้นเป็นสภาพธรรมที่มีโทษมาก แต่คลายเร็ว และสำหรับโมหะนั้นเป็นสภาพธรรมที่มี
โทษมาก และคลายช้า

สำหรับโทษของโลกะที่กล่าวว่ามีโทษน้อย เพราะโทษ ๒ ประการ คือ

ด้วยสามารถแห่งโทษที่เป็นโลกวัชชะ และด้วยสามารถแห่งโทษที่เป็น
วิปากวัชชะ อธิบายว่า เป็นเครื่องประทุษร้ายน้อย

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ทุกคนตั้งแต่เกิดมามีโลกะมาก แต่ว่าโลกะนั้นถึงแม้ว่า
เป็นสมุทัย เป็นธรรมที่จะทำให้เกิดภพข้างหน้าก็จริง แต่ลักษณะของโลกะนั้นมีโทษ
น้อย แต่คลายช้า ด้วยสามารถโทษที่เป็นโลกวัชชะ และด้วยสามารถโทษที่เป็น
วิปากวัชชะ

ถามว่า อย่างไร

แก้ว่า ก็มารดาและบิดาทั้งหลายยังชนทั้งหลาย มีพี่ชายและพี่สาว น้องชาย
และน้องสาว เป็นต้น ให้กระทำซึ่งอาวามงคลและวิวามงคลแก่บุตรและ
พี่น้องชาย เป็นต้น ราคะชื่อว่ามีโทษน้อย ด้วยสามารถโลกวัชชะอย่างนี้ก่อน

นี่เป็นชีวิตประจำวันของมนุษย์ตั้งแต่เกิดมา บิดามารดาทั้งหลายก็ให้บุตรธิดา
กระทำอาวามงคล วิวามงคล เป็นต้น ซึ่งราคะประเภทนี้ ชื่อว่ามีโทษน้อย
ด้วยสามารถโลกวัชชะอย่างนี้ก่อน

ชาวโลกไม่ได้ติเตียนในสิ่งที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม หรือแม้แต่การทำมาหาเลี้ยงชีพซึ่งเป็นโลกะแต่กระทำโดยสุจริต ขณะนั้นก็ไม่มีโทษซึ่งเกิดจากการติเตียนของโลก นั่นคือโลกวัชชะ

เพราะฉะนั้น สำหรับโลกะซึ่งทุกคนมีและทำให้ทุกคนยังมีชีวิตอยู่ ดำเนินชีวิตไปทุกวันด้วยโลกะนี้ ก็เพราะโลกะมีโทษน้อย ด้วยสามารถโทษที่เป็นโลกวัชชะ เพราะชาวโลกก็ไม่ได้ติเตียน ถ้าไม่ผิดทำนองคลองธรรม

๑๓๖๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๗

ส่วนราคะนั้น ชื่อว่าที่มีโทษน้อย ด้วยสามารถวิปាកวัชระอย่างนี้ว่า ชื่อว่าปฏิสนธิในอบาย อันมีสทาร์สันโดษ ความยินดีในภรรยาของตนเป็นมูล ย่อมไม่มี

เป็นการมีชีวิตด้วยโลภะตามทำนองคลองธรรม ซึ่งไม่ใช่ทุจริตกรรม คือ ยังไม่ถึงอกุศลกรรมบถ เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นว่า ทุกคนมีโลภะ มีอย่างปกติน้อยๆ และที่เข้าใจว่าน้อย คือ ไม่ผิดทำนองคลองธรรม ไม่ใช่ทุจริตกรรม ไม่ใช่อกุศลกรรม เพราะฉะนั้น จึงไม่ใช่เป็นสภาพธรรมที่มีโทษมากเหมือนอย่างโทสะ ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่มีโทษมาก แต่คลายเร็ว

บทว่า ทนธวิราศี ความว่า ก็ราคะนั้นเมื่อคลาย ย่อมค่อยๆ คลาย คือ ไม่พันไปอย่างรวดเร็ว ย่อมติดตามไปตลอดกาลนานดุจสีที่เจือด้วยน้ำมันและเขม่า แม้ไปแล้วย่อมไม่กลับมา เหตุนี้จึงชื่อว่าคลายช้า

ถ. หญิงชายคู่หนึ่งเป็นแฟนกัน คนหนึ่งมีแฟนใหม่ คนที่เป็นแฟนอยู่เดิมเกิดความอาลัย คำว่า อาลัย เป็นรากะใช้ใหม่ คือ มีความเศร้าโศกเสียใจ แต่ถ้าสามารถระลึกได้ว่า เป็นเรื่องธรรมดา จะเป็นกุศลใหม่

ส. ขณะใดที่สติเกิด ขณะนั้นเป็นกุศล ซึ่งต่างจากอกุศล ขณะที่เป็นอย่างนี้เศร้าโศก ขณะนั้นเป็นอกุศล

ถ. สามภรรยาที่แยกทางกัน ผมสังเกตว่า อีกฝ่ายหนึ่งพยายามหลีกเลี่ยงความจริง ไปหาใหม่ อย่างนี้ถูกต้องไหม หลีกหนีความจริง คือ แทนที่จะรู้ว่าเป็นผลของกรรมที่ทำไว้ ...

ส. วิบาก คือ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย

ถ. เราสามารถจะละได้ทั้งหมดไหมถ้าเรารู้ว่าเป็นผลของกรรม ขณะที่ เป็นทุกข์เรารู้ว่าเราเป็นทุกข์อยู่ แต่ก็ไม่สามารถที่จะห้ามได้

ส. ถ้าสติเกิดจะระลึกลักษณะสภาพที่กำลังปรากฏ อย่าลืม สภาพที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาที่จะรู้ว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เป็นเรื่อง แต่ถ้าคิดเป็นเรื่อง ก็หมายความว่า เป็นสติขั้นคิด

ถ. ถ้าเปลี่ยนนิमित หมายความว่า จากเดิมเป็นอย่างนี้ แต่ว่าเปลี่ยนสภาพเป็นกุศล

ส. กุศลจิตและอกุศลจิตเกิดสลับกันได้ แต่ไม่ใช่ในขณะเดียวกัน หรือ ทวารเดียวกัน

เรื่องโทษของโลกะ ยังดีที่ไม่มีโทษมากถ้าเป็นไปในทำนองคลองธรรม เช่น การทำมาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต หรือขณะนั้นไม่ได้เป็นไปในอกุศลกรรมบถ ถึงแม้ว่า เป็นโลกะชาวโลกก็ไม่ติเตียน เช่น มารดาบิดาที่รักบุตร หรือผู้ที่สนิทสนมรักใคร่เกื้อกูลกัน ชาวโลกก็ไม่ได้ติเตียนเหมือนกัน

ถ. เวลาที่เราขายของ บอกว่าเราซื้อมาราคาเท่านั้นเท่านี้ แต่ความจริง ไม่ใช่ อย่างนี้ถือว่าผิดไหม

ส. เป็นอกุศล

ถ. แต่เราไม่มีเจตนา

ส. ทำไมกล่าวว่าไม่มีเจตนา

ถ. ในขณะที่เราคิดเป็นทางการค้า ถือว่าขณะนั้นเป็นอกุศลหรือ

ส. จะเป็นการค้า หรือจะเป็นอะไรก็ได้ ถ้าสติเกิดจะรู้ได้ว่า ขณะนั้นเป็น กุศลจิตหรืออกุศลจิต

ถ. ขึ้นอยู่กับเจตนาของเราใช่ไหมที่จะแสดงออกไป

ส. ต้องมีเจตนาแน่ ๆ ที่พูดอย่างนั้น เพื่ออะไร แม้แต่คำพูดประจบ ก็ต้องระลึกดด้วยสติในขณะนั้นจึงจะรู้ว่าขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ข้อสำคัญที่สุด ต้องเป็นผู้ตรง และเมื่อสติปฏิฐานเกิดจะรู้ว่า ขณะนั้นเป็นลักษณะของอกุศล

ประเภทไหน ทางไหน เพราะทุกคนมีกายมีวาจาที่สะสมมาอย่างวิจิตรที่จะมีคำพูดต่าง ๆ มีคำพูดทิ่มแทง มีคำพูดเกียดกัน มีคำพูดแม้ประจบ สติจะต้องระลึกู้ทันที่ว่า ในขณะที่นั้นเป็นสภาพของจิตประเภทไหน

ถ. ถ้ารู้แล้วว่าผิด แต่ยังทำ เพราะอะไร

ส. เพราะการอบรมเจริญปัญญายังไม่พอ

ถ. จึงไม่มีกำลังพอที่จะละได้

ส. ยังไม่พอที่จะดับกิเลส

ถ. รู้ว่าทำอย่างนี้ผิด แต่ก็ทำ

ส. และควรที่จะระลึก เพื่อจะได้รู้ตามความเป็นจริง ข้อสำคัญที่สุดต้องเป็นผู้ตรง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของทิวทัศน์ ความเห็น เรื่องของมานะ เรื่องของสภาพธรรมใด ๆ ซึ่งเป็นอกุศลธรรม อกุศลต้องเป็นอกุศล ต้องรู้ว่าเป็นสิ่งที่จะต้องละ

ถ. ถ้าอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี บังคับเราให้ต้องทำแบบนั้น แต่เรื่องของจิตใจไม่มีเจตนาที่จะทำ

ส. ทำไมชอบบอกว่า ไม่มีเจตนา

ถ. เพราะสภาพแวดล้อมบีบบังคับ อย่างผม ครอบครัวยุคใหม่ไม่เข้าใจธรรม เขาก็กีดกันทุกอย่าง ผมอยากจะมาเรียนธรรม ก็หาทางเลี้ยวมาโดยที่ไม่บอกตรง ๆ ถ้าบอกเขาจะไม่ให้มา สภาพแบบนี้เป็นกุศลหรืออกุศล

ส. ถ้าจะถามว่าขณะนี้ เป็นกุศลหรืออกุศล อย่างนั้นเป็นกุศลหรืออกุศล จะไม่เหมือนกับขณะที่สติระลึกและรู้ทันที่ว่า ขณะนั้นเป็นกุศลหรืออกุศล เพราะเรื่องของกุศลและอกุศลเป็นเรื่องที่วิจิตรมาก โลกมุลจิตมี ๘ ดวงจริง แต่แสดงออกมาเป็นอาการต่าง ๆ มากมาย ซึ่งสติจะต้องระลึกู้ทันที่ในขณะที่นั้นที่จึงจะรู้ได้ว่า นี่เป็นความวิจิตรของโลกมุลจิตที่ทำให้มีอาการอย่างนั้น มีคำพูดอย่างนั้น

ถ. เป็นคำแก้ตัวเพื่อที่จะทดแทนความผิด ไซ้ไหม

ส. ต้องอาศัยสติระลึก จึงจะรู้ได้

ถ. ค่ายกย่องว่า บุคคลปิดประตูบายนแล้ว เป็นคำพูดที่เกิดจากโลภมูลจิตหรือไม่ คือ อยากให้คนอื่นรับรู้ว่าคุณคนนั้นได้สำเร็จขั้นนั้น ๆ แล้ว

ส. ถ้าไม่รู้ แต่พูด ผิดหรือถูก

ถ. ผิด

ส. และพูดเพื่ออะไร

ถ. ผมก็ไม่ทราบเจตนาของเขาว่าพูดเพื่ออะไร

ส. เป็นเรื่องที่ลำบากจริง ๆ คือ เป็นเรื่องที่มักพูดตาม ๆ กัน เพราะฉะนั้นเรื่องคำพูดเป็นเรื่องที่สติควรระวังได้จริง ๆ และท่านผู้ฟังพูดต่อ หรือฟังเฉย ๆ อยากจะทราบไหมว่าเขาบรรลุมรรคจริงหรือเปล่า หรือไม่สนใจที่จะรู้

เรื่องของการรู้แจ้งอริยสัจธรรม ไม่ใช่เรื่องที่ผู้รู้แจ้งอริยสัจธรรมจะกล่าวว่าได้บรรลุ แต่การสนทนาในเรื่องหนทางที่จะให้ผู้รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นสิ่งที่มีความหมายและเป็นสิ่งที่ผู้ฟังสามารถจะพิจารณาได้ว่า สิ่งที่กำลังได้รับฟังนั้นถูกหรือผิดอย่างไร แต่ถ้ากล่าวว่าคนนั้นบรรลุ ก็ไม่มีข้อพิสูจน์ได้ว่าถูกหรือผิด แต่ถ้ากล่าวถึงหนทางข้อปฏิบัติที่จะให้บรรลุ ยังสามารถที่จะพิจารณาได้ว่าถูกหรือผิดอย่างไร

ถ. ผู้ที่บรรลุอริยสัจธรรมถูกห้ามโดยเด็ดขาดว่า ห้ามพูด อย่างนั้นหรือ

ส. ไม่ใช่ถูกห้าม ไม่มีใครจะไปห้าม ทำไมคิดว่าจะมีการห้าม

ถ. สมัยที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้ว ก็ยังตรัสกับท่านปัญจวัคคีย์ว่า เราบรรลุแล้ว เหมือนกับเป็นการสร้างศรัทธาให้กับผู้ฟัง ผมว่าถ้าการประกาศนั้นไม่เป็นอกุศล ก็น่าจะประกาศได้

ส. ผู้ที่ประกาศ คือ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนพระอริยบุคคลท่านอื่นท่านประกาศหรือเปล่า แม้แต่ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะ

ถ. คือ ยกเว้นแต่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้นที่ประกาศได้

ส. ด้วยเหตุผล คำใดที่ไม่มีประโยชน์ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ตรัส แม้ว่าเป็นคำจริง และในขณะเดียวกันก็ทรงบัญญัติเรื่องของการกล่าวถึงการรู้แจ้งอริยสัจธรรมสำหรับผู้ที่เป็นภิกษุสงฆ์ด้วย

ถ. ถ้าเป็นสำนัก หรือที่ใด ๆ ถ้าที่นั่นมีพระอริยบุคคล ข้อธรรมต่าง ๆ จากที่นั่น ก็ควรจะเป็นข้อธรรมที่ตรงและถูกต้อง

ส. คงจะเป็นเหตุที่มีการกล่าวอ้างทุกหนทุกแห่งเลย ใช่ไหม เพื่อที่จะให้คนอื่นเชื่อ แต่ก็ยังมีผู้ที่ไม่เชื่อ เพราะข้อปฏิบัตินั้นไม่สมควรที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม

ถ. ข้อปฏิบัติอย่างไร จะวัดได้อย่างไร

ส. เพราะฉะนั้น การกล่าวถึงข้อปฏิบัติจะไม่เป็นประโยชน์กว่าการที่จะกล่าวอวดอ้างว่าได้บรรลุหรือ เนื่องจากมีผู้ที่กล่าวอวดอ้างว่าได้บรรลุมากมายหลายแห่ง แต่ก็มีผู้ที่ไม่เชื่อ เพราะข้อปฏิบัตินั้นไม่สมควรแก่ผล แต่ถ้าเพียงกล่าวถึงข้อปฏิบัติ จะดีกว่าการอวดอ้างถึงผลไหม ถ้าเป็นข้อปฏิบัติที่สมบูรณ์ด้วยเหตุที่ถูกต้อง ผลที่ถูกต้องก็ย่อมเกิดได้ เพราะฉะนั้น ไม่จำเป็นต้องกล่าวอ้างถึงผลเลย

ผู้ฟัง ผมเห็นว่า ไม่สมควรที่จะกล่าว เพราะคนที่บรรลุพระอริยะ ถ้าพูดไป จะมีแต่ผลร้ายแก่ตัวเอง เป็นการถือตัวไปอีก

ส. สภาพธรรมเป็นจริงอย่างไรก็เป็นเช่นนั้น การรู้แจ้งอริยสัจธรรมก็เป็น การรู้แจ้งอริยสัจธรรม การไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรมก็จะเป็นการไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรม

ผู้ฟัง เพราะเป็นความจริงอยู่แล้ว

ส. เป็นความจริงอยู่แล้ว ไม่ใช่ว่าจะดีขึ้นเพราะคนอื่นเชื่อ

ถ. พิจารณาที่เรา ไม่ต้องไปพิจารณาที่เขา ใช่ไหม

ส. สำหรับเรื่องอะไร

ถ. เรื่องการเจริญวิปัสสนา คือ ระลึกที่ตัวเรา ไม่ต้องเอาเขามาเป็นเรา

ส. เป็นปกติ สังเกตได้เวลาที่เกิดอกุศลจิตขึ้น คิดถึงคนอื่นจึงเกิดอกุศลจิต เช่น โทสะ ถ้าท่านผู้ฟังเป็นผู้ประพฤติดี ท่านชัชรถถูกต้องตามระเบียบวินัยทุกอย่าง ถูกกฎจราจร ไม่ใส่ใจในคนอื่น ไม่ว่าคนอื่นจะแซงซ้ายแซงขวา หรือจะชัชรถอย่างไรก็ตามแต่ จิตของท่านปกติ เพราะท่านไม่ได้ระลึกถึงคนอื่น เพราะฉะนั้น โทสะจะเกิดไม่ได้ถ้าไม่ระลึกถึงคนอื่น แต่ถึงแม้ว่าท่านเป็นผู้ที่ชัชรถดีถูกต้องตามกฎหมายทุกอย่าง แต่ยังมองคนอื่นที่ขับผิดกฎ จิตในขณะนั้นจะหวั่นไหวผิดปกติแล้ว เพราะดูโทษของคนอื่น

เพราะฉะนั้น เวลาที่สติเกิดจะรู้ได้จริง ๆ ว่า ถ้าขณะนั้นเพียงใส่ใจในกิจของตน ถ้าเป็นทางโลกก็พิจารณาว่า ประพฤติธรรมสมควรแล้วหรือยัง ดังที่ได้กล่าวถึงแล้ว ถ้าเป็นผู้ที่ประพฤติธรรมสมควรแล้ว ก็ไม่มีเรื่องที่จะกังวลเดือดร้อนใจเพราะไม่ใส่ใจว่า คนอื่นทำไมไม่ประพฤติธรรมที่สมควร

แต่ถ้าคิดถึงคนอื่นในขณะใด ขณะนั้นจะเป็นปัจจัยให้เกิดโทสะเป็นของที่แน่นอนที่สุด เพราะกังวลกับคนอื่น คนอื่นมีมานะ ทำไมคนอื่นแสดงอาการมานะอย่างนี้กับเรา ไข้ไหม ขณะนั้นจิตก็หัวโนว เป็นอกุศลอีก แต่ถ้าสติระลึกได้ในขณะนี้ สติของตนเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏหรือเปล่า ไม่ใส่ใจถึงคนอื่น ขณะนั้นจะไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อนใจด้วยอกุศลใด ๆ ทั้งสิ้น

เช่นเดียวกัน ในการเป็นผู้ที่เจริญสติปัฏฐาน ก็เพื่อประโยชน์ที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ทั้งตนเองและผู้อื่นด้วย

อย่างคำถามที่ว่า ให้พิจารณาดู คือ ให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏที่เกิดในขณะนั้น ซึ่งเป็นสภาพธรรมแต่ละประเภท ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานมีประโยชน์มาก จำปรารภนาในที่ทั้งปวง แม้สติขั้นอื่นก็มีประโยชน์ที่จะรู้ว่า ขณะนี้โทสะเกิดเพราะอะไร เพราะใส่ใจในคนอื่น แต่ถ้าเลิกใส่ใจในคนอื่นขณะใดทันที ในขณะนั้นจะรู้สึกถึงความสบาย ความเบา ความไม่เดือดร้อน เพราะขณะนั้นตนเองเป็นผู้ที่ได้กระทำกิจของตนถูกต้อง เพราะฉะนั้น ไม่ใช่หน้าที่ของใครสักคนหนึ่งที่จะไปจัดการกับคนอื่นได้ เพราะทุกคนต้องรับผิดชอบหรือปฏิบัติธรรมเพื่อที่จะขัดเกลากิเลสของตนเองเท่านั้น

ถ้ามีหน้าที่ที่จะต้องกระทำเกี่ยวข้องกับคนอื่น ก็กระทำเท่าที่สามารถจะกระทำได้ และไม่ใส่ใจจนกระทั่งเกิดโทสะหรืออกุศล เพราะถ้าใส่ใจในคนอื่น จะต้องมีอกุศลเพิ่มขึ้นอีกทันที เพราะอกุศลของตนเองก็มี และยังเป็นอกุศลของคนอื่นเพิ่มขึ้นมาอีก ไข้ไหม เมื่ออกุศลของตนเองมี จึงเดือดร้อนเมื่อเห็นอกุศลของคนอื่น เพราะฉะนั้น ก็บวกไปบวกมาหลายเท่า เพิ่มไปเพิ่มมาอยู่เรื่อย ๆ

ถ. ยกตัวอย่าง พระ ก กับพระ ข ข้อปฏิบัติของทั้งสองรูป ฟังดูแล้ว เป็นเรื่องในพระไตรปิฎก ในอรรถกถาทั้งหมดเลย ถ้าเราไม่รู้เราก็คือศึกษาไป เพราะ ปัญญาอย่างเรายังไม่สามารถจะวินิจฉัยได้ว่าพระ ก หรือพระ ข จะมีข้อธรรม ข้อประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง ยกตัวอย่างเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ทั้งสองรูปปฏิบัติ ใกล้เคียงกันมาก แต่เราก็ไม่ทราบว่าของใครถูก ปัญญาอย่างเรายังวินิจฉัยยังไม่ได้ แต่ถ้าพระ ก หรือพระ ข ประกาศออกมาว่า ตนเป็นผู้บรรลุ และบรรลุจริง ๆ ไม่ใช่ อวดอุตริมนุสสรรม ผมว่ามีประโยชน์ ผมยังยืนยันว่า มีประโยชน์

ส. สติปัฏฐานเป็นของพระ ก หรือของพระ ข อย่างนั้นหรือ

ถ. ไม่ใช่ เป็นของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ข้อวัตรปฏิบัติที่เห็น เรายังวินิจฉัยไม่ได้ เนื่องจากใกล้เคียงกันมาก

ส. ถ้าเอาพระ ก พระ ข ออก และวินิจฉัยเฉพาะข้อปฏิบัติ ได้ไหม

ถ. ถ้าปัญญาเราถึง คิดว่าได้ แต่ปัญญาเรายังไม่ถึง ก็วินิจฉัยไม่ได้

ส. ถ้าปัญญาเราไม่ถึง เราจะเชื่อผิดได้ไหม

ถ. ได้แน่นอน

ส. เพราะฉะนั้น อาจจะเชื่อคนที่ไม่บรรลุว่าบรรลุก็ได้ ใช่ไหม

ถ. ผมตั้งสมมติฐานแล้วว่า รูปใดรูปหนึ่งบรรลุจริง

ส. ถ้าปัญญาไม่ถึง อาจจะเชื่อผิดได้ไหม

ถ. เราอาจจะเชื่อผิด แต่ถ้าพูดออกมา เพราะถ้าเป็นพระอรหันต์คงจะไม่โกหก ถ้าได้ประกาศออกมา ผมว่าน่าจะประกาศได้

ส. อย่างลืม สติปัญญาเป็นของท่านผู้ฟังส่วนหนึ่ง สติปัญญาของพระ ก ก็เป็นของพระ ก ของพระ ข ก็เป็นของพระ ข เพราะฉะนั้น เมื่อพระ ก มีสติปัญญาซึ่งเป็นของพระ ก และสติปัญญาของท่านผู้ฟังก็ยังไม่เข้าใจสติปัญญาของพระ ก การวินิจฉัยของท่านผู้ฟังย่อมคลาดเคลื่อนได้ แม้ว่าพระ ก จะบอก เพราะฉะนั้น จะมีประโยชน์อะไรที่พระ ก จะบอก หรือไม่บอก

ถ. ถ้าบอก อย่างน้อยที่สุดเราทำบุญกับพระอรหันต์ก็ได้บุญมาก

ส. ถ้ายังไม่เชื่อ ซึ่งเป็นไปได้ที่จะไม่เชื่อ เพราะสติปัญญายังไม่ถึง เมื่อสติปัญญายังไม่ถึง ย่อมทำให้เชื่อหรือไม่เชื่อในสิ่งที่ไม่ควรเชื่อหรือควรเชื่อได้

ถ. พระปัญญาวิคคีย์คงจะเชื่อเลื่อมใสแล้วจึงฟัง ไม่อย่างนั้นคงจะไม่ยอมฟัง

ส. การที่เชื่อแล้วฟัง กับการที่รู้แจ้งอริยสัจธรรมแล้วเชื่อ ต่างกัน

ถ. ต่างกันแน่นอน ส่วนหลังนี่เป็นการบรรลุด้วย

ส. เมื่อบรรลุแล้ว จึงเป็นความเชื่อที่ไม่หวั่นไหว แต่ก่อนนั้นต่อให้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ทรงรู้แจ้งพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ความเชื่อของ พระปัญญาวิคคีย์ก็ยังหวั่นไหว ตราบใดที่ยังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรมด้วยตนเอง

ถ. เป็นอย่างนั้นแน่นอน

ส. เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังก็ยังหวั่นไหวได้

ถ. หวั่นไหวแน่นอน

ส. ไม่ว่าใครจะบอกว่าอย่างไร ก็ยังหวั่นไหวได้

๑๓๖๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๗

ถ. ในทัศนะของผม ไม่ต้องบอกว่าสำเร็จหรือไม่สำเร็จ แต่บอกทางปฏิบัติ ที่ถูกต้องให้เขา เมื่อเขาสำเร็จแล้ว เขาก็เชื่อโดยไม่ต้องบอกเลย

สุ. ถ้าสติเกิดนิดหนึ่งจะบอกคนอื่นไหม ถ้าสติเกิดมาก ๆ ก็บอก อะไร ๆ ก็บอก

ยังดีที่ไม่มีใครถามใคร เดียวจะมีคนที่เกิดมากบ้าง เกิดน้อยบ้าง ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นปัจจัยตถธรรม เป็นปัจจัยตั้งจริง ๆ เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นรู้เฉพาะตนจริง ๆ คนอื่นไม่สามารถรู้ได้ ถ้าขณะนี้มีย่านผู้หนึ่งบอกว่า สติระลึกทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นปกติ เชื้อใหม่

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องที่เพียงฟังแล้วเชื่อ นี่ยังน้อย เพียงแต่บอกว่า ขณะนี้สติระลึกทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นปกติ ถ้าบอกว่า เป็นพระโสดาบันบุคคล เป็นพระสกทาคามีบุคคล เป็นพระอนาคามีบุคคล เป็นพระอรหันต์ ดีใจที่ได้เจอหรือเปล่า

ถ. คงได้คุยกันสนุก แค่นั้นโสดาบันผมก็มีข้อสงสัยหลายข้อที่อยากจะถาม

สุ. เป็นเรื่องของความสงสัย ซึ่งไม่สามารถจะหมดได้เพียงบุคคลใดกล่าวว่าเขาเป็นพระโสดาบัน

ถ. แน่نون

สุ. ก็ตัดปัญหาไปไม่ดีหรือ จะได้ไม่ต้องมีใครสงสัย

ถ. เวลานี้ความหวั่นไหวมีแน่ เพราะสติเราเพิ่งระลึกเล็ก ๆ น้อย ๆ และถ้าได้รู้ว่าที่ไหนมีคนเก่ง เป็นสัจจชาติญาณ เป็นธรรมชาติที่อยากจะไปพบ ไปคุย

สุ. จะพิสูจน์ได้อย่างไร ข้อสำคัญ ไม่ใช่เพียงฟัง

ถ. ไม่ใช่ไปพิสูจน์ว่าท่านเป็นหรือไม่เป็น

ส. เชื้อทันทีหรือ

ถ. ไม่เชื้อ

ส. เมื่อไม่เชื้อจะพิสูจน์ใหม่ ที่ว่าจะถามมากมาย

ถ. ถ้าถาม และตอบไม่ตรงกับพระธรรมวินัย ก็คงเชื่อไม่ได้แน่นอน

ส. นั่นคือพิสูจน์ ไขใหม่ ไม่ใช่ต้องมาบอก แต่ควรแสดงเหตุ และการซักถาม คือ ให้ท่านผู้นั้นแสดงเหตุ ไขใหม่

ถ. ตามความเห็นของผม ถ้าบุคคลใดบุคคลหนึ่งสำเร็จจริง ๆ เขาไม่บอกให้บุคคลอื่นทราบ จะรู้ด้วยตัวเขาเอง

ส. เพราะฉะนั้น มี ๒ ทักษะ คือ ท่านผู้หนึ่งคิดว่าไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องบอก ส่วนอีกท่านหนึ่งบอกว่า ถ้าบอกเป็นประโยชน์ เพื่อที่จะได้ชักใช้พิสูจน์ว่าเป็นจริงหรือเปล่า แสดงให้เห็นว่า ข้อปฏิบัติสำคัญว่า เพราะผู้นั้นก็ต้องแสดงหนทางข้อปฏิบัติ ซึ่งไม่ใช่ทางอื่น และถ้าเป็นข้อปฏิบัติที่ถูกต้องแล้ว บุคคลหนึ่งบุคคลใดจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมหรือไม่ ก็ไม่เป็นที่น่ากังวล ไขใหม่ เพราะแต่ละบุคคลก็เจริญปัญญาด้วยตนเองเพื่อที่จะได้รู้แจ้งอริยสัจธรรม ไม่ต้องห่วงกังวลว่า คนโน้น คนนั้น คนนี้ บรรลุหรือเปล่า ไม่ต้องห่วงและไม่ต้องคิดถึงเลยว่า ใครจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ต่างคนต่างก็อบรมเจริญสติปัญญาไป

มโนรธปุรณิ อรรถกถา อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ติตถียสูตร มีข้อความที่กล่าวถึงโทษของโทสะ ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่มีโทษมากแต่คลายเร็ว ด้วยสามารถโทษที่เป็นโลกวัชระ และด้วยสามารถโทษที่เป็นวิปากวัชระ

ถามว่า อย่างไร

แก้ว่า บุคคลนั้นผู้อันโทสะประทุษร้ายแล้ว ย่อมประพฤติดิในมารดาบ้าง ในบิดาบ้าง ในชนผู้เป็นที่รักทั้งหลาย มีพี่ชายพี่สาวเป็นต้นบ้าง ในบรรพชิตทั้งหลายบ้าง และบุคคลนั้นย่อมได้การติเตียนอย่างมากในที่แห่งบุคคลนั้นไปแล้ว ๆ ว่า บุคคลนี้ย่อมประพฤติดิในมารดาและบิดาทั้งหลายบ้าง ประพฤติดิในชนเป็นที่รัก

ทั้งหลาย มีพี่ชายพี่สาวเป็นต้นบ้าง ในบรรพชิตทั้งหลายบ้าง ดังนี้ โทษะนั้นชื่อว่า
เป็นของมีโทษมาก ด้วยสมารถที่เป็นโลกวัชชะก่อน

คนที่มีความโกรธมาก ๆ จนกระทั่งมีความประพฤติที่ไม่สมควร มีการ
ประทุษร้ายมารดาบิดา หรือว่าพี่ชาย พี่สาว บรรพชิต เป็นต้น ทุกคนย่อมติเตียน
นี่คือโลกวัชชะ โทษะนั้นชื่อว่า เป็นของมีโทษมาก ด้วยสมารถโทษที่เป็นโลกวัชชะก่อน

เขาย่อมไผ่ยอมไหม้ในนรกตลอดกับ ด้วยอนันตริยกรรมอันตนกระทำแล้ว
ด้วยสมารถโทษ โทษะนั้นชื่อว่า มีโทษมาก ด้วยสมารถโทษอันเป็นวิปากวัชชะ
อย่างนี้

เมื่อได้กระทำความผิดด้วยโทษแล้ว เป็นเหตุให้ได้รับผลของกรรมอย่าง
ต้องไหม้ในนรกตลอดกับถ้าเป็นอนันตริยกรรม นี่แสดงให้เห็นถึงโทษมากของโทษ

บทว่า ขิปปวิราจี ความว่า โทษะย่อมคลายเร็ว จริงอยู่ บุคคลผู้อันโทษะ
ประทุษร้ายแล้ว ประพฤติผิดแล้วในมารดาบิดาทั้งหลายบ้าง ในเจตีย์บ้าง ในต้นโพธิ์
บ้าง ในบรรพชิตทั้งหลายบ้าง ย่อมแสดงความผิดว่า ท่านทั้งหลายจงอดโทษแก่เรา
เถิด ดังนี้ กรรมนั้นของเขาอย่าเป็นสภาพปกตินั้นเทียว พร้อมกับการให้อดโทษ

เรื่องของโทษะแสดงให้เห็นว่า มีโทษมาก มีการประทุษร้าย มีการทำลาย
แต่ว่าคลายเร็ว เพราะสักครู่หนึ่งจะมีโลภะเกิดสืบต่อ ในวันหนึ่ง ๆ จะเห็นได้ว่า
โลภะไม่คลาย เพราะจะเกิดหลังจากที่โทษะเกิดแล้ว โดยที่ไม่นานเลย

เมื่อเกิดโทษะ มีการประทุษร้ายแล้ว สักครู่หนึ่งทางตา ทางหู ทางจมูก
ทางลิ้น ทางกาย ก็เป็นความต้องการต่อไป เพราะฉะนั้น โลภะเป็นพื้น และสำหรับ
โทษของโทษะ ถ้ามีการระลึกได้และกระทำคืนเสียในขณะนั้น ก็ทำให้ความทุนทุราย
หรือความเดือดร้อนใจรำคาญใจหมดสิ้นไปได้

สำหรับโมหะ เป็นธรรมที่มีโทษมากและคลายช้า เพราะเหตุทั้ง ๒ ประการ
นั้นเทียว

ถามว่า มีโทษมากอย่างไร

แก้ว่า เพราะว่าบุคคลผู้หลงแล้วเพราะโมหะ ประพาศผิดแล้วในมารดาบิดาทั้งหลายบ้าง ในเจตีย์บ้าง ในต้นโพธิ์บ้าง ในบรรพชิตทั้งหลายบ้าง ย่อมได้การติเตียนในที่ ๆ ตนไปแล้ว ๆ โมหะเป็นของมีโทษมาก ด้วยสามารถแห่งโทษที่เป็นโลกวัชชะอย่างนี้ก่อน โมหะชื่อว่ามีโทษมาก ด้วยสามารถที่เป็นวิปากวัชชะอย่างนี้ว่าบุคคลนั้นย่อมถูกเผาไหม้ในนรกตลอดกับ ด้วยอนันตริยกรรมอันตนกระทำแล้ว ด้วยสามารถแห่งโมหะ

บทว่า ทันธวิราศี ความว่า โมหะย่อมค่อย ๆ คลายไป ก็กรรมอันบุคคลผู้หลงแล้วเพราะโมหะกระทำแล้ว ย่อมค่อย ๆ พ้นไป เหมือนอย่างว่า หนึ่งหมื่นที่บุคคลฟอกล้างอยู่ตั้ง ๗ ครั้ง ย่อมไม่ขาว ฉนั้นใด กรรมที่บุคคลผู้หลงแล้วเพราะโมหะกระทำแล้ว ย่อมไม่พ้นไปเร็วพลัน ค่อย ๆ พ้นไป ฉะนั้น เหมือนกัน

แสดงให้เห็นว่า สภาพธรรมที่เป็นโมหะ หรืออวิชชา หรือความไม่รู้ ไม่ใช่จะหมดสิ้นได้โดยง่าย และเมื่อโมหะเกิดร่วมกับโทสะทำอนันตริยกรรม ก็ย่อมเป็นเหตุที่จะให้ได้รับวิปากวัชชะที่เป็นการเผาไหม้ในนรกตลอดกับ

สำหรับโลกะทั้งหลายที่จะเจริญ ก็เพราะสุภานิमित คือ เห็นสภาพที่น่ายินดี น่าพอใจของสิ่งทั้งหลาย โทสะที่จะเจริญ ก็เพราะเห็นปฏิฆนิमित คือ ความกำหนดหมายว่ากระทบกระทั่ง โมหะที่จะเจริญขึ้น ก็เพราะอโยนิโสมนสิการ การไม่พิจารณาโดยแยบคาย

โลกมูลจิต ๘ ดวง ควรจะทราบว่ ประกอบด้วยเจตสิกที่ดวงบ้าง

โลกะมูลจิตดวงที่ ๑ คือ โสมนัสสสหนคตัง ทิฏฐิคตสัมปยุตตัง อสังขาริกัง โลกมูลจิตที่เกิดร่วมกับความเห็นผิด เกิดร่วมกับโสมนัสเวทนา และมีกำลังกล้า มีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๑๙ ดวง คือ อัญญสมานาเจตสิกทั้ง ๑๓ ดวง อกุศล-สาธารณเจตสิก ๔ ดวง โลกเจตสิก ๑ ดวง และทิฏฐิเจตสิก ๑ ดวง รวมเป็นเจตสิกทั้งหมด ๑๙ ดวง

โลกมูลจิตดวงที่ ๒ คือ โสมนัสสสหนคตัง ทิฏฐิคตสัมปยุตตัง อสังขาริกัง มีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๑๙ ดวง หรือ ๒๑ ดวง ถ้าขณะนั้นถึงเจตสิกและมีทณเจตสิกเกิด

ร่วมด้วย แต่ไม่ได้หมายความว่า โลกมูลจิตที่เป็นสังขาริกจะต้องเกิดร่วมกับถีนมิทธะ ทุกครั้ง เพราะฉะนั้น ขณะใดที่ไม่เกิดร่วมกับถีนมิทธะ ก็มีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๑๙ ดวง แต่ขณะใดที่มีถีนเจตสิกและมิทธเจตสิกเกิดร่วมด้วย จะมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๒๑ ดวง

โลกมูลจิตดวงที่ ๓ คือ โสมนัสสสหคตัง ทิฏฐิคตวิปปยุตตัง อสังขาริกัง เป็นโลกมูลจิตที่ไม่เกิดร่วมกับความเห็นผิด แต่เกิดร่วมกับโสมนัสเวทนา และมีกำลังกล้า เป็นอสังขาริก มีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๑๘ ดวง หรือ ๑๙ ดวง คือ มีอัญญาสมานาเจตสิกเกิดร่วมด้วยทั้ง ๑๓ ดวง มีกุศลสาธารณเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๔ ดวง มีโลกเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๑ ดวง และถ้าไม่มีมานเจตสิกเกิดร่วมด้วย ก็มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยเพียง ๑๘ ดวง แต่บางครั้งจะมีมานเจตสิกเกิดร่วมด้วย ซึ่งในขณะที่มีมานเจตสิกเกิดร่วมด้วย จะมีเจตสิกเกิดร่วมด้วยทั้งหมด ๑๙ ดวง คือ รวมมานเจตสิกด้วย

โลกมูลจิตดวงที่ ๔ คือ โสมนัสสสหคตัง ทิฏฐิคตวิปปยุตตัง สสังขาริกัง มีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๒๐ ดวง หรือ ๒๑ ดวง คือ ถ้าเป็นโลกมูลจิตทิฏฐิคตวิปปยุตตัง ที่ไม่มีมานเจตสิกเกิดร่วมด้วย มีเจตสิกเกิด ๑๘ ดวง และถ้าเป็นสังขาริก คือ มีถีนมิทธะเกิดร่วมด้วย จะเป็น ๒๐ ดวง แต่ถ้าโลกมูลจิตทิฏฐิคตวิปปยุตตังนั้น มีมานเจตสิกเกิดร่วมด้วย จะมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๑๙ ดวง และถ้ามีถีนมิทธเจตสิกเกิดร่วมด้วย ก็จะมีเจตสิกทั้งหมด ๒๑ ดวง

เรื่องเจตสิกที่เกิดร่วมกับจิต ถ้าเข้าใจแล้ว คิดเองได้ ถ้าไม่ยากจำตัวเลข ก็ไม่ต้องจำ แต่พิจารณาเหตุผลได้ว่า จะมีอัญญาสมานาเจตสิกเกิดร่วมด้วยกี่ดวง ขาดดวงไหน และมีมานเจตสิกเกิดกับจิตประเภทไหน มีถีนเจตสิก มิทธเจตสิกเกิดร่วมกับจิตประเภทไหน

สำหรับโลกมูลจิตดวงที่ ๕ ถึงโลกมูลจิตดวงที่ ๘ เป็นโลกมูลจิตซึ่งไม่ได้เกิดกับโสมนัสเวทนา แต่เกิดกับอุเบกขาเวทนา เพราะฉะนั้น โลกมูลจิตดวงที่ ๕ คือ อุเบกขาสหคตัง ทิฏฐิคตสัมปยุตตัง อสังขาริกัง จะมีอัญญาสมานาเจตสิกเกิดร่วมด้วย

เพียง ๑๒ ดวง เว้นปีติเจตสิก แต่จะต้องมีอกุศลสาธารณะทั้ง ๔ ดวง รวมเป็น ๑๖ ดวง โลกเจตสิก ๑ ดวง เป็น ๑๗ ดวง และทิวฐิเจตสิก ๑ ดวง เป็น ๑๘ ดวง

โลภมูลจิตดวงที่ ๖ คือ อุปกขาสดกตัง ทิวฐิจิตสัมปยุตตัง สสังขาริกัง ก็โดยนัยเดียวกัน คือ สำหรับอัญญสมานาเจตสิกเว้นปีติเจตสิก เพราะเกิดร่วมกับ อุปกขาเวทนา เพราะฉะนั้น มีอัญญสมานาเจตสิก ๑๒ ดวง อกุศลสาธารณเจตสิก ๔ ดวง โลกเจตสิก ๑ ดวง ทิวฐิเจตสิก ๑ ดวง ถ้าเป็นสสังขาริกที่มีถิ่นเจตสิกและ มิตถเจตสิกเกิดร่วมด้วยก็เพิ่มอีก ๒ ดวง เป็น ๒๐ ดวง

โลภมูลจิตดวงที่ ๗ คือ อุปกขาสดกตัง ทิวฐิจิตวิปยุตตัง สสังขาริกัง มีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๑๗ หรือ ๑๘ ดวง ถ้าเป็น ๑๗ ดวง ไม่มีมานเจตสิกเกิดร่วมด้วย คือ มีอัญญสมานาเจตสิก ๑๒ ดวง อกุศลสาธารณเจตสิก ๔ ดวง และ โลกเจตสิก ๑ ดวง แต่ถ้ามีมานเจตสิกเกิดร่วมด้วย ก็เป็น ๑๘ ดวง

โลภมูลจิตดวงที่ ๘ คือ อุปกขาสดกตัง ทิวฐิจิตวิปยุตตัง สสังขาริกัง มีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๑๙ ดวง หรือ ๒๐ ดวง คือ อัญญสมานาเจตสิก ๑๒ ดวง เว้นปีติเจตสิก อกุศลสาธารณเจตสิก ๔ โลกเจตสิก ๑ และถิ่นมิตถเจตสิกอีก ๒ ดวง รวมเป็น ๑๙ ดวง ถ้ามีมานเจตสิกเกิดร่วมด้วย ก็เป็น ๒๐ ดวง

เพราะฉะนั้น โลภมูลจิตทั้ง ๘ ดวง มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยตั้งแต่ ๑๗ ดวง ถึง ๒๐ ดวง เป็นจำนวนที่แสดงไว้เพื่อให้รู้ว่า สภาพธรรมที่เกิดเป็นโลภะประเภทต่าง ๆ ประกอบด้วยความเห็นผิด หรือประกอบด้วยความทะนุ หรือไม่ประกอบด้วยความทะนุ ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิดนั้น ก็เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย โดยมีเจตสิกแต่ละประเภทที่เกิดขึ้นปรุงแต่งให้เป็นไป

โลภมูลจิตที่ประกอบด้วยเจตสิกประเภทต่าง ๆ โดยนัยของพระอภิธรรม ไม่มีอะไรมาก แต่ที่เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ นั้น มากด้วยความวิจิตรต่าง ๆ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงแสดงหนทางที่จะให้ละโลภะด้วย นี่คือประโยชน์ของการฟังพระธรรม เมื่อได้ทรงแสดงเรื่องของโลภะมากมายโดยประการต่าง ๆ พระองค์ผู้รู้แจ้ง

อริยสังขธรรมก็ได้ทรงแสดงทางที่จะกัน หรือกัน หรือละ หรือคลาย หรือระงับโลภะต่าง ๆ ด้วย

อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต สัญญาสูตรที่ ๒ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงการอบรมเจริญสัญญา ๗ ประการ เพื่อกัน และระงับ และดับโลภะทั้งนั้น คือ

อสุภสัญญา ๑ มรณสัญญา ๑ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ สัพพโลเกอนภิตสัญญา ๑ อนิจจสัญญา ๑ อนิจเจทุกขสัญญา ๑ ทุกเขนัตตสัญญา ๑

ใครมีสัญญาเหล่านี้บ้างในวันหนึ่ง ๆ ถ้ายังไม่มี และอบรมเจริญขึ้น ก็เป็นทางที่กันและกันโลภะทั้งนั้นในวันหนึ่ง ๆ ตามควรแก่กำลังของสัญญานั้น ๆ เพราะโดยมากจะเป็นสุภสัญญา ไม่ใช่อสุภสัญญา เพราะฉะนั้น สำหรับสัญญา ๗ ประการที่จะกัน และระงับ และดับโลภะ คือ

สัญญาที่ ๑ อสุภสัญญา พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า

ผู้มีใจอันอบรมด้วยอสุภสัญญาอยู่โดยมาก

ไม่ใช่ครั้งเดียว หรือ ๒ ครั้ง แต่ต้องระลึกนึกถึงบ่อย ๆ จนกระทั่งเป็นสัญญาที่จำได้ ระลึกได้อย่างรวดเร็วหรือเพิ่มขึ้น

จิตย่อมหวนกลับ งอกกลับ ถอยกลับจากการครองเรือน คือ การร่วมเมถุนธรรม อุเบกขาหรือความเป็นของปฏิภูลย่อมตั้งอยู่ เปรียบเหมือนชนไก่หรือเส้นเอ็นที่เขาส่งลงในไฟ ย่อมหดงอเข้าหากันไม่คลายออก ฉะนั้น

นี่คือการระลึกถึงอสุภสัญญาบ่อย ๆ เนื้อง ๆ แต่ผู้ที่แม้ว่าจะเจริญอสุภสัญญาแล้ว จิตก็ยังไหลไปในการครองเรือน พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เพราะผลแห่งการอบรมเจริญภาวนานั้นยังไม่ถึงที่ ฉะนั้น จึงต้องเป็นผู้รู้ทั่วถึงในอสุภสัญญานั้น และเมื่ออบรมเจริญอสุภสัญญาถึงที่แล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสว่า จิตย่อมหวนกลับ งอกกลับ ถอยกลับจากการครองเรือน เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้นั้นย่อมเป็นผู้รู้ทั่วถึงในอสุภสัญญานั้น รู้ทั่วถึงต้องเป็นการอบรมเจริญปัญญาที่รู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริงด้วย

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อสุภสังขยาอันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก หยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นที่สุด เรากล่าวแล้วเพราะอาศัยข้อนี้ ๆ คือ การอบรมเจริญอสุภสังขยา

ซึ่งโดยนัยนี้ ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ต้องเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน มีฉะนั้นแล้วเพียงอสุภสังขยาจะไม่ใช่ผู้รู้ทั่วถึงในอสุภสังขยา แต่ต้องรู้ในสภาพธรรมตามความเป็นจริงจึงจะมีผลมาก มีอานิสงส์มาก หยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นที่สุด นี่คือประโยชน์ของอสุภสังขยา ซึ่งทุกคนพิจารณาได้ว่า วันหนึ่ง ๆ เจริญอสุภสังขยาเพื่อที่จะกันโลภะบ้างไหม

๑๓๖๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๗

สัญญาที่ ๒ มรณสัญญา

เมื่อเจริญอบรมมรณสัญญาอยู่โดยมาก จิตย่อมหวนกลับ งอกกลับ ถอยกลับ
จากการรักชีวิต

ถ้ายังรักชีวิตอยู่ แสดงว่าการอบรมเจริญมรณสัญญายังไม่ถึงที่ คือ ยังไม่สามารถที่จะกันความรักชีวิตได้ ถ้าผู้ที่มีความรักชีวิตมากย่อมกลัวตาย และอาจ
จะทำร้ายสัตว์อื่น บุคคลอื่นได้ เพราะเหตุที่รักชีวิตของตน ซึ่งเป็นอกุศลกรรม ทำให้
ไม่พ้นจากสังสารวัฏฏ์ เพราะมีความรักชีวิต

ทุกคนเกิดมาต่างกันหลายประการ โดยชาติ โดยสกุล โดยฐานะ โดยสมบัติ
แต่เวลาตาย เหมือนกันหมด หรือต่างกัน

ผู้ฟัง ต่างกันที่การประดับศพ คนมีทรัพย์สมบัติมากก็ประดับมาก

ส. แต่ผู้ตายแล้วไม่รู้เรื่องเลย

ผู้ฟัง ถ้าตายแล้ว เหมือนกันหมด

ส. คนที่ยังอยู่มองเห็นการประดับศพว่าต่างกัน แต่คนที่ตายแล้ว
เหมือนกันหมด คือ สู้ยืนสภาพความเป็นบุคคลนั้น ไม่ว่าจะเป็นอย่างไหน

สัญญาที่ ๓ อหारेปฏิกูลสัญญา

การพิจารณาความเป็นปฏิกูลของอาหารซึ่งบริโภคอยู่ทุกวัน ถ้าผู้ใดเจริญ
อหारेปฏิกูลสัญญาลดน้อย ๆ ย่อมทำให้จิตหวนกลับ งอกกลับ ถอยกลับจากตัณหา
ในรส ซึ่งมีมากเหลือเกิน ไม่ว่าใคร เวลาที่พูดถึงเรื่องอาหารก็ อะร่อย ร่อย นั้นแสดง
แล้ว ตัณหาในรส

ถ้าเป็นผู้เจริญอาหาเรปภิกุลสัญญาในขณะนั้น ย่อมทำให้ถอยกลับจาก ตัณหาในรส แต่ถ้าจิตยังไหลไปในตัณหาในรส แสดงว่าการเจริญอาหาเรปภิกุล- สัญญานั้นยังไม่ถึงที่ ถ้าเป็นการอบรมเจริญอาหาเรปภิกุลสัญญาที่ถึงที่แล้ว กระทำให้ มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก หยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นที่สุด เพราะว่า สติระลึกในขณะที่กำลังบริโภคอาหาร

ถ้าเป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ กำลังเห็นในขณะที่บริโภค ไม่ใช่ขณะที่กำลังลิ้มรส เพียงเท่านี้ก็เป็นประโยชน์ที่จะให้เห็นว่า สภาพธรรมทั้งหลายไม่ใช่สิ่งที่ควรยินดี แม้รสที่อร่อยที่กำลังปรากฏก็สั้นมาก เพราะเพียงเสียงปรากฏ รสอร่อยในขณะนั้นก็ ไม่ปรากฏแล้ว ซึ่งนี่คือผู้ที่มีอานิสงส์มาก หยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นที่สุด

สัญญาที่ ๔ คือ การเจริญ สัพพโลเกอนภิตตสัญญา

ไม่เห็นว่ามีสิ่งใด ๆ ในโลกเป็นที่ยินดี ย่อมทำให้จิตหวนกลับ งอกกลับ ถอยกลับ จากความวิจิตรของโลก หรือความวิจิตรแห่งโลก ไม่ยึดไปรับความวิจิตรแห่งโลก

ซึ่งปกติแล้ว ยึดไปรับความวิจิตรแห่งโลกที่เพิ่มขึ้นทุกวันตามความคิดที่วิจิตรขึ้น บางท่านตื่นเช้า อ่านรายการสินค้าแล้วว่า ที่ประเทศไหนผลิตสินค้าอย่างไหน และ จะออกจำหน่ายเมื่อไร เริ่มตั้งแต่เช้าก็มีรายการสินค้าต่าง ๆ ซึ่งวิจิตรยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องของเครื่องใช้ ของใช้ต่าง ๆ แต่ถ้าเป็นผู้ที่เจริญสัพพโลเกอนภิตตสัญญา จะไม่เห็นว่ามีสิ่งใด ๆ ในโลกเป็นที่ยินดี ไม่ได้สนใจที่จะต้องตามความวิจิตรของโลก เพราะฉะนั้น การเจริญสัพพโลเกอนภิตตสัญญานั้น คือ ไม่เห็นว่ามีสิ่งใด ๆ ในโลกเป็นที่ ยินดี ตามที่ชาวโลกกำลังยินดีไปตามความวิจิตรที่เพิ่มขึ้น

สัญญาที่ ๕ คือ การเจริญ อนิจจสัญญา

จะเห็นได้ว่า ทุกอย่างต้องมาที่ลักษณะของไตรลักษณ์ การเจริญอนิจจสัญญา คือ พิจารณาสภาพความไม่เที่ยงซึ่งมีอยู่เป็นปกติประจำวัน ถ้าเพียงแต่จะพิจารณา เมื่อเข้ากับเดี๋ยวนี้ ก็ต่างกันแล้ว เหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งยังไม่เกิดเมื่อเช้านี้ ตอนบ่ายนี้

อาจจะเกิดขึ้น ก็แสดงถึงความไม่เที่ยง สิ่งที่มีแล้วหมดไป ก็แสดงถึงความไม่เที่ยง สิ่งซึ่งยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ก็แสดงถึงความไม่เที่ยง

เพราะฉะนั้น ถ้าพิจารณาถึงสภาพที่ไม่เที่ยงให้ละเอียดขึ้น ย่อมทำให้จิตหวนกลับ งอกกลับ ถอยกลับ ไม่ย่นไปรับในลาภ สักการะ และคำสรรเสริญ เมื่อได้อบรมเจริญอนิจจังสัญญาถึงที่ แต่ถ้าไม่ถึงที่ ก็ยังไหลไปสู่การย่นไปรับลาภ สักการะ และคำสรรเสริญ ซึ่งบางคนติดมากจริง ๆ ในวันหนึ่ง ๆ อาจจะไม่ได้คิดเรื่องอื่นเลย นอกจากเรื่องลาภ เรื่องยศ และเรื่องคำสรรเสริญ เพราะไม่ได้เจริญอนิจจังสัญญา

สัญญาที่ ๖ คือ การเจริญ อนิจเจตทุกขสัญญา

เมื่อเห็นว่าไม่เที่ยงแล้ว ยังต้องเห็นว่าเป็นทุกข์ด้วย ไม่ใช่ว่าไม่เที่ยง ๆ ก็แล้วไป แต่ต้องเห็นว่า สิ่งที่ไม่เที่ยงนั้นเป็นทุกข์ ทุกข์ทั้งนั้น ตลอดวัน เป็นอย่างนั้นหรือเปล่า

แม้แต่การที่จะต้องแก้ไขสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เกิดขึ้นเป็นปกติธรรมดาในชีวิตประจำวัน ถ้าพิจารณาจริง ๆ จะเห็นว่า นั่นคือทุกข์ที่ต้องแก้ไข ถ้าไม่ต้องแก้ไขเลย ก็เป็นสิ่งที่ เป็นไปไม่ได้ เพราะชีวิตจะคงอยู่โดยที่ไม่มีการบริหาร หรือไม่มีการแก้ไขสิ่งบกพร่องต่าง ๆ ไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น ผู้ที่เจริญอนิจเจตทุกขสัญญา ย่อมทำให้จิตเห็นภัยอย่างแรงกล้าในความเฉื่อยชา ความเกียจคร้าน ความท้อถอย ความประมาท การไม่ระบอบความเพียร การไม่พิจารณา ย่อมปรากฏเปรียบเหมือนความสำคัญว่า เป็นภัย ย่อมปรากฏเหมือนขณะเพชรฆาตเงื้อมดาบขึ้น

นี่คือความไม่เที่ยงจริง ๆ ถ้าทุกคนรู้ว่า อาจจะตายเดี๋ยวนี้ หรือพรุ่งนี้ หรือเมื่อไรก็ได้ แต่ส่วนมากมักจะลืม คือ ไม่ได้คิดถึงความเป็นอนิจจังซึ่งสิ้นที่สุด และอาจจะสิ้นสุดสภาพความเป็นบุคคลนี้ในขณะไหนก็ได้

ถ้าคิดถึงการเกิดของสังสารวัฏฏ์ ซึ่งบางครั้งก็เป็นสุคติภูมิ บางครั้งก็เป็นทุคติภูมิ เสมือนภูเขาสูงใหญ่กลิ้งมาหาทั้ง ๔ ทิศ ในขณะที่กำลังเป็นอย่างนั้นจริง ๆ เวลาที่คิดถึงการเกิด การตาย ซึ่งจะต้องมีต่อไปเรื่อย ๆ ในสังสารวัฏฏ์ แต่มองไม่เห็นเลย แต่ถ้าเห็นเป็นภัยใหญ่ เสมือนภูเขาสูงใหญ่ที่กลิ้งมาหาทั้ง ๔ ทิศ เมื่อนั้นจะรู้สึกว่าจะไม่ว่าจะเกิดในภพภูมิใด ก็ต้องมีการเจริญและการปฏิสนธิ และมีการรับผลของกุศลกรรม

และอกุศลกรรมอย่างสั้น ๆ ถ้าเป็นกามาวจรวิบาก ไม่ยาวนานเลย เช่น เสี่ยงกระทบ ปราภณิดเดียวหมดไป สีสีกำลังปรากฏทางตากระทบนิดเดียวหมดไป กลิ่นที่กระทบ จมูกนิดเดียวหมดไป อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหวที่กระทบกายก็เพียง เล็กน้อยและหมดไป

สัญญาที่ ๗ คือ การอบรมเจริญ ทุกเขนัตตสัญญา

ย่อมเห็นว่าสภาพที่เป็นทุกขนั้นไม่ใช่ตัวตน เป็นอนัตตา ผู้ที่อบรมเจริญ ทุกเขนัตตสัญญา ย่อมมีใจปราศจากทิวฏฐิว่าเรา ปราศจากตัณหาว่าของเรา และ ปราศจากมานะ ทั้งในร่างกายที่มีใจครองนี้ และในสัพพนิमितในภายนอกเสียได้ ก้าว ล่วงกิเลส ๓ ประการ สงบระงับ หลุดพ้นได้เป็นอย่างดี

แต่ถ้ายังไม่ถึงที่ ก็ยังหวนกลับไปด้วยทิวฏฐิว่าตัวเรา หรือว่าด้วยตัณหาว่า ของเรา หรือด้วยมานะว่าเรา สำหรับผู้ที่ถึงที่ย่อมได้ผล คือ มีอานิสงส์มาก หยั่งลงสู่ออมตะ มีอมตะเป็นที่สุด

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัญญา ๗ ประการนี้แล อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้ มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก หยั่งลงสู่ออมตะ มีอมตะเป็นที่สุด ฯ

จบ สูตรที่ ๖

นี่เป็นเรื่องของโลภะซึ่งมีอยู่เป็นประจำ แต่ยังมีหนทาง มีสัญญาต่าง ๆ ที่จะ ทำให้โลภะนั้นคลายลง จนกระทั่งสามารถที่จะดับได้เป็นสมุจเฉท

ต่อไปเป็นเรื่องของอกุศลจิตอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งไม่มีใครชอบ คือ โทสมูลจิต ว่าโดยประเภทมีเพียง ๒ ดวงเท่านั้น คือ

โทมนัสสสหคตัง ปฏิมสัมปยุตตัง อสังขาริกัง ๑ ดวง

และ โทมนัสสสหคตัง ปฏิมสัมปยุตตัง สสังขาริกัง ๑ ดวง

อกุศลจิตที่เป็นโทสมูลจิตมีเพียง ๒ ดวงเท่านั้น แต่เป็นอกุศลจิตประเภทที่ ไม่มีใครชอบ เพราะเป็นสภาพที่ประทุษร้ายเบียดเบียนให้เป็นทุกข์

และจะสังเกตได้ว่า ขณะใดเป็นอกุศลจิตประเภทใด เพราะโลภมูลจิตมี ๔ ดวง หรือ ๘ ประเภท โทสมูลจิตมี ๒ ดวง และโมหมูลจิตมี ๒ ดวง ถ้าขณะนั้นไม่ใช่ความรู้สึกไม่สบายใจ ขณะนั้นก็จะเป็นอกุศลจิตประเภทโลภมูลจิต หรือโมหมูลจิต ซึ่งเกิดกับอุเบกขาเวทนา แต่ถ้าเป็นโทสมูลจิตแล้ว จะเกิดกับเวทนาได้เพียงประเภทเดียวเท่านั้น คือ โทมนัสเวทนา เป็นความรู้สึกที่ไม่สบายใจ

เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ ขณะใดที่มีความรู้สึกไม่สบายใจ ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะใดทั้งสิ้น จะเป็นในลักษณะความเดือดร้อนใจ ความกังวลใจ ความกระสับกระส่าย ความเศร้าโศก ความหงุดหงิด ความขุ่นเคือง ขณะที่ไม่เพิลิดเพลिन ยินดี แต่รู้สึกยินร้าย ขณะนั้นเป็นจิตซึ่งประกอบด้วยโทสเจตสิกและโทมนัสเวทนา ในอารมณ์ต่าง ๆ ที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ในวันหนึ่ง ๆ แต่ละคนจะสังเกตได้ว่า เป็นเจ้าโลภะ หรือเจ้าโทสะ ขณะใดที่โกรธบ่อย ๆ ลักษณะของโทสะเกิดมากเป็นไปในอาการต่าง ๆ เป็นผู้ที่มีความโกรธเกิดขึ้นง่ายและเร็ว ขณะนั้นก็เป็นผู้สะสมโทสะมามาก ก็จะรู้สึกตัวว่า เป็นคนเจ้าโทสะ

อภิสสาสนี จิตตูปาทกัณฑ์ พรรณนาอกุศลบทภาชนียะ อธิบาย อกุศลจิตดวงที่ ๙ คือ โทสมูลจิตดวงที่ ๑ มีข้อความว่า

ใจเสีย หรือใจที่บั่นทอนเกลียด เพราะมีเวทนาอันเลว เหตุนี้ชื่อว่าทุมนะ แปลว่า ใจเสีย หรือใจที่บั่นทอนเกลียด ภาวะแห่งทุมนะ ชื่อว่าโทมนัสสะ

แสดงให้เห็นว่า เป็นสภาพของจิตที่ไม่มีใครชอบเลย เพราะมีเวทนาอันเลว ซึ่งทำให้เป็นสภาพที่โทมนัส คือ ทุมนะ

อกุศลจิตชื่อว่าโทมนัสสสทนต์ ด้วยอรรถว่า เกิดร่วมกับโทมนัสเวทนานั้น

บางท่านอาจจะคิดว่า โทสมูลจิต คือ ลักษณะของความโกรธ ขณะที่จิตประกอบด้วยความโกรธ แต่ไม่ใช่เฉพาะโกรธ กลัว หรือไม่ชอบขณะใด ขณะนั้นต้องเป็นโทสมูลจิตทั้งหมด เพราะเกิดร่วมด้วยกับโทมนัสเวทนา

สำหรับลักษณะของโทมนัสเวทนา คือ

อนิฏฐารัมมณานุกูลลักขณัง มีการเสวยอนิฏฐารมณเป็นลักษณะ

อนิฏฐารมณ คือ อารมณซึ่งเป็นที่ไม่พอใจ

ยถา ตถา วา อนิฏฐาการสัมผัสโกครสัง มีการเสวยโดยอาการที่ไม่น่าปรารถนา
อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นระยะ คือ เป็นกิจ

เจตสิกภาพาธปัจจุภูฐานัง มีความเจ็บทางใจเป็นปัจจุภูฐาน คือ
เป็นอาการที่ปรากฏ

เอกัณฺเตนวระ หทยวัตถุปัทฏฐานัง มีหทยวัตถุโดยส่วนเดียวเป็นปัทฏฐาน คือ
เป็นเหตุก่อให้เกิด

เพราะโทสมูลจิตไม่เกิดกับรูปพรหมและอรูปพรหมบุคคล จะเกิดกับผู้ที่เกิดใน
กามสุคติภูมิหรืออบายภูมิ คือ ในกามภูมิเท่านั้น

แม้กายไม่เจ็บแต่ใจเจ็บได้ไหม ในวันหนึ่ง ๆ นั่นคือ ลักษณะของโหมนัสเวทนา
ทุกคนร่างกายแข็งแรงดี ปกติ แต่ทั้ง ๆ อย่างนั้น ใจเจ็บแล้วด้วยเวทนาซึ่ง
เป็นโหมนัสเวทนา เพราะฉะนั้น ถ้ากายเจ็บ ใจจะเป็นอย่างไร ก็ต้องพลอยรู้สึก
ขุ่นข้องหม่นหมองเป็นทุกข์เดือดร้อนด้วยแน่ ๆ ด้วยกำลังของทุกขเวทนาที่เกิดทางกาย
นอกจากกุศลจิตเกิดขึ้นขณะใด ขณะนั้นจึงจะไม่ใช่อกุศลจิต ถึงแม้ว่ากายจะเจ็บ
แต่ถ้าสติปัฏฐานระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ปัญญาสามารถ
ประจักษ์แจ้งได้จริง ๆ ว่าไม่ใช่ตัวตน ทุกขเวทนานั้นไม่ใช่ของเรา และไม่ใช่เรา
ขณะนั้นที่เป็นกุศลนั้น ใจจึงไม่เจ็บ มิฉะนั้นบางที่กายไม่เจ็บ ใจเจ็บ หรือบางที่
กายเจ็บ จึงทำให้ใจพลอยเป็นทุกข์โหมนัสอย่างมากด้วย

คำอธิบาย ปฏิษะ มีข้อความว่า

ที่ชื่อว่าปฏิษะ ด้วยอรรถว่า กระทบอารมณ์โดยภาวะที่ไม่พอใจ อกุศลจิต
ชื่อว่าปฏิษัมปยุตตัง ด้วยอรรถว่า สัมปยุตต์ คือ เกิดร่วมด้วยปฏิษะนั้น

เพราะฉะนั้น ปฏิษะนั้นเป็นอีกชื่อหนึ่งของโทสเจตสิก เพราะเป็นสภาพที่
กระทบกระทั้งอารมณ์โดยสภาพที่ไม่พอใจ

สำหรับคำอธิบายโทสเจตสิก ใน **อัฐุสสาลินี จิตตูปปาทกัณฑ์** มีว่า

ที่ชื่อว่าโทสะ โดยอรรถว่า เป็นธรรมที่ประทุษร้าย หรือเป็นเหตุให้ประทุษร้าย
โทสเจตสิกนั้น จันตึกกลักขณ มีความดุร้ายเป็นลักษณะ รวากับอสรพิษที่
ถูกตี

วิสัปนรโส มีความกระสับกระส่ายเป็นรสะ รวากับถูกวางยาพิษ หรือ
อัตรโน นิสสยทนรโส มีการเผาที่อาศัยของตนเป็นรสะ รวากับไฟไหม้ป่า

ทุสสนปัจจุปัฏฐานโน มีการประทุษร้ายเป็นปัจจุปัฏฐาน รวากับข้าศึกศัตรูที่ได้
โอกาส

อาฆาตวัตตูปัทฐานโน มีวัตตุเป็นที่ตั้งแห่งความอาฆาตเป็นปัทฐาน รวากับ
น้ำมูตรเน่าที่ระคนด้วยยาพิษ

นี่คือลักษณะของโทสะ ซึ่งเป็นข้าศึกภายในที่ประทุษร้ายทันทีที่เกิดขึ้น
ตลอดมาในสังสารวัฏฏ์ที่ยาวนาน ตามความเป็นจริงแล้ว ไม่ได้ถูกใครประทุษร้าย
เบียดเบียนเลย นอกจากโทสเจตสิกซึ่งเป็นสภาพที่ประทุษร้าย

สำหรับโทสเจตสิกที่ว่า เป็นข้าศึกภายในที่ประทุษร้ายทันทีที่เกิดขึ้น แสดงให้
เห็นว่า ไม่มีอะไรที่สามารถกันข้าศึกนี้ได้เลย ข้าศึกภายนอกยังมีป้อมปราการ
เป็นเครื่องกัน มีประตูหน้าต่างเป็นเครื่องกัน แต่ว่าโทสะซึ่งเป็นข้าศึกภายใน
เกิดขึ้นประทุษร้ายทันที หนีไม่ทัน เพราะไม่มีเครื่องกันเลย

สภาพธรรมทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ทุกคนรู้ว่า
สภาพธรรมทั้งหมดไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร ไม่ว่าจะเป็นลาภ ยศ
สรรเสริญ สุข หรือว่าเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ แต่ธรรมที่ประทุษร้ายได้จริง ๆ
ไม่ใช่ความเสื่อมลาภ หรือความเสื่อมยศ หรือการนินทา หรือความทุกข์ แต่
สภาพธรรมอย่างเดียวที่ประทุษร้ายได้ตลอดมาในสังสารวัฏฏ์ คือ โทสเจตสิก
ซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

เพราะฉะนั้น ควรที่จะพิจารณาลักษณะของโทสเจตสิก ซึ่งมีความดุร้ายเป็น
ลักษณะ รวากับอสรพิษที่ถูกตี

๑๓๖๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๗

ทุกคนเคยโกรธมาแล้วทั้งนั้น ก็พอที่จะเปรียบเทียบได้ว่า ขณะที่โกรธต่างกับ
ขณะที่ไม่โกรธ เวลาที่ไม่โกรธ รู้สึกสบายดี ไม่ว่าจะเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส
คิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ ก็เป็นปกติดี แต่เวลาที่เกิดโทสะขึ้น ขณะนั้นจะเห็นได้ว่า
มีความดุร้ายเป็นลักษณะ รวากับอสรพิษที่ถูกตี เปลี่ยนสภาพจากปกติแล้วในขณะที่
ความโกรธเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความขุ่นเคืองเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือเป็นแต่เพียงความ
หงุดหงิด ความไม่แจ่มใส ความไม่พอใจ จนกระทั่งถึงความรู้สึกน้อยใจ เสียใจ
เดือดร้อนใจ เป็นทุกข์โศกเศร้า ในขณะนั้นให้เห็นลักษณะสภาพของจิตซึ่ง
ประกอบด้วยโทมนัสเวทนา ซึ่งต่างกับขณะที่โทมนัสเวทนาไม่เกิด นั่นคือลักษณะของ
โทสะซึ่งดุร้ายรวากับอสรพิษที่ถูกตี

มีใครที่โกรธแล้วไม่รู้สึกลักษณะนี้บ้างไหม รู้สึกหยาบกระด้างดุร้ายขึ้นมาทันที
ผิดปกติจากที่เคยเป็น

สำหรับระส กิจการงานของโทสะ คือ วิสัฏฐนโร มี ความกระสับกระส่าย
เป็นระส รวากับถูกวางยาพิษ ด้วยพิษของโทสะ ถ้าเป็นพิษอื่นซึ่งกระทบกระทั่งกาย
อาจจะถูกสัตว์ร้ายหรือถูกต้นไม้ที่มีพิษทำให้เกิดทุกข์เวทนาขึ้น แต่ขณะนั้นก็ไม่
เหมือนกับโทมนัสเวทนาซึ่งเกิดทางใจ เพราะเวลาที่จิตใจกระสับกระส่ายเดือดร้อน
ในขณะนั้นสิ่งอื่นจะทำให้ไม่ได้เลย ที่ว่ารวากับถูกวางยาพิษ เพราะทำให้จิตใจ
ในขณะนั้นเต็มไปด้วยพิษของโทสะ ซึ่งสภาพธรรมอื่นทำกิจนั้นไม่ได้เลย นอกจาก
โทสะเจตสิกเท่านั้นที่กระทำกิจนั้นได้

เพราะฉะนั้น ถ้าสติสามารถระลึกทันที่ที่โทสมูลจิตเกิด จะรู้สึกได้ว่า กำลัง
ได้รับพิษของโทสะ เหมือนกับถูกวางยาพิษในขณะนั้นทีเดียว

หรือมิฉะนั้น ก็อีกอย่างหนึ่งของโทสะ คือ อัดตโน นิสสยทหนรโส มีการเผา ที่อาศัยของตนเป็นรณะ รวากับไฟไหม้ป่า

ขณะที่เป็นทุกข์เดือดร้อนไม่สงบเลย ขณะนั้นรู้สึกอย่างไร เหมือนถูกเผาไหม้ เพราะฉะนั้น ลักษณะของโทสะย่อมเหมือนอย่างไฟไหม้ป่า คือ โทสะนั้นย่อมเผา จิตใจซึ่งเป็นที่อาศัย โทสะไม่เกิดที่อื่นเลยนอกจากเกิดกับจิต เพราะฉะนั้น ขณะใดที่ จิตมีโทสะเจตสิกเกิดร่วมด้วย ขณะนั้นสภาพของโทสะเหมือนไฟเผาป่า คือ เป็นสภาพ ที่ทำให้วัตถุที่อาศัยรุ่มร้อน เดือดร้อน เป็นทุกข์ แม้แต่วัตถุ คือ ร่างกายซึ่งเป็นที่อาศัย ของจิต ก็พลอยหมองไหม้เป็นทุกข์ไปด้วย และอาจจะทำให้ถึงกับเป็นโรคภัยต่าง ๆ ด้วยกำลังของโทสะ

สำหรับอาการที่ปรากฏ คือ ทุสสนปัจจุပ္ปฐฐานโน มีการประทุษร้ายเป็น ปัจจุပ္ปฐฐาน รวากับข้าศึกศัตรูที่ได้โอกาส

ถ้าท่านผู้ฟังคิดว่าคนอื่นเป็นศัตรู คิดผิด ไม่มีใครเป็นศัตรูของท่านได้เลยจริง ๆ นอกจากอกุศลธรรมของท่านเอง โดยเฉพาะเมื่อโทสะเกิดขึ้นขณะใด ประทุษร้าย ขณะนั้น ศัตรูมาแล้ว แต่เป็นศัตรูที่อยู่ใกล้ที่สุด ที่สามารถเข้ามาประทุษร้ายได้ ทุกโอกาส โดยที่ไม่มีเครื่องกั้นเลย

มีใครสามารถกั้นโทสะไม่ให้เกิดได้ไหม ไม่ได้เลย เมื่อมีเหตุปัจจัยที่โทสะจะเกิด โทสะก็เกิด ถ้าสติจะเกิดภายหลัง ก็เพียงแต่ขับไล่หรือระงับโทสะที่จะเกิด เพิ่มขึ้นให้คลายลง ถ้ายังไม่เป็นผู้ที่ดับกิเลสเป็นสมุจเฉท มีปัจจัยของโทสะที่จะ เกิดขณะใด ขณะนั้นโทสะก็ต้องเกิด ตามเหตุตามปัจจัย

โทสะไม่ใช่เพียงแต่ความโกรธ แต่ความรู้สึกไม่สบายใจทั้งหมดในวันหนึ่ง ๆ เป็นสภาพของโทสะเจตสิกซึ่งเกิดขึ้นประทุษร้ายจิต และต้องเกิดร่วมกับโทมนัสเวทนา ในขณะนั้น

บางครั้งจะได้ยินคำว่า พยาปาทะ ก็เป็นลักษณะของโทสะนั่นเอง แต่ที่ชื่อว่า พยาปาทะ ด้วยอรรถว่า เป็นเหตุให้ถึงความพินาศ คือ เข้าถึงความเสียแห่งจิต ด้วยอรรถว่า ยังวินัย อาจารย์ (คือ ความประพฤติต่าง ๆ) รูปสมบัติ รวมทั้ง ประโยชน์สุขเป็นต้น ให้ถึงความพินาศด้วยกำลังของโทสะเจตสิก

แต่โดยใจความ พยาบาทะ ก็คือโทษนั่นเอง เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะใช้คำว่า โทษะ หรือปฏิฆะ หรือพยาบาทะ ก็คือสภาพของโทษเจตสิก

สำหรับเหตุใกล้ที่จะให้เกิดโทษะ ความขุ่นเคืองใจ ความไม่พอใจ ความไม่สบายใจ คือ อาฆาตวัตถุปทัฏฐาโน มีวัตถุเป็นที่ตั้งแห่งความอาฆาตเป็นปทัฏฐาน

**อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ทุติยปัณณาสก์ อากังขวรรคที่ ๓
อาฆาตวัตถุสูตร ข้อ ๗๙** มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย วัตถุแห่งความอาฆาต ๑๐ ประการนี้ ๑๐ ประการ เป็นइन คือ บุคคลย่อมผูกความอาฆาตว่า บุคคลนั้นได้ประพฤตสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์แก่เราแล้ว ๑ กำลังประพฤตสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์แก่เรา ๑ จักประพฤตสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์แก่เรา ๑

ย่อมผูกความอาฆาตว่า บุคคลนั้นได้ประพฤตสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่เป็นที่รักที่ชอบใจของเราแล้ว ๑ กำลังประพฤตสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ๑ จักประพฤตสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ๑

ย่อมผูกความอาฆาตว่า บุคคลนั้นได้ประพฤตสิ่งอันเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของเราแล้ว ๑ กำลังประพฤตสิ่งอันเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของเรา ๑ จักประพฤตสิ่งอันเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของเรา ๑

ย่อมโกรธในที่ไม่ควร ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย วัตถุแห่งความอาฆาต ๑๐ ประการนี้แล ฯ

จบ สูตรที่ ๙

ความโกรธที่เกิดขึ้นในวันหนึ่ง ๆ ลองพิจารณาถึงสาเหตุว่า มาจากเหตุอะไรที่ทำให้ความโกรธเกิดขึ้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่ความโกรธที่เกิดขึ้นย่อมเป็นไปในบุคคลอื่นทั้งสิ้น เพราะทุกคนย่อมมีทั้งผู้ที่เป็นที่รักบ้าง ย่อมมีทั้งผู้ที่ไม่เป็นที่รักบ้าง

ประการแรก คือ เมื่อบุคคลใดกระทำความผิดต่อตัวท่านแล้ว เมื่อบุคคลนั้นได้กระทำแล้ว ย่อมเป็นปัจจัยทำให้ท่านเกิดความไม่พอใจ เกิดความโกรธขึ้น

เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ เวลาที่คนอื่นทำสิ่งที่ไม่น่าพอใจ มีใครไม่โกรธบ้าง ถ้ามี ต้องเป็นบุคคลที่หายาก ซึ่งบุคคลที่ไม่โกรธได้จริง ๆ ต้องเป็นพระอริยบุคคลชั้น พระอนาคามีบุคคล

ความขุ่นใจเล็กน้อยมีไหม ถ้าผู้อื่นประพฤติสิ่งซึ่งไม่เป็นประโยชน์หรือสิ่งที่ไม่ดีไม่ควรต่อท่านแล้ว หรือกำลังทำสิ่งซึ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ท่าน หรือจะกระทำสิ่งซึ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อท่าน ยังไม่ได้ทำ เพียงแต่รู้ว่าจะทำ ขณะนั้นก็บีบคั้นที่จะให้เกิดโทมนัสเวทนาหรือโทสมูลจิต

นอกจากตัวท่านเอง ยังไปถึงบุคคลซึ่งเป็นที่รักอีกว่า ใครทำสิ่งที่ไม่ดีไม่เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่เป็นที่รักแล้วบ้าง ถ้าเขาทำแล้วก็โกรธ หรือเขากำลังทำอยู่ก็โกรธ หรือว่าเขาจะทำก็โกรธ

นอกจากนั้นยังเลยไปถึงผู้ซึ่งไม่เป็นที่รักอีกด้วย คุณลักษณะของความโกรธซึ่งจะเกิดขึ้น ถ้าใครไม่เป็นที่รักที่พอใจ และคนอื่นทำดี ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนนั้น บางคนคงจะโกรธ เพราะคนนั้นทำสิ่งที่ดีกับคนที่ท่านไม่ชอบแล้ว ๑ หรือกำลังทำดีทำประโยชน์กับผู้ที่ท่านไม่ชอบ ๑ หรือจะทำดี ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์กับผู้ที่ท่านไม่ชอบ ๑

เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่ตรงจริง ๆ ที่จะพิจารณาความโกรธของตนเองว่า ความโกรธในขณะนั้นเกิดขึ้นเพราะอะไรใน ๑๐ ประการนี้ และควรจะพิจารณาถึงการกระทำของท่านเองด้วย ไม่ใช่เพียงแต่พิจารณาถึงการกระทำของคนอื่น

ถ้าเกิดโกรธ ส่วนใหญ่แล้วจะมองคนอื่น หรือเห็นโทษของคนอื่น แต่ลืมนย้อนกลับมาพิจารณาตนเองว่า ตนเองได้กระทำความผิดอะไรบ้างหรือไม่แม้เพียงเล็กน้อย ถ้าตัวท่านเองเป็นผู้ผิด เป็นเหตุให้คนอื่นกระทำความผิดกายวาจาอย่างนั้น ถ้าพิจารณาโทษของคนอื่นแล้วโกรธ ไม่เป็นประโยชน์เท่ากับพิจารณาความผิดของตนเองว่า มีความผิดอะไรหรือเปล่า เมื่อเห็นความผิดของตนเอง ย่อมสามารถแก้ความผิดนั้น และไม่โกรธคนอื่นด้วย

ถ้าเป็นความผิดของท่าน ท่านก็รู้ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ เพื่อที่จะได้ไม่ทำอีก แต่ถ้าเป็นความผิดของคนอื่นโดยที่ท่านเองไม่ได้เป็นผู้ผิด การโกรธเคืองผู้ทำผิดก็ไม่มีประโยชน์อะไรเหมือนกัน เพราะถ้าท่านโกรธคนอื่นที่ทำผิด ขณะที่โกรธนั้น เป็นความผิดของท่านเองอีกแล้วที่โกรธคนอื่น

เพราะฉะนั้น การพิจารณาโทษของตนเอง หรือการไม่สนใจในโทษของบุคคลอื่น ย่อมเป็นประโยชน์ เพราะไม่ทำให้เกิดความขุ่นเคืองหรือความอาฆาตขึ้น

การที่จะคิดถึงการกระทำของคนอื่น หรือพิจารณาการกระทำของคนอื่น ถ้าเป็นไปในทางที่จะให้กุศลจิตเกิด ย่อมเป็นประโยชน์กว่าที่จะพิจารณาในทางที่จะทำให้ออกุศลจิตเกิด เพราะทุกคนมีจิตใจต่าง ๆ กัน มีความประพฤติทางกายทางวาจาต่าง ๆ กัน บางท่านอาจจะชอบความประพฤติทางกายทางวาจาย่างหนึ่ง ขณะที่คนอื่นอาจจะชอบอีกอย่างหนึ่งก็ได้ เพราะแต่ละคนไม่เหมือนกัน จะให้ทุกคนชอบทุกอย่างเหมือนกันเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เช่น บางท่านอาจจะชอบคนพูดน้อย แต่บางท่านไม่ชอบคนพูดน้อย ชอบคนพูดมาก เพราะคนพูดน้อยไม่มีเรื่องที่จะคุยด้วย แต่ถ้าคนพูดมาก ก็มีเรื่องสนุก ๆ หลายเรื่อง

ถ้าคนพูดน้อยได้พบปะกับคนพูดมาก อาจเกิดความไม่พอใจ หรือความไม่สบายใจ แสดงให้เห็นว่า ถ้าพิจารณาคนอื่นในทางที่จะทำให้เกิดอกุศล ย่อมเป็นสิ่งซึ่งไม่เป็นประโยชน์เลย แต่ถ้าเปลี่ยนการพิจารณาคนอื่นให้เป็นในทางที่เป็นกุศล ก็ย่อมมีทางที่จะพิจารณาได้ เช่น คนพูดน้อยก็ดี คือ ไม่มีวจีทุจริตมาก เพราะจะไม่มีมุสาวาทด้วยความพลั้งเผลอหรือด้วยความตั้งใจ หรือไม่มีสัมผัปปลาปวาจา หรือไม่มีปิสุณาวาจาก็ได้ ก็แล้วแต่ แต่ต้องลึกซึ้งยิ่งกว่านั้นอีกว่า แม้ไม่มีปรากฏออกมาทางวาจา ใจมีไหม จะต้องพิจารณาหยั่งลงไปถึงใจ และถ้าไม่พูดไม่พูดด้วยมานะ ขณะนั้นก็เป็นอกุศล แต่ถ้าพูด พูดด้วยความเมตตาเกื้อกูลหวังประโยชน์สุขแก่คนอื่น เป็นอามิสปฏิสันถาร หรือธรรมปฏิสันถาร ก็เป็นกุศลได้

เพราะฉะนั้น การพิจารณา สามารถพิจารณาได้ตรงตามความเป็นจริง ถ้าเป็นผู้ที่สังเกต โดยเฉพาะถ้าเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ย่อมสามารถที่จะรู้ได้ว่า

การพูด พูดด้วยกุศลก็ได้ การไม่พูด ไม่พูดด้วยอกุศลก็ได้ ข้อสำคัญที่สุด ควรเห็น
ข้าศึกภายใน คือ ความโกรธของตนเอง แทนที่จะคิดว่าท่านมีศัตรูหลายคน หรือ
มีคนที่ไม่ชอบท่าน ทำสิ่งที่ไม่ดีกับท่านหลายคน ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว ข้าศึกที่
แท้จริงอยู่ภายใน คือ ความโกรธของท่านเอง

วันนี้โทสมูลจิตอาจจะยังไม่เกิด เป็นได้ใหม่ หรือเกิดบ้างแล้วแต่ไม่ได้สังเกต
เพราะไม่มาก ไม่รุนแรง เป็นแต่เพียงความไม่สบายใจ ไม่ชอบใจนิด ๆ หน่อย ๆ
ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง

ถ. วิธีแก้ คือ ละสิ่งที่อาจารย์บอกมาที่ว่า ไม่คิดถึงคนที่ทำให้เราไม่พอใจ
คือ มีสติรู้ทันโทสะ ขณะนั้นเราละ ไซ้ใหม่ คือ ขณะนั้นเรานึกถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
ก่อน นึกถึงสาเหตุว่าทำไมเกิดโทสะขึ้น และก็ละสาเหตุนั้น ไซ้ใหม่ จึงจะหายได้

สุ. ผู้ที่ศึกษาปรมาัตถธรรมทราบว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน
นี้เป็นของที่แน่นอนโดยขั้นของการฟัง โดยขั้นของการคิด แต่จะต้องพร้อมกับสติ
ที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ มิฉะนั้นแล้วจะเป็นแต่เพียงขั้นความเข้าใจ
ที่ว่าไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน แต่เมื่อไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน ขณะนั้น
สภาพของจิตเป็นอะไร

ถ. ต้องรู้ชัดเลยว่าขณะนั้นเป็นอะไร

สุ. ไซ้ ถ้าขณะนั้นเป็นสภาพที่ประทุษร้าย คือ ไม่พอใจ ไม่มีสัตว์
ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนอื่นใดทั้งสิ้น แม้ในขณะนั้นที่ยึดถือว่าเป็นเราก็ไม่มี แต่ว่ามี
ลักษณะของสภาพที่ประทุษร้ายเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น สภาพนั่นเองเป็นข้าศึกภายใน
ไม่ใช่ศัตรูภายนอกอย่างที่เราเข้าใจว่า คนโน้น คนนี้ คนนั้นเป็นศัตรู หรือคนโน้น คนนี้
คนนั้นทำให้เป็นทุกข์เดือดร้อน แต่ตามความจริงคนอื่นทำอะไรไม่ได้ นอกจาก
โทษเจตสิกเกิดขึ้นกระทำกิจนั้น

ถ. ขณะที่เรารู้ชัดว่า นั่นเป็นโทสะ ถ้าปัญญาเกิดขณะนั้นจะรู้ว่า
ไม่ใช่ตัวตน ไซ้ใหม่ คือ รู้ชัดแล้วว่า นี่คือโทสะแน่ ๆ จึงเข้าใจได้ว่า ขณะนั้นไม่มี
ตัวตน

ส. ใช้ จะทำให้เป็นผู้ที่ไม่เดือดร้อนด้วยการกระทำของคนอื่น และเป็นผู้ที่รู้หนทางที่จะละคลายกิเลสของตนเองเพราะรู้แน่ๆ กิเลสของตนเองไม่ได้อยู่ที่คนอื่น ไม่ใช่คนอื่นนำมาให้

สำหรับความโกรธ ความไม่พอใจในสิ่งที่ไม่ใช่ฐานะ ได้แก่ สภาพธรรมที่ปรากฏ ซึ่งไม่ได้อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาทั้งหมด เช่น ฝนตก น้ำท่วม อากาศร้อน

ฟ้าร้อง ตกใจไหม ไม่โกรธ แต่ขณะนั้นที่ไม่สบายใจเป็นลักษณะสภาพของโทสมูลจิต เพราะฉะนั้น ไม่ใช่แต่เฉพาะสิ่งที่มีวิญญูณเท่านั้นที่เป็นอาฆาตวัตถุที่จะทำให้เกิดความไม่พอใจขึ้น แม้สิ่งที่ไม่ใช่ฐานะ เพราะเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเป็นไปเพราะเหตุปัจจัย ก็อาจทำให้ผู้ที่ไม่ได้พิจารณาเกิดความไม่พอใจ ความขุ่นเคือง หรือความโกรธได้ ซึ่งความจริงควรระลึกถึงกรรมของตนเองที่ทำให้ทางตาเห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจ ทางหูได้ยินเสียงที่ไม่น่าพอใจ โดยไม่ได้อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใครเลย

๑๓๖๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๗

อาฆาตวัตถุ เป็นวัตถุ คือ เป็นที่ตั้งของความโกรธ แต่เหตุที่จะให้เกิดความโกรธและความรักนั้น มี ๔ ประการ ดังข้อความใน **อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต มหาวรรค ข้อ ๒๐๐** มีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ ๔ ประการนี้ย่อมเกิด ๔ ประการเป็นไฉน คือ ความรักย่อมเกิดเพราะความรัก ๑ โทสะย่อมเกิดเพราะความรัก ๑ ความรักย่อมเกิดเพราะโทสะ ๑ โทสะย่อมเกิดเพราะโทสะ ๑

ที่ว่าความรักย่อมเกิดเพราะความรัก คือ เมื่อรักใคร่ หรือนับถือใครแล้ว คนอื่นประพฤติดีเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่เป็นที่รักที่เคารพ ก็ย่อมรักผู้ที่ดีต่อผู้ที่เป็นที่รักด้วย ซึ่งดูจะเป็นของธรรมดา ผู้ที่มีบุตรหลานเป็นที่รัก มารดาบิดาเป็นที่รัก ถ้าใครประพฤติดีทำดีต่อบุตรหลาน หรือต่อมารดาบิดา ก็ย่อมพอใจในบุคคลนั้นด้วย ซึ่งนี่คือความรักย่อมเกิดเพราะความรัก ดูเป็นธรรมดา แต่ข้อสังเกต คือ ไม่ริษยา ไม่หวงแหน ไม่กีดกันหรือเปล่า เพราะบางคนอยากจะเป็นที่รักเพียงผู้เดียว ถ้าเป็นในลักษณะนั้นแล้ว เป็นเพราะอกุศลจิตอื่น คือ ความริษยา

เรื่องของจิตใจเป็นเรื่องที่พิจารณาได้ในชีวิตประจำวัน ถ้ามีความหวงแหนเกิดขึ้น มีความต้องการเป็นที่รักแต่เพียงผู้เดียว ในขณะนั้นก็เป็นอกุศล ไม่เหมือนกับเวลาที่รักใคร่นับถือใคร เมื่อคนอื่นรักคนนั้น นับถือคนนั้น ก็พลอยยินดีด้วยพอใจด้วยกับผู้เป็นที่รักที่นับถือนั้น เป็นที่รักที่นับถือของคนอื่น ๆ และคนอื่น ๆ ก็รักและนับถือ โดยทำดีทำประโยชน์กับผู้นั้น เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นความยินดี ความพอใจ ในขณะนั้นไม่ใช่ความริษยา ไม่ใช่ความหวงแหน หรือความกีดกัน

โทสะย่อมเกิดเพราะความรัก คือ เมื่อรักใครหรือนับถือใครแล้ว คนอื่นประพฤติน่าดูไม่ดีไม่เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่เป็นที่รักที่นับถือ ย่อมทำให้เกิดความขุ่นเคืองใจ ไม่พอใจผู้ที่ทำไม่ดีไม่เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่รักและนับถือ

ข้อนี้ก็เป็นธรรมดาอีก แต่มีข้อสังเกตได้อีกเหมือนกันว่า ที่ว่ารักและนับถือผู้ใดนั้น รักและนับถือด้วยใจจริงหรือเปล่า เพราะถ้ามีความพอใจเวลาที่คนอื่นพูดร้ายหรือทำสิ่งที่ไม่ดีกับผู้ที่ตนเองเข้าใจว่ารักและนับถือ แต่เวลาที่คนอื่นพูดร้ายหรือทำสิ่งที่ไม่ดีบ้างก็พอใจ ขณะนั้นก็เป็นที่พิสุจน์หรือแสดงให้เห็นแล้วว่า ไม่ได้รักหรือนับถือบุคคลนั้นด้วยใจจริง อาจคิดว่ารักนับถือจริง ๆ แต่เป็นเพียงความคิดหรือความเข้าใจ เพราะสภาพของจิตเป็นสภาพที่ล้าลึกและเกิดดับสลับอย่างรวดเร็ว และอกุศลก็มีหลายอย่าง พร้อมทั้งจะผสมผสานกับจิตขณะต่าง ๆ และเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ ย่อมพิสุจน์ได้ว่า ขณะที่กำลังพอใจคนอื่นที่ว่าร้ายผู้ซึ่งเป็นที่รักที่นับถือ ขณะนั้นต้องไม่ใช่ขณะที่กำลังนับถือบุคคลนั้นด้วยใจจริง เพราะมีความพอใจที่คนอื่นว่าร้าย หรือกระทำไม่ดีต่อผู้ซึ่งเป็นที่รักหรือนับถือ

ความรักเกิดเพราะโทสะ คือ เมื่อไม่ชอบใคร คนอื่นทำไม่ดีต่อผู้ที่ตนไม่ชอบก็พอใจ แสดงให้เห็นถึงความแรงของอกุศลว่า เมื่อไม่ชอบใครแล้ว คนอื่นทำไม่ดีต่อผู้ที่ตนไม่ชอบ ก็ย่อมพอใจคนที่ทำไม่ดีต่อคนที่ตนไม่ชอบนั้น ซึ่งความจริงควรจะแยกออกเป็นส่วน ๆ เพราะเป็นสภาพธรรมแต่ละอย่างที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและยึดถือหรือสมมติว่าเป็นคนหนึ่งคนใด แต่ตามความเป็นจริงเป็นแต่เพียงสภาพธรรมแต่ละอย่าง คือ บางครั้งเป็นกุศลธรรม บางครั้งเป็นอกุศลธรรม ไม่ใช่ใครจะมีแต่การสะสมของอกุศลธรรมเท่านั้น กุศลธรรมก็ยังมีโอกาสมีปัจจัยที่จะเกิดขึ้นได้ เพราะฉะนั้น ถ้าบุคคลที่ไม่ชอบท่านมีส่วนดีที่เป็นกุศลธรรมก็อนุโมทนาได้ เพราะเป็นการอนุโมทนาในกุศล ไม่จำเป็นต้องคิดถึงสมมติบัญญัติว่าเป็นบุคคลนั้นบุคคลนี้

ควรจะเป็นผู้ที่ตรงต่อสภาพธรรมตามความเป็นจริง และพิจารณาจิตใจว่า ขณะใดที่จิตใจหรือพอใจที่คนอื่นทำไม่ดีกับคนที่ท่านไม่ชอบ ขณะนั้นแสดงว่าอกุศลร้าย มากทีเดียว

คุณเป็นชีวิตประจำวันใช่ไหมที่ถ้าใครทำไม่ดี คนทั้งหลายต้องไม่ชอบ และไม่ใช่ว่าเพียงไม่ชอบเท่านั้น ยังหวังร้ายที่จะให้คนนั้นได้รับทุกข์โทษภัยต่าง ๆ บางคนถึงกับบอกว่า สมควรจะได้รับโทษมาก ๆ ก็เป็นปกติของชาวโลก ใช่ไหม แต่สำหรับผู้ที่เป็นปฏิปัตติธรรมควรพิจารณาว่า ถ้าคิดอย่างนี้ ในขณะที่นั้นกุศลจิตหรืออกุศลจิต ควรจะเมตตาสงสารเวลาที่คนนั้นจะประสบกับความทุกข์ยากลำบากหรือได้รับโทษภัยต่าง ๆ หรือควรจะดีใจที่เขาจะได้รับทุกข์โทษภัยต่าง ๆ

นี่เป็นการที่จะพิจารณาลักษณะของจิต โดยความเป็นผู้ตรงต่อลักษณะของสภาพธรรม โดยเพิกถอนสมมติบัญญัติว่าเป็นบุคคลต่าง ๆ ออก

โทษะย่อมเกิดเพราะโทษะ คือ เมื่อไม่ชอบใคร คนอื่นทำดีต่อคนที่ตนไม่ชอบ ก็โกรธ

น่าสงสารคนที่ทำไม่ดีบ้างไหม แม้คนอื่นจะมาทำดีด้วยก็โกรธคนนั้น ไม่อยากให้คนอื่นมาทำดีกับคนที่ตนไม่ชอบ เพราะเมื่อไม่ชอบแล้วคนอื่นมาทำดีกับคนนั้นก็พลอยไม่ชอบคนที่ทำดีกับคนที่ตนไม่ชอบด้วย

เคยเป็นอย่างนี้บ้างไหม ยังเป็นอย่างนี้อยู่หรือเปล่า ต่อไปจะเป็นอย่างนี้อีกไหม

เป็นเรื่องที่แต่ละท่านจะพิจารณาสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า สิ่งใดที่เป็นอกุศลควรละ เพราะถ้าไม่รู้ก็อาจจะหลง เป็นเหมือนเดิม แต่ถ้าพิจารณาและเห็นอกุศลเป็นอกุศล ก็ควรที่จะละอกุศลทุกประการ ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ท่านชอบ หรือผู้ที่ท่านไม่ชอบ ก็ควรที่จะพิจารณาในทางที่จะทำให้กุศลจิตเกิด ไม่ใช่พิจารณาในทางที่จะทำให้อกุศลจิตเกิด

ยังคงจะมีทัศนคติเหมือนเดิมหรือเปล่า ไม่ชอบใคร เวลาที่คนอื่นทำไม่ดีกับคนนั้นก็ดีใจ ซึ่งผิด หรือไม่ชอบใคร ถ้าคนอื่นทำดีกับคนที่ท่านไม่ชอบก็โกรธ อย่างนั้นก็เป็นอกุศลอีก

อย่าลืมเข้าศึกษาภายใน ศตภูภายใน อยู่ใกล้ที่สุด เกิดได้ทุกโอกาส ไม่มีเครื่องกั้น

ถ. อกุศลที่สะสมมามาก ค่อย ๆ ปหานไปเรื่อย ๆ จะมีทางหมดไหม

ส. ถ้าสติเกิดจะรู้ว่า ขณะใดเป็นกุศล ขณะใดเป็นอกุศล และเพราะสติเกิดปัญญาพิจารณารู้ลักษณะสภาพธรรมในขณะนั้นตามความเป็นจริง จึงจะคลายอกุศลลง

ถ. จะลดลงเรื่อย ๆ ใช่มั้ย

ส. จนกว่าสามารถจะดับได้เป็นสมุจเฉท ซึ่งการที่จะดับโทสมูลจิตได้หมดเป็นสมุจเฉทนั้น ต้องเป็นพระอนาคามีบุคคล ไม่มีใครชอบโทสะ แต่โทสะก็เกิดได้ทั้ง ๆ ที่ไม่ชอบ

ผู้ฟัง ที่เกิดของโทสะทั้ง ๔ ประการ อาจารย์ถามว่า ยังเป็นอย่างนี้อยู่ไหม ก็ยังเป็นอยู่

ส. ขออนุโมทนาที่เป็นผู้ตรง ข้อสำคัญที่สุด ก่อนอื่นอย่าคิดว่าอกุศลทั้งหมดจะหมดได้เพียงด้วยขั้นฟัง แต่ต้องเป็นผู้ที่ตรงจริง ๆ โดยเห็นว่าอกุศลนั้นไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เพราะอกุศลทั้งหมดจะดับได้ต่อเมื่อดับความเห็นผิดที่ยึดถือธรรมทั้งหลายว่าเป็นตัวตนก่อน

มีท่านผู้หนึ่งท่านเข้าใจว่า ต้องละโลกะก่อน และตัวตนจึงจะหมดเมื่อเป็นพระอรหันต์ แต่นั่นคงเป็นผู้ที่ไม่ได้ศึกษาความละเอียดของพระธรรม จึงพากเพียรที่จะละโลกะด้วยประการต่าง ๆ ก่อน งดเว้นไปหมดทุกสิ่งทุกอย่าง โดยที่ปัญญาไม่เกิดเลย ไม่เข้าใจลักษณะของสติ และไม่รู้ว่ปัญญาที่จะดับกิเลสได้นั้นต้องเกิดพร้อมสติที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง ถ้ายังมีการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตนอยู่ ไม่มีทางที่จะดับอกุศลใด ๆ ได้เลย

ถ. ถ้าจะไม่ให้มี ต้องเป็นพระอนาคามี ใช่มั้ย

ส. อย่าเพิ่งหวังอย่างนั้น ค่อย ๆ อบรมไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งมีน้อยลง ๆ ถึงแม้ว่าจะไม่ดับหมดเป็นสมุจเฉท แต่โอกาสที่จะเกิดน้อยกว่าเดิมก็ยังมี เพราะโทสมูลจิตประทุษร้ายจิตใจจริง ๆ ทำให้เกิดความเสื่อมได้ทุกอย่าง

ถ. ขณะที่เกิดโทสะ และเราเปลี่ยนเป็นเมตตา ก็ยังถือว่าไม่ได้ คือยังไม่หมดเด็ดขาด

ส. ยังไม่ดับเป็นสมุจเฉท

ถ. อาจะเกิดขึ้นได้อีก

ส. เกิดได้

ถ. หมายความว่า ขณะที่โทสะเกิดก็เปลี่ยนเป็นว่าไม่มีตัวตน ก็จะดับได้ใช่ไหม แต่ถ้าเปลี่ยนเป็นเมตตาจะเป็นสมถภาวนา ใช่ไหม

ส. สภาพของเมตตาตรงกันข้ามกับสภาพของโทสะ เพราะฉะนั้น ขณะที่เกิดโกรธและสติระลึกได้ รู้ว่าขณะนั้นเป็นโทสะ ผู้ที่อบรมเจริญเมตตาก็จะมีเมตตาต่อคนนั้นแทนโทสะ ถ้าขณะนั้นเมตตามีกำลังพอ ข้อสำคัญต้องขึ้นอยู่กับกำลังของเมตตาด้วย ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่มีเมตตาเป็นปกติ ก็ไม่มีกำลัง ก็ยังคงโกรธบุคคลนั้น

ถ. แต่ไม่หมดทีเดียว ยังมีปัจจัยเกิดอยู่

ส. จนกว่าจะเป็นพระอนาคามีบุคคล แม้ความไม่สบายใจเล็กน้อย หรือความขุ่นเคืองใจก็ไม่มี หมดศัตรูไปทีละประเภท ๆ ตามขั้นของความเป็นพระอริยบุคคล

การที่จะสังเกตลักษณะของโทสมูลจิต ถ้าไม่พิจารณาหรือสังเกตอาจจะไม่รู้ว่าเป็นลักษณะของอกุศลจิตประเภทโทสะ ซึ่งใน **อัฐฐสาลินี จิตตูปปาตกัณฑ์ พรณนากุศลบทภาชนียะ อธิบายนิทเทสโทสะ ข้อ ๔๑๘** มีข้อความว่า

ในนิทเทสแห่งโทสะ มีอธิบายดังต่อไปนี้

ที่ชื่อว่า โทโส ด้วยอรรถว่า คิดประทุษร้าย

เวลาที่โกรธอาจจะไม่รู้สึกรู้ตัวว่า มีการคิดประทุษร้าย นิดหนึ่งได้ไหม ทางวาจาหรือทางกายก็อาจจะไปแล้วโดยไม่รู้ตัว เพราะบางท่านก็มีอไว เท้าไว ก็อาจจะเป็นไปได้

อาการคิดประทุษร้าย ชื่อว่าทุสสนา กิริยาที่คิดประทุษร้าย
 ภาวะที่คิดประทุษร้าย ชื่อว่าทุสสิตัตตัง ความคิดประทุษร้าย
 ความปองร้าย ด้วยอรรถว่า ละภาวะปกติ ชื่อว่าพยาปัตติ ปองร้าย
 อาการปองร้าย ชื่อว่าพยาปัชชนา กิริยาที่ปองร้าย
 ที่ชื่อว่า วิโรโธ โกรธ ด้วยอรรถว่า พิโรธ
 ที่ชื่อว่า ปฏิวิโรโธ แค้น ด้วยอรรถว่า พิโรธเนื่อง ๆ
 คนดุ คือ บุคคลที่หยาบคาย เรียกว่า จันทิกะ ภาวะของจันทิกะคือคนดุนั้น
 ชื่อว่าจันทิกัง ความดุร้าย

ถ้าไม่โกรธจะดุร้ายไหม เพราะฉะนั้น ใครที่ดูให้ทราบว่าเป็นคนโกรธจึง
 เป็นคนดุ ลักษณะของโทสะต้องเป็นลักษณะที่ดุร้าย

ถ้อยคำที่คนชนิดนี้ยกขึ้นพูดเป็นอย่างดีย่อมไม่มี ย่อมมีแต่พูดชั่ว คือ
 ไม่บริบูรณ์เอาเลยทีเดียว เหตุนี้จึงชื่อว่าอสุรูป ความไม่สุภาพ

ที่ชื่อว่า อนัตตมณฑา ความไม่แช่มชื่น ด้วยอรรถว่า ไม่ใช่ความแช่มชื่น
 เพราะตรงกันข้ามกับความแช่มชื่น ก็ความไม่แช่มชื่นนั้น เพราะเป็นของจิตอย่างเดียว
 ไม่ใช่ของสัตว์ ฉะนั้น จึงตรัสว่า จิตตัสสะ (ของจิต)

ขณะที่โทสะเกิดขึ้น ขณะนั้นไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็น
 โทสเจตสิกซึ่งเกิดร่วมกับจิต เพราะฉะนั้น จึงเป็นจิตตัสสะ โทสเจตสิกนั้นเป็นของจิต
 ไม่ใช่ของสัตว์ บุคคลหนึ่งบุคคลใด

ถ้ายังไม่เคยรู้สึกตัวว่ากำลังโกรธ หรือว่ากำลังถูกข้าศึกประทุษร้ายแล้ว
 ข้อความใน ขุททกนิกาย จุฬนิกาย ปุณณกมณวกปัญหานิทเทส ข้อ ๑๔๕
 แสดงชั้นต่าง ๆ ของความโกรธ ซึ่งทำให้ระลึกได้ว่า ขณะนั้นเป็นอาการของความโกรธ
 มีข้อความว่า

... อนึ่ง ความโกรธท่านกล่าวว่า เป็นดังควัน

ดูกร พราหมณ์ ท่านมีมานะเปรียบเหมือนดังเครื่องหาบ มีความโกรธเปรียบเหมือนคว้น มีการพูดเท็จเปรียบเหมือนขี้เถ้า มีลิ้นเปรียบเหมือนทัพพี หนุทัยของสัตว์ทั้งหลายเปรียบเหมือนสถานที่บูชายัญของท่าน ตนที่ฝึกดีแล้ว เป็นกำเนิดของบุรุษ

ข้อความอื่น ๆ เป็นเรื่องของอาฆาตวัตถุ ๑๐ และต่อไปเป็นอาการต่าง ๆ ของความโกรธ คือ

ความปองร้าย ความมุ่งร้าย ความขัดเคือง ความโกรธตอบ ความขุ่นเคือง ความเคือง ความเคืองทั่ว ความเคืองเสมอ ความขัง ความขังทั่ว ความขังเสมอ ความพยาบาทแห่งจิต ความประทุษร้ายในใจ ความโกรธ กิริยาที่โกรธ ความเป็นผู้โกรธ กิริยาที่ขัง ความเป็นผู้ขัง กิริยาที่พยาบาท ความเป็นผู้พยาบาท ความเป็นผู้ดูร้าย ความเพาะวาทาข้าว ความไม่แช่มชื่นของจิต นี้เรียกว่า ความโกรธ

อนึ่ง พึงทราบความโกรธมาก ความโกรธน้อย บางครั้งความโกรธเป็นแต่เพียงทำจิตให้ขุ่นมัว แต่ยังไม่ถึงให้มีหน้าเจ้าหน้าอกก็มี

พอที่จะสังเกตได้ ถ้ายังไม่ถึงหน้าเจ้าหน้าอก คนอื่นอาจจะยังไม่ทราบ แต่ขณะที่ขุ่นมัวในจิตใจเป็นดังคว้น คือ ไม่แจ่มใส ความรู้สึกในขณะนั้นเกิดขึ้นแสดงลักษณะของความโกรธน้อย เพราะยังไม่ถึงกับให้มีหน้าเจ้าหน้าอก

การแสดงของความโกรธซึ่งระงับยับยั้งไม่ได้ เมื่อสภาพธรรมนี้เกิดขึ้นก็เป็นปัจจัยให้มีกายวาจาต่างกับขณะที่ไม่โกรธ แม้แต่หน้าก็เปลี่ยนไป ปกติไม่มีหน้าเจ้าหน้าอก แต่ถ้าใครหน้าเจ้าหน้าอก รู้ได้เลยว่า ขณะนั้นโทสมูลจิตเป็นปัจจัยทำให้หน้าเจ้าหน้าอกขึ้น

บางครั้งความโกรธเป็นแต่เพียงทำให้หน้าเจ้าหน้าอก แต่ยังไม่ถึงให้คางสั้น

เคยเห็นคนที่โกรธจนตัวสั้นคางสั้นบ้างไหม สั้นไปหมดเลย ขณะนั้นให้ทราบว่าเกินหน้าเจ้าหน้าอกแล้ว

บางครั้งความโกรธเป็นแต่เพียงทำให้คางสั้น แต่ยังไม่ถึงเปล่งผรุสวาจา

ยังมีความโกรธที่มากขึ้นเรื่อย ๆ

บางครั้งความโกรธเป็นแต่เพียงทำให้เปล่งผรุสวาทา แต่ยังไม่ถึงทำให้เหลือวดู
ทิศทางต่าง ๆ

บางครั้งความโกรธเป็นแต่เพียงทำให้เหลือวดูทิศทางต่าง ๆ แต่ยังไม่ถึงการจับ
ท่อนไม้และศาสตราก็มี

บางครั้งความโกรธเป็นแต่เพียงทำให้จับท่อนไม้และศาสตรา แต่ยังไม่ถึงเงื้อ
ท่อนไม้และศาสตรา

บางครั้งความโกรธเป็นแต่เพียงทำให้เงื้อท่อนไม้และศาสตรา แต่ยังไม่ถึงตีฟัน

๑๓๖๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๗

บางครั้งความโกรธเป็นแต่เพียงทำให้ตีฟัน แต่ยังไม่ทำให้หักให้แหลก

ตีที่สองที่ก็มี ไซ้ใหม่ ผิดกับขณะอื่น ๆ ซึ่งถ้าความโกรธมีกำลังไม่ใช่แค่ที่สองที่แน่ ๆ แต่ถึงกับให้หักให้แหลกละเอียดทีเดียว

บางครั้งความโกรธทำให้เป็นแต่เพียงทำให้หักให้แหลก แต่ยังไม่ถึงให้อวัยวะน้อยใหญ่หลุดไป

ถ้าถึงหลุด คือ แขนขาด ขาขาด

บางครั้งความโกรธเป็นแต่เพียงทำให้อวัยวะน้อยใหญ่เคลื่อนที่หลุดไป แต่ยังไม่ถึงทำให้ชีวิตดับ

บางครั้งความโกรธเป็นแต่เพียงทำให้ชีวิตดับ แต่ว่ายังไม่ถึงทำให้เสียสละชีวิตของตนให้หมดไป ก็มี

เพราะฉะนั้น ปาณาติบาตเกิดขึ้นทำให้สัตว์อื่นตาย แต่นั่นก็เป็นเพราะความโกรธที่ไม่ถึงขั้นที่จะทำให้ตัวเองตาย ถ้าเป็นความโกรธที่มีกำลังมาก แม้ทำให้นบุคคลอื่นตายแล้ว ความโกรธนั้นยังไม่หมด ยังทำให้ชีวิตของตนหมดด้วย คือตายด้วย ซึ่งนั่นต้องนับว่าเป็นความโกรธที่มีกำลังมาก

เมื่อใดความโกรธให้ฆ่าบุคคลอื่นแล้วจึงให้ฆ่าตน เมื่อนั้นความโกรธถึงความเป็นความโกรธอย่างแรงยิ่ง ถึงความเป็นความโกรธมากยิ่งขึ้น ความโกรธนั้นอันบุคคลใดละ ตัดขาด สงบแล้ว ทำให้ไม่ให้อาจเกิดขึ้นได้อีก เภาเสียแล้วด้วยไฟคือญาณ บุคคลนั้นชื่อว่ากำจัดกิเลสเพียงดังควัน ชื่อว่าวิภูมะ เพราะเป็นผู้ละความโกรธ เพราะเป็นผู้กำหนดรู้วัตถุแห่งความโกรธ เพราะเป็นผู้ตัดขาดซึ่งเหตุแห่งความโกรธ จึงชื่อว่าผู้ไม่โกรธ

เมื่อไรจะเป็นอย่างนี้ได้ ต้องค่อย ๆ อบรมไป เจริญไป โดยเห็นโทษของความโกรธจริง ๆ แต่ก่อนนี้ถ้าหน้างอแล้วไม่เคยรู้สึกตัว เดี่ยวนี้สติอาจจะเกิดระลึกได้ในขณะที่เกิดความเปลี่ยนแปลงของหน้าแม้เพียงเล็กน้อยก็พอที่จะรู้ได้ว่า ขณะนั้นเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง

ก่อนอื่น ไม่ใช่ละความโกรธ แต่รู้ว่าขณะนั้นไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะความโกรธต้องเกิดเมื่อมีปัจจัย และความโกรธต้องดับด้วย ไม่ใช่ไม่ดับ และเมื่อความโกรธดับ เนื่องจากการเห็นก็มีในขณะที่กำลังโกรธ การได้ยินก็มีในขณะที่กำลังโกรธ การกระทบสัมผัสทางกายก็มีในขณะที่กำลังโกรธ เย็นร้อนอ่อนแข็งปรากฏในขณะที่กำลังโกรธ เพราะฉะนั้น ความโกรธจริง ๆ ก็เป็นเพียงชั่วขณะที่เกิดขึ้นและดับไป จึงต้องรู้ในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลของสภาพธรรมแม้ความโกรธ

เพราะฉะนั้น จิตซึ่งประกอบด้วยความโกรธ จึงเป็นจิตตามปัสสณาสติปัฏฐาน เป็นสิ่งซึ่งสติระลึกได้ในสภาพที่เป็นเพียงจิตที่ประกอบด้วยโทษะ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่ถ้าสติไม่เกิดก็แล้วแต่เหตุปัจจัยว่าจะตามความโกรธไปรุนแรงแค่ไหน ตามกำลังของอวิชชาและโทสะ

ถ. บิดามารดาตีลูก ทำให้ลูกกลัวไม่กล้าทำความผิด สามารถกล่าวได้ใหม่ว่า ลูกไม่กล้าทำความผิดเพราะกลัวมารดาหรือบิดาจะโกรธและจะถูกลงโทษกับบิดามารดาซึ่งไม่ตีลูก คิดว่าไม่อยากจะโกรธ และบุตรนั้นก็กลายเป็นคนเสียนิสัยไม่ทราบว่าจะต่างกันอย่างไร

สุ. ตีโดยไม่โกรธ กับตีเพราะกำลังโกรธ ต่างกันไหม

ถ. ต่างกัน

สุ. เพราะฉะนั้น ถ้ามารดาเป็นผู้ที่มีสติ รู้ว่ากระทำในสิ่งที่ควรทำ เพราะต้องมีการอบรมบุตรตามวัย โตแล้วต้องไม่ตีแน่ ถ้าจะตีก็ตีตอนเป็นเด็ก เพราะเด็กบางคนจำเป็นต้องตี แต่ในขณะที่ตี ไม่ใช่ตีด้วยความโกรธ ตีด้วยความโกรธ ผิดกับตีเพราะรู้ว่าจำเป็นต้องตี

ถ. ส่วนมากเวลาจะตี อะไรใกล้มือก็คว้าฟาดไปเลย ไม่ทันคิดว่า โกรธหรือไม่โกรธ

ส. ขณะนั้นจะเห็นได้ว่า เป็นโทษ ไม่ใช่เป็นประโยชน์เลย เพราะเป็นความโกรธของตัวเอง การที่จะสั่งจะสอนก็พลอยหายไปด้วยเพราะความโกรธ

ถ. ดีเสร็จแล้ว สั่งสอนทีหลัง

ส. ทีหลัง ไม่ใช่ในขณะนั้น ก็เป็นคนละขณะ

ถ. จะทำอย่างไร น้องตัวเองชน พุคดี ๆ ว่า อย่างนะ อย่างนะ ก็ยังทำอีก ก็ต้องตี ต้องโกรธแล้ว

ส. ดีก็ดี แต่ตีด้วยความรู้ในเหตุผลว่าจำเป็นต้องตี ต่างกันไหม

ถ. ต่างกัน และกับบิดามารดาซึ่งกลัวตนเองจะมีอกุศลจิต คือ ความโกรธ ลูกจะชนอย่างไรก็ช่างปล่อยตามยถากรรม คิดว่าเอาตัวเองรอดก็แล้วกัน จะไม่สะสมอกุศลจิต ผลออกมา คือ ลูกมีความประพฤติไม่ดี อย่างนี้จะขัดกันไหม

ส. ถ้ายังไม่เป็นพระอนาคามีบุคคล ก็ต้องทำสิ่งที่เกี่ยวข้องกับโลกในทางที่เป็นประโยชน์ ในทางที่เหมาะสมที่ควร แต่ไม่ใช่ด้วยกำลังของความโกรธ มารดาบิดาหลายท่านไม่ตีบุตรเพราะความโกรธ ดี แต่ไม่ได้ดีในขณะที่กำลังโกรธ

ถ. แต่เท่าที่เคยประสบมาเห็นว่า โกรธแล้วก็ถูกตีทุกคน

ส. เด็กบางคนถามว่า ทำไมไม่ดีเขาบ้าง เพราะเขาเข้าใจว่า ถ้าไม่ดีคือไม่รัก นี่เป็นอีกอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า เมื่อพ่อแม่รักและดีลูก ลูกเข้าใจในความรักของพ่อแม่ที่ดี รู้ว่าดีเพราะรัก เพราะสั่งสอน เพราะต้องการให้ทำในสิ่งที่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น เวลาที่อยู่กับคนอื่นและคนอื่นไม่ดี เขาถามว่า ทำไมไม่ดี เหมือนกับว่าไม่รักเขาจึงไม่ดี เพราะฉะนั้น การดีก็มีหลายอย่าง ถ้าดีด้วยความรัก ด้วยความหวังดี เป็นการสั่งสอน เด็กจะได้เหมือนกัน ไม่ใช่ว่าไม่ดีเลย

ถ. ถ้าหากมีสติก่อนที่จะตี น้าหนักการตีระหว่างที่มีสติและไม่มีสติก็ต่างกัน ใช่ไหม คือ ค่อย ๆ ดี หรือตีเบา ๆ

ส. จะตีให้ตาย หรือตีเพราะควรตีเท่านั้นเอง ให้รู้ ให้จำ ไม่ลืมที่จะไม่ทำอย่างนั้นอีก เท่านั้นเอง

ถ. เมื่อสักครู่อารยณ์กล่าวว่า สติเกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะของโทสะในขณะนั้น คือ สติมีโทสมูลจิตในขณะนั้นเป็นอารมณ์ ใช่ไหม

ส. แล้วแต่ เพราะในขณะที่กำลังเกิดโทสะ ทางตา ก็เห็น ทางกาย ก็กระทบ ทางหู ก็ได้ยินเสียงได้ เพราะฉะนั้น แล้วแต่ว่าสติจะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมใด สภาพธรรมหนึ่งที่กำลังปรากฏ ไม่ต้องเลือกให้สติอีกเหมือนกัน

ถ. ไม่ต้องเลือก แต่ถ้าสติจะเกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะของโทสะได้ อะไรจะเป็นปัจจัยให้สติเกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะของโทสะในขณะนั้น

ส. ปัญญาที่รู้ว่า การที่จะละความเป็นตัวตนได้ ก็ต่อเมื่อระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏและประจักษ์ชัดว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน โดยไม่เว้น เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ที่ว่าท่านผู้ใดจะเจริญปัญญาโดยต้องไม่ให้โทสะเกิด เพราะส่วนใหญ่จะเข้าใจว่า จิตไม่สงบ วุ่นวาย ปัญญาเกิดไม่ได้ คิดว่าอย่างนั้น คิดว่าจะต้องละทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างไม่ให้มีโลภะโทสะใด ๆ และไปเจริญปัญญา แต่ตามความเป็นจริงไม่ใช่อย่างนั้น ตราบใดที่ปัญญายังไม่สามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นปรากฏโดยสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ก็ไม่ใช่การอบรมเจริญปัญญา

ถ. ปกติ ลักษณะของโทสะก็ปรากฏอยู่ ใช่ไหม

ส. เกิดขึ้น แล้วแต่สติจะระลึกหรือไม่ระลึก

ถ. ถ้าไม่ระลึก ชื่อว่าไม่ปรากฏ ใช่ไหม

ส. ปรากฏ แต่เป็นเรา

ถ. ถ้าสติเกิดขึ้น คือ ขณะนั้นไม่ใช่เรา

ส. พิจารณาอยู่ในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ในสภาพที่เป็นนามธรรมประเภทหนึ่ง เหมือนกับแข็ง ก่อนที่สติจะเกิดก็รู้ว่าแข็ง ไม่ใช่ว่าแข็งไม่ได้ปรากฏ เพราะฉะนั้น ลักษณะอาการของโทสะก็ปรากฏ แต่เป็นเราที่โกรธ ยึดถือสภาพความ

โกรธนั้นว่าเป็นเรา เพราะฉะนั้น เมื่อสติเกิดระลึกได้ จึงพิจารณาในอาการที่ไม่ใช่เรา เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับที่เห็นขณะนี้ ก็เป็นแต่เพียงสภาพรู้ อย่างหนึ่ง ขณะที่กำลังได้ยินก็เป็นสภาพที่กำลังรู้อย่างหนึ่ง คือ รู้เสียง ขณะที่กระทบ สัมผัสก็เป็นสภาพรู้อย่างหนึ่ง คือ กำลังรู้แข็ง

ถ. คนที่ไม่เคยรู้อย่างนี้เลย เขาจะรู้ได้อย่างไรว่า ไม่ใช่เรา

ส. ไม่มีทาง ต้องเป็นสาวก คือ ผู้ฟัง ต้องเป็นพหูสูต ฟังมาก ๆ พิจารณา โดยแยกคายที่จะอบรมเจริญปัญญาสามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ตามปกติ ตามความเป็นจริง ข้อสำคัญ คือ ตามปกติ ตามความเป็นจริง

ถ้าใครพยายามฝืนปกติ กันทุกสิ่งทุกอย่างทั้งโลกะ ทั้งโทสะ ไม่มีทางที่จะ รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ เพราะไม่ใช่ตัวจริง ไม่ใช่การรู้ถึงเหตุปัจจัยจริง ๆ ที่สะสมมา คือ ทั้งอริชา โลภะ โทสะ ที่มากมายในสังสารวัฏฏ์ แต่ขณะหนึ่ง ๆ ที่เห็นบ้าง ได้ยินบ้าง ผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานจะรู้ว่า ขณะนั้นเป็นโลภะ หรือโทสะ หรือเป็นกุศล

การกระทำทางกาย ทางวาจา ตั้งแต่ลืมตาตื่นจนหลับ ถ้าสติระลึกจะรู้ชัด จริง ๆ ว่า ขณะที่สภาพธรรมนั้นปรากฏ เป็นลักษณะของนามธรรมใด หรือ รูปธรรมใด เพราะฉะนั้น จึงเป็นผู้ที่มีปกติอบรมสติปัฏฐาน ไม่ใช่เป็นผู้ที่ผิดปกติ เจริญสติปัฏฐาน

ถ. ขณะที่กำลังพิจารณานั้น จะมีลักษณะของโทสะจริง ๆ ปรากฏได้ไหม

ส. ได้ เป็นสติปัฏฐาน ขึ้นชื่อว่าสติปัฏฐานแล้ว ต้องเป็นสิ่งที่สติระลึกได้

ถ. ในขณะนั้น โทสะปรากฏจริง ๆ ใช่ไหม

ส. เหมือนแข็ง เหมือนเสียง เหมือนเห็น เหมือนได้ยิน

ถ. ช่วงขณะนั้นไม่ได้ยึดถือว่าเป็นตัวตน แต่ขณะอื่นยึดถือ ใช่ไหม

ส. ไม่จำเป็นต้องใช้ชื่อใด ๆ แต่มีลักษณะอาการที่ปรากฏให้รู้ว่า ไม่ใช่เรา

ถ. แต่ขณะอื่นก็ยึดถือไป

ส. ขณะอื่นก็เป็นเราเวลาที่ไม่เกิด ความต่างกันอยู่ที่พิจารณาลักษณะ ของสิ่งที่ปรากฏ ในอาการ ในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน

ที่ใช้คำว่า อนัตตา ต้องค่อย ๆ เป็น สัพเพ ธัมมา อนัตตา จริง ๆ คือ ไม่ว่าจะเป็น เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส คิดนึก เป็นสุข เป็นทุกข์ ดีใจ เสียใจ เรื่องราวต่าง ๆ ที่เคยทำให้เกิดความไม่สบายใจ หรือความเสียใจ ความเศร้าโศก ถ้าสติระลึกได้จะรู้ว่า สันนิทเดียว เพียงชั่วขณะที่จิตคิดเท่านั้น เพราะขณะที่เห็นไม่ใช่ขณะที่คิด ขณะที่ได้ยินก็ไม่ใช่ขณะที่คิด ขณะที่กำลังรู้แจ้งก็ไม่มีเรื่องนั้นอีกแล้ว เพราะฉะนั้น จึงรู้ได้ว่า เรื่องทั้งหมดไม่ใช่สาระอะไรเลย เป็นแต่เพียงสิ่งที่สัญญาทรงจำไว้ เมื่อระลึกขณะใดก็ทำให้เกิดพลอยเกิดเวทนาต่าง ๆ บางครั้งอาจจะเป็นสุขเวทนา บางครั้งอาจจะเป็นโทมนัสเวทนา บางครั้งเป็นอุเบกขาเวทนา แต่ก็เพียงชั่วขณะจิตเดียวเท่านั้น และถ้าเป็นการนึกคิดเรื่องราวต่าง ๆ ขณะนั้นก็ไม่ใช่ขณะที่เห็น ไม่ใช่ขณะที่ได้ยิน ไม่ใช่ขณะที่ได้กลิ่น ไม่ใช่ขณะที่ลิ้มรส ไม่ใช่ขณะที่กำลังกระทบสัมผัส

ในวันหนึ่ง ๆ ให้รู้ว่า เห็นอยู่เรื่อย ๆ กระทบสัมผัสอยู่เรื่อย ๆ ได้ยินเสียงอยู่เรื่อย ๆ เพราะฉะนั้น เรื่องต่าง ๆ จะสั้นแคไหน เพราะมีเห็นสลับ มีได้ยินสลับ มีการกระทบสัมผัส เย็น ร้อน อ่อน แข็ง สลับอยู่เรื่อย ๆ จึงไม่ควรที่จะเป็นทุกข์เดือดร้อน เศร้าโศก หรือว่าเกิดโทสมูลจิต

อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต โกธนาสูตร ข้อ ๖๑ มีข้อความที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงความหวังร้ายของคนที่เป็นข้าศึกศัตรูกัน ๗ ประการ ให้พิจารณาว่า เคยคิดอย่างนั้นบ้างไหม ถ้าเคย ต่อไปจะได้ลดน้อยลง ไม่ควรที่จะคิดเป็นไปในอกุศลที่หวังร้ายต่อคนที่ท่านไม่ชอบ คือ

ประการที่ ๑ ย่อมปรารถนาให้คนผู้เป็นศัตรูมีผิวพรรณทราม

ตามความเป็นจริงแล้ว คนโกรธเอง ทนที่ที่โกรธผิวพรรณทราม ไม่ต้องรอเลย เพราะฉะนั้น เพียงคิดหวังร้ายต่อใคร ในขณะที่อกุศลจิตนั้นเกิด ผู้หวังร้ายหรือคิดร้ายนั้นได้รับผลทันที

ประการที่ ๒ ย่อมปรารถนาให้คนผู้เป็นศัตรูนอนเป็นทุกข์

ผู้ที่หวังร้าย แม้จะนอนบนที่นอนที่น่าจะสบายสักเท่าไร ขณะนั้นก็เป็นทุกข์แล้ว เพราะความโกรธ เวลาโกรธนี่นอนหลับไหม รู้บ้างไหมว่าที่นอนสบาย ขณะที่กำลังโกรธไม่รู้สึกลอยอย่างนั้นเลย ทั้ง ๆ ที่ควรจะสบายถ้าไม่โกรธ ก็ยังไม่สามารถที่จะไม่ให้ความโกรธเกิดขึ้นได้ ถ้าไม่พิจารณาโดยแยบคาย

ประการที่ ๓ ย่อมปรารถนาให้คนผู้เป็นศัตรูอย่ามีความเจริญ

แต่คนที่หวังร้ายอย่างนั้น ย่อมไม่เจริญ เพราะในขณะที่กำลังขัดขวางคนอื่นไม่ให้เจริญ ขณะนั้น เข้าถึงความเสียแห่งจิต เป็นเหตุให้ถึงความพินาศ ยังวินัยอาจารย์ (คือ ความประพฤติ) รวมทั้งรูปสมบัติ และประโยชน์สุขเป็นต้น ให้ถึงความพินาศ

ประการที่ ๔ ย่อมปรารถนาให้คนผู้เป็นศัตรูอย่ามีโกศ

แต่ตนเองย่อมจะได้รับผลนั้น

ประการที่ ๕ ย่อมปรารถนาให้คนผู้เป็นศัตรูอย่ามียศ

แต่ตัวผู้ปรารถนาให้คนอื่นไม่มียศนั่นเอง ย่อมเสื่อมยศ แม้ยศที่ได้มาแล้ว

ประการที่ ๖ ย่อมปรารถนาให้คนผู้เป็นศัตรูอย่ามีมิตร

แต่คนที่หวังร้ายต่อใคร ๆ คนอื่นจะคบคนนั้นไหม เพียงได้ยินความคิดหรือความมุ่งร้ายของคนนั้นต่อคนอื่น ก็ทำให้ไม่มีใครคบค้าสมาคมกับคนนั้น

ประการที่ ๗ ย่อมปรารถนาให้คนผู้เป็นศัตรูตายไปแล้ว ตกนรกบ้าง หรือว่าเกิดเป็นเปรต เป็นอสุรกาย เป็นสัตว์ดิรัจฉานบ้าง

ตอนเด็ก ๆ คงเคยแข่งกันบ่อย ๆ ลองคิดดู แข่งอย่างเด็ก ก็คงไม่พ้นจาก ๗ ประการนี้

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

คนโกรธมีผิวพรรณทรมาน ย่อมนอนเป็นทุกข์ ถือเอาสิ่งที่เป็นประโยชน์แล้ว กลับปฏิบัติสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์

เวลาที่ยังไม่โกรธ ก็รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว แต่เมื่อความโกรธเกิดขึ้น กลับปฏิบัติสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์

ทำปาณาติบาตด้วยกายและวาจา ย่อมเข้าถึงความเสื่อมทรัพย์ ผู้มีวาเม เพราะความโกรธ ย่อมถึงความไม่มียศ ญาติมิตร และสหาย ย่อมเว้นคนโกรธเสีย ห้างไกล คนผู้โกรธย่อมไม่รู้จักความเจริญ ทำจิตให้กำเริบ ภัยที่เกิดมาจากภายในนั้น คนผู้โกรธย่อมไม่รู้สีก คนโกรธย่อมไม่รู้วรรธ ไม่เห็นธรรม ความโกรธย่อมครอบงำ นรชนในขณะใด ความมืดตื้อย่อมมีในขณะนั้น คนผู้โกรธย่อมก่อกรรมที่ทำได้ยาก เหมือนทำได้ง่าย ภายหลังเมื่อหายโกรธแล้ว เขาย่อมเดือดร้อนเหมือนถูกไฟไหม้

คนผู้โกรธย่อมแสดงความเกือยากก่อน เหมือนไฟแสดงควันก่อน ในกาลใด ความโกรธเกิดขึ้น คนย่อมโกรธในกาลนั้น คนนั้นไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปปะ และไม่มี ความเคารพ คนที่ถูกความโกรธครอบงำ ย่อมไม่มีความสว่างแม้แต่น้อยเลย กรรมใด ยังห่างไกลจากกรรม อันให้เกิดความเดือดร้อน เราจักบอกกรรมเหล่านั้น เธอทั้งหลายจงพึงธรรมนั้นไปตามลำดับ

คนโกรธฆ่าบิดาก็ได้ ฆ่ามารดาของตนก็ได้ ฆ่าพระชีนาสพาก็ได้ ฆ่าบุุชชนก็ได้ ลูกที่มารดาเลี้ยงไว้จนได้ลืมหิตาตุโลกนี้ ลูกเช่นนั้นกิเลสหยาบช้า โกรธขึ้นมาย่อมฆ่า แม้มารดานั้นผู้ให้ชีวิตความเป็นอยู่ได้

จริงอยู่ สัตว์เหล่านั้นมีตนเป็นเครื่องเปรียบเทียบ เพราะตนเป็นที่รักอย่างยิ่ง คนโกรธหมกมุ่นในรูปต่าง ๆ ย่อมฆ่าตัวเองได้เพราะเหตุต่าง ๆ ย่อมฆ่าตัวเองด้วย ดาบบ้าง กิยาพิษบ้าง เอาเชือกผูกคอตายบ้าง โดดเขาตายบ้าง คนเหล่านั้นเมื่อ กระทำกรรมอันมีความเสื่อมและทำลายตนก็ไม่รู้สีก

ความเสื่อมเกิดแต่ความโกรธตามที่กล่าวมานี้ เป็นบ่วงของมัจจุราช มีถ้าเป็น ที่อาศัย บุคคลผู้มักโกรธ มีการฝึกตน คือ มีปัญญา ความเพียรและสมาธิปฏิ ฝึกตัดความโกรธนั้นขาดได้

บัณฑิตพึงตัดอกุศลธรรมแต่ละอย่างเสียให้ขาด พึงศึกษาในธรรมเหมือนอย่างนั้น เธอทั้งหลายปรารถนาอยู่ว่า ขอความเป็นผู้เกื้อยากอย่าได้มีแก่เราทั้งหลายเลย เธอทั้งหลายเป็นผู้ปราศจากความโกรธ ไม่มีความคับแค้นใจ ปราศจากความโลภ ไม่มีความริษยา ฝึกฝนตนแล้ว ละความโกรธได้แล้ว เป็นผู้ไม่มีอาสวะ จักปรินิพพาน ฯ

จบ สูตรที่ ๑๑

จบ อภัยกถวรรคที่ ๑

ยังอยู่อีกไกลไหม หรือถึงแม้ว่าจะไกลอย่างไร ก็ค่อย ๆ อบรมเจริญหนทางที่ถูกต้องสำคัญที่สุด คือ อบรมเจริญหนทางที่ถูกต้อง เพราะข้อความในพระไตรปิฎกแสดงเรื่องให้ระลึกถึงลักษณะของความโกรธทุกชั้น เพื่อจะได้รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

๑๓๖๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๗

ถ. ส่วนใหญ่โทษะมีผลเป็นโทษทั้งสิ้น มีผลเป็นความดีบ้างไหม

ส. ไม่มี

ถ. ในกรณีที่คุณคนทำหน้าที่ป้องกันประเทศ มีการต่อสู้ข้าศึก ต้องมีการฆ่า การฟันแทงกัน จากระดับขั้นของความโกรธ ก็มีการจับไม้ การเงี้ยว การฟันกัน ให้แหลก ถ้าเช่นนั้นพวกทหารจะมีความโกรธเป็นพื้นของจิตใจไหม

ส. ไม่มีความอาฆาต ไม่มีความพยาบาท หน้าที่ของทหาร คือ ป้องกันประเทศชาติเพื่อให้ทุกคนอยู่อย่างมีความสุขสงบ เพราะฉะนั้น ถ้ามีจุดประสงค์อย่างนี้ และทำทุกอย่างเพื่อป้องกันความเดือดร้อนที่จะตามมาจากสงคราม หรือความเบียดเบียนกันของอกุศลต่าง ๆ เท่ากับว่ากำจัดไฟตั้งแต่ต้นลมก็ได้ และทหารเองถ้าเข้าใจธรรม ทหารผู้นั้นก็เป็นผู้ที่ไม่ผูกโกรธ หรือไม่มีความอาฆาตพยาบาท แต่จะกระทำตามหน้าที่ เพราะทุกคนมีหน้าที่

ถ. เพราะฉะนั้น หน้าที่เป็นเครื่องชี้ว่า เราจะทำอะไรก็ได้ ใช่ไหม

ส. ทหารก็ต้องทำสิ่งที่ควร ไม่ใช่ไปเที่ยวยิงฆ่าฟันคนอื่นโดยไร้เหตุผล

ถ. ฉะนั้น ถือว่าไม่เป็นโทษะ ไม่เป็นความโกรธ

ส. ต้องเป็นผู้ที่ตรง ตรงไปตรงมาที่ยังมีกิเลส ยังไม่ใช่พระอนาคามี เป็นทหารก็ต้องมีโทสมูลจิต แต่ไม่ถึงขั้นพยาบาท เพราะไม่มีความโกรธเป็นส่วนตัว หรือคิดที่จะปองร้ายเป็นส่วนตัว แต่ทุกคนมีหน้าที่ที่จะกระทำ เพราะฉะนั้น ก็แล้วแต่ว่าบุคคลที่เกิดมายังไม่เป็นพระอรหันต์จะมีการสะสมที่จะทำหน้าที่ใด อาจจะทำหน้าที่เป็นทหาร อาจจะทำหน้าที่เป็นตำรวจ อาจจะทำหน้าที่เป็นครูอาจารย์ หรือเป็นหมอก็ได้

เพราะฉะนั้น เมื่อรู้ว่ายังกุศลอยู่ และทางที่จะดับอกุศลได้ คือ โดยการเจริญปัญญา ก็อบรมเจริญปัญญา

ถ. ทหารฆ่าศัตรู และศัตรูนั้นตายไป ไม่ต้องรับวิบากหรือ

ส. ปาณาติบาตเกิดขึ้นแล้ว เป็นเหตุ เป็นกรรมที่จะทำให้เกิดวิบาก เพราะฉะนั้น วิบากต้องเกิด ตราบใดที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์ อกุศลกรรมใด ๆ ที่ได้กระทำแล้วมีปัจจัยที่จะเกิดขึ้นให้ผล ก็เกิดขึ้นให้ผล ต่อเมื่อใดปรินิพพานแล้ว กรรมใด ๆ ก็ไม่สามารถทำให้เกิดวิบากอีกต่อไปได้ หลังจากจุดิจิตของพระอรหันต์

ถ. แสดงว่าต้องได้รับผล ใช่ไหม

ส. แนนอน ช่วยไม่ได้ ใช่ไหม และคนที่ฆ่าสัตว์ ฆ่าปลา ฆ่าหมู ก็เหมือนกัน ต้องได้รับอกุศลวิบาก ฆ่าปลา ฆ่าหมู กับทำหน้าที่ช่วยประเทศชาติ เพื่อคนอื่น ถ้ายังไม่ใช่พระอรหันต์และยังไม่จุติ ก็ต้องมีปัจจัยที่จะให้ได้รับผลของอดีตกรรมที่ได้กระทำแล้ว

โดยมากคิดถึงทหาร มด และยุงละ ก็ลืม เป็นเรื่องที่จะต้องงดเว้นทั้งนั้น และ เป็นเรื่องที่จะต้องอบรมเจริญกุศลกรรม เช่น เมตตา เพิ่มขึ้น

ทุกคนมีโทสมูลจิต วันนี้ก็ครั้ง เป็นสิ่งที่ไม่ใช่อยู่ในตำรา แต่จะพิจารณาได้ว่า ถ้าเป็นผู้ที่ได้ฟังพระธรรม สติควรที่จะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม เช่น โทสมูลจิต ซึ่งไม่ใช่เป็นแต่เพียงลักษณะโกรธ แต่มีลักษณะขุ่นมัว ไม่แจ่มใส เกิดขึ้นขณะใด ไม่ว่าจะเป็นความทุกข์ร้อน ความเดือดร้อน ความกังวล ความเป็นห่วง ความเศร้าโศก ความเสียใจ ความไม่แจ่มชื่น ความไม่พอใจ ทั้งหมดนั้น เป็นลักษณะของ โทสเจตสิก

เรื่องของโทสะเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก เพราะทุกคนปรารถนาแต่สุข ไม่มีใคร ปรารถนาทุกข์ โทมนัส หรือโทสะเลย

คนที่กำลังมีความทุกข์ ก็ปรารถนาที่จะให้ทุกข์นั้นหมดไปเร็ว ๆ ส่วนคนที่มี สุขอยู่แล้ว หรือว่ากำลังมีความสุขอยู่ ก็ปรารถนาที่จะสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก เพราะฉะนั้น เรื่องของความสุขเป็นเรื่องที่ทุกคนปรารถนา แต่เรื่องของความทุกข์ ก็เป็นเรื่องที่ทุกคนหนีไม่พ้น หรือบางท่านอาจจะเข้าใจว่า ตัวท่านตั้งแต่เกิดมาไม่มี ทุกข์เลย หรือเป็นผู้ที่มีความทุกข์น้อยกว่าคนอื่นมากจนกระทั่งรู้สึกเหมือนกับว่า

ท่านไม่ได้เป็นทุกข์เป็นร้อนอะไรเลย เกิดมาก็เกือบจะกล่าวได้ว่า สบายตลอดทั้งชาติ แต่ความจริงนั้นไม่ทราบเลยว่า เป็นทุกข์อยู่ทุกขณะ

เพราะฉะนั้น แม้แต่ผู้ที่เป็นทุกข์ ก็ไม่รู้ว่าเป็นทุกข์ เพราะความทุกข์หรือสภาพที่เป็นทุกข์นั้นมีหลายชั้น ตั้งแต่ทุกข์ที่ปรากฏ เป็นทุกข์อย่างหยาบ ๆ ไปจนกระทั่งถึงทุกข์ที่มองไม่เห็น คือทุกข์ของสังขารธรรม ขณะนี้ที่ชื่อว่าสังขารธรรม เป็นทุกข์ เพราะเกิดขึ้นและดับไป

ความทุกข์ที่มองไม่เห็น แต่ว่าเกิดอยู่ทุกขณะ คือ สภาพธรรมที่เป็นสังขารธรรม มีปัจจัยปรุงแต่งก็เกิดขึ้นและดับไป ในขณะที่กำลังเห็นอย่างนี้ กำลังได้ยินอย่างนี้ กำลังคิดนึกอย่างนี้ เพราะฉะนั้น ปัญญาที่จะรู้ทุกข์ ต้องเป็นปัญญาที่ละเอียดขึ้นจึงจะสามารถพิจารณาเห็นสภาพที่เป็นทุกข์ของสังขารธรรม หรือของขันธ หรือของสิ่งที่ทุกท่านยึดถือว่าเป็นตัวตน เป็นเรา หรือว่าเป็นของเราได้

ถ้าจะกล่าวโดยประเภท ทุกข์ที่มีอยู่ทั่ว ๆ ไป มีอยู่ ๒ อย่าง คือ ทุกข์กาย ๑ กับทุกข์ใจ ๑

ทุกข์ทางกาย ได้แก่ อกุศลวิบากจิต ๑ ดวงเท่านั้น ซึ่งเป็นอเหตุกจิต คือทุกข์สหนดัตถ์ กายวิญญูณัง ถ้าเป็นเรื่องของทุกข์กาย ไม่ว่าจะปวดหัว ตัวร้อน เจ็บไข้ได้ป่วย เป็นผี เป็นทุกข์ทางกาย ไม่ว่าจะเจ็บโรคภัยไข้เจ็บประการใดทั้งสิ้น

ขณะที่ลักษณะอาการของทุกข์ทางกายเกิดขึ้นปรากฏ ในขณะนั้น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่เป็นสภาพของจิตซึ่งเกิดขึ้นโดยอาศัยกายปสาทเป็นทวาร คือ เป็นทางที่รู้รูปที่กำลังกระทบสัมผัสกายซึ่งไม่น่าพอใจ เป็นปัจจัยให้ทุกข์เวทนาเกิดขึ้นเพียงขณะเดียว เป็นผลของอกุศลกรรมที่ได้กระทำแล้ว

เพราะฉะนั้น บางท่านขณะใดที่มีทุกข์ทางกายเกิดขึ้น พิจารณารู้ลักษณะสภาพของนามธรรมที่กำลังประกอบด้วยความรู้สึกไม่สบายทางกาย ในขณะนั้นจะเห็นตามความเป็นจริงว่า เป็นเพียงชั่วขณะที่ต่างกับเห็น ต่างกับได้ยิน ต่างกับคิดนึก บางท่านแม้ว่ากายเป็นทุกข์จริง แต่ใจไม่ได้เป็นทุกข์ด้วย ต้องเป็นผู้ที่อบรมเจริญสติปัญญาจริง ๆ จึงสามารถมีความแช่มชื่นได้ แม้ในขณะที่กายเป็นทุกข์

เพราะฉะนั้น ต้องแยกระหว่างทุกข์เวทนาทางกายกับโทมนัสเวทนาทางใจ แต่โดยวิสัยของผู้ที่หลงลืมสติ เวลาที่ทุกข์ทางกายเกิดขึ้น ใจที่จะไม่เดือดร้อน กระสับกระส่ายเป็นทุกข์กระวนกระวายด้วย ย่อมไม่มี

จะเห็นได้ถึงความสัมพันธ์กันว่า ขณะที่ทุกข์เวทนาทางกายเกิด จะให้ใจเป็นสุข นียาก นอกจากเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐานจริง ๆ ก็จะได้สังเกตได้ว่า บางครั้งทุกข์ทางกายนั้นก็พอทนได้ อาจจะเป็นเพียงเจ็บเล็กน้อย ๆ เป็นทุกข์นิด ๆ หน่อย ๆ ไม่มาก แต่ถ้าความทุกข์นั้นเพิ่มมากขึ้น ทวีขึ้น เช่น การปวดศีรษะอย่างรุนแรง ก็อาจจะทำให้ความรู้สึกที่เข้มข้นหมดไป กลายเป็นทุกข์กังวล เดือดร้อน กระสับกระส่าย กระวนกระวาย ตามทุกข์เวทนาที่เกิดขึ้น ซึ่งการอบรมเจริญสติปัฏฐานสามารถรู้ลักษณะที่แยกขาดจากกันระหว่างทุกข์เวทนาทางกายกับโทมนัสเวทนาทางใจ

สำหรับผู้ที่ได้ฟังพระธรรมและได้ทราบ ว่า ขณะที่โทมนัสเวทนาเกิดขึ้น เป็นความรู้สึกไม่สบายใจ ขณะนั้นเป็นอกุศล ก็ไม่ควรที่จะให้มีมาก ๆ บ่อย ๆ เพราะอกุศลทั้งหลายเป็นสิ่งที่ควรละ แต่ถึงอย่างนั้นก็ตาม ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน เวลาที่ทุกข์ทางกายเกิด ก็ต้องหวนไหว

บางท่านบอกว่า เวลาที่ไม่สบาย รู้สึกหงุดหงิด

จะเห็นได้ว่า เวลาที่เป็นคนที่มีร่างกายปกติดี ไม่มีปัจจัยที่จะให้เกิดโทมนัสเวทนา ความไม่เข้มข้น หรือความไม่พอใจ แต่ถ้าเกิดความทุกข์ทางกายขึ้น เช่น ป่วยไข้ได้เจ็บ นอกจากกายจะเป็นทุกข์แล้ว จิตใจก็ยังพลอยโทมนัสหงุดหงิดด้วย

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ ทุกข์ต้องมี จะมากหรือน้อยแล้วแต่เหตุปัจจัยที่จะเกิดขึ้น ถ้ายังแข็งแรงดีอยู่ ก็ยังไม่ค่อยจะรู้สึกว่าเป็นทุกข์เท่าไร แต่ว่าทางใจเดือดร้อนมากหรือเปล่า แม้ว่าทางกายไม่ได้เป็นทุกข์ และในระหว่างทุกข์ทางกายกับทุกข์ใจ แต่ละท่านสามารถจะทนอย่างไรได้มากกว่ากัน

บางคนอาจจะเป็นคนแข็งแรง ทุกข์ทางกายทนได้ แต่เวลาถึงเรื่องทุกข์ใจ ทนไม่ได้เลย ก็ยอมเป็นไปได้ หรือสำหรับบางคน เป็นผู้มีจิตใจเข้มแข็ง ไม่ค่อยจะหวนไหว

เรื่องของทางใจ แต่ทางกาย เป็นผู้ที่ทนไม่ได้เลยต่อการเจ็บป่วยก็ได้ เพราะฉะนั้น แล้วแต่ว่าแต่ละท่านจะสะสมมาอย่างไร

สำหรับทุกข์ทางกาย ได้แก่ อกุศลวิบากจิตซึ่งเป็นเหตุทุกจิตดวงเดียวเท่านั้น คือ ทุกขสหนคตัง กายวิญญูญาณัง แม้แต่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็มีเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดก่อนปรินิพพาน เพราะทุกคนได้กระทำความกรรมมาแล้วในอดีต เพราะฉะนั้น เมื่อเป็นโอกาส หรือเป็นกาล หรือพร้อมด้วยปัจจัยที่กรรมใดจะให้ผล แม้พระอรหันต์ทั้งหลายก็มีเหตุปัจจัยที่จะให้ทุกข์ทางกายเกิดขึ้น แต่สำหรับทุกข์ทางใจนั้น เกิดขึ้นเพราะกิเลส ไม่ใช่เกิดขึ้นเพราะอกุศลกรรม และผู้ที่ดับทุกข์ทางใจ คือ ไม่มีโทสมูลจิตเกิดอีกเลย ต้องเป็นพระอริยบุคคลชั้นพระอนาคามีบุคคล จึงจะดับ โทมนัสเวทนาและโทสมูลจิตได้เป็นสมุจเฉท

เพราะฉะนั้น การที่จะพ้นทุกข์ของสังสารวัฏฏ์ จะต้องพ้นทั้งทุกข์กายและทุกข์ใจ โดยการรู้แจ้งอริยสัจธรรมจนถึงขั้นที่จะไม่มีการเกิดขึ้นอีกเลย มิฉะนั้นแล้ว ถ้ามีการเกิดขึ้น ที่จะพ้นจากทุกข์กาย ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะทุกข์กายเกิดขึ้นจาก อกุศลกรรมที่ได้กระทำแล้วเป็นปัจจัย ส่วนที่จะพ้นจากทุกข์ใจนั้น ต้องอบรมเจริญ ปัญญาจนสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมถึงความเป็นพระอนาคามีบุคคล จึงจะไม่มี โทสมูลจิตเกิดขึ้นอีกเลย

ถ. เจตสิกที่เกิดกับโทสมูลจิตได้ มีโทสเจตสิก และอิสสา มัจฉริยะ อกุกุจจะ ไช้ไหม

ส. ใช่

ถ. โดยทั่วไปมักเข้าใจว่า มัจฉริยะเกิดกับโลภะ เพราะเป็นความตระหนี่ หวงแหน แต่ทำไมถึงเกิดกับโทสมูลจิต

ส. ตระหนี่หวงแหนเฉพาะกับบุคคลที่ไม่ชอบ ถ้าเป็นคนที่ชอบ มีเท่าไรก็ให้ ไม่ตระหนี่หวงแหนเลย เพราะฉะนั้น เครื่องวัดว่าผู้ใดเป็นที่รัก สังเกตได้จากมัจฉริยะ ถ้าเป็นที่รักจริง ๆ ไม่มีมัจฉริยะ

ถ. แต่ขณะที่ไม่ชอบ กับขณะที่ตระหนี่ ก็คนละขณะ อาจจะเป็นโทสะขณะหนึ่ง และโลภะอีกขณะหนึ่ง

ส. ความหวงของ ไม่ต้องการให้ของของตนสาธารณะทั่วไปแก่บุคคลอื่น แต่พิจารณาว่า หวงใคร ไม่ต้องการให้ใคร ก็ไม่ต้องการให้ผู้ที่ไม่ชอบ ถ้าเป็นผู้ที่ชอบหรือเป็นที่รักแล้วให้ได้ เพราะฉะนั้น มัจฉริยะเจตสิกเป็นการหวงกันสมบัติของตนไม่ให้สาธารณะทั่วไปกับผู้ซึ่งไม่เป็นที่รัก

ถ. กับผู้ที่เฉย ๆ คือ ทั้งไม่ใช้รักหรือไม่รัก แต่ก็ไม่อยากจะให้ หรือตระหนี่ไม่จำเป็นว่าต้องสำหรับผู้ไม่เป็นที่รักเสมอไป

ส. เรื่องของความตระหนี่ ต้องเป็นเรื่องของเหตุผล คือ ไม่ใช่มีทุกสิ่งทุกอย่างสำหรับทุก ๆ คน ไม่ใช่อย่างนั้น แต่ต้องเป็นผู้ที่รู้ว่า ไม่ได้เป็นไปเพราะอคติในการที่จะให้หรือในการที่จะไม่ให้ นั่นจึงจะเป็นกุศล แต่ถ้าเป็นโลภะ ไม่ตระหนี่ เพราะฉะนั้น มัจฉริยะเจตสิกไม่เกิดกับโลภมูลจิต

ถ. ในการที่จะไม่ให้ แต่มีเหตุผลที่จะไม่ให้ จะเป็นอกุศลหรือเปล่า

ส. ผู้ที่เป็นพระโสดาบัน ไม่ได้หมายความว่า ท่านต้องให้ทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ท่านไม่ได้ให้เพราะอคติ สิ่งสมควรให้ก็ให้ ไม่ว่าจะเป็นที่รักหรือไม่รักก็ตามแต่ เมื่อสมควรแก่การที่จะให้ เป็นการเกื้อกูล ท่านก็ให้ได้

เพราะฉะนั้น วันนี้ยังไม่ถึงเรื่องของมัจฉริยะ กำลังกล่าวถึงเรื่องของโทสะ โดยทั่ว ๆ ไปก่อน ภายหลังจึงจะกล่าวถึงว่าจะมีเจตสิกอะไรที่เกิดร่วมกับโทสมูลจิตบ้าง แต่ควรที่จะทราบว่า มัจฉริยะ ซึ่งเป็นความตระหนี่ เป็นความหวงเหน็บนั้น ต้องมีเหตุผล เป็นสิ่งที่ควรหรือไม่ควร ไม่ใช่ว่าจะต้องสละให้หมดทุกสิ่งทุกอย่าง

ถ. อย่างเวลาปวดหัว และเรารู้สึกถึงลักษณะ ความจริงแล้วไม่มีตัวตน ไซ้ไหม ถ้าระลึกได้ ก็หายไปในเอง ไซ้ไหม

ส. สภาพธรรมทุกอย่าง เกิดขึ้นเพียงชั่วขณะที่สั้นนิดเดียว และก็ดับไป

ถ. ถ้าเราเกิดรู้ชัด ก็จะมี...

ส. รู้หรือไม่รู้ ก็เกิดขึ้นและดับไป แต่ก็เกิดขึ้นอีกได้เมื่อมีเหตุปัจจัย ไม่ใช่ว่าดับไปแล้วจะไม่เกิดอีก ย่อมแล้วแต่ปัจจัยว่า มีปัจจัยจะเกิดอีกหรือเปล่า ถ้ามีปัจจัยจะเกิดอีกก็เกิด และกัดับ เกิดและกัดับ

๑๓๖๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๓

ลองพิจารณาเรื่องของทุกข์กาย หรือทุกข์ใจในวันหนึ่ง ๆ เพื่อที่จะได้พิจารณาว่ามีทุกข์กายหรือทุกข์ใจแค่ไหน

ทุกข์กาย ต้องเกิดขึ้นเมื่อกายประสบกระทบสัมผัสกับสิ่งที่ไม่น่าพอใจ เช่น แข็งไป เย็นไป ร้อนไป ไม่สบายกาย แก้อึดแข็ง ๆ หรือเย็นไป ร้อนไป แต่สิ่งที่แข็งที่กระทบสัมผัส ลองคิดดู ถ้าเป็นสิ่งที่ชอบก็ลืมนั่นเป็นทุกข์กาย เพราะขณะนั้นไม่ได้ทำให้เกิดความทุกข์ทางใจขึ้น แต่ถ้าเป็นสิ่งที่ไม่ชอบก็ทำให้เกิดทั้งทุกข์กายและทุกข์ใจได้ เช่น เวลาที่เล่นกีฬา กับเวลาที่ทำงานบ้าน

ผู้ที่ทำงานบ้านไม่สนุกเท่ากับขณะที่เล่นกีฬาแน่นอน ไม่เพลิดเพลิน อาจจะมีรู้สึกรำคาญใจว่า ไม่มีใครช่วยทำกิจธุระในบ้าน ต้องทำเองเหนื่อยยากลำบากทุกอย่าง แต่ก็คือการที่กายกระทบสัมผัสกับสิ่งที่เย็นบ้าง ร้อนบ้าง อ่อนบ้าง แข็งบ้าง เหมือนกับขณะที่ไม่ได้ทำงานบ้านนั่นเอง หรือในขณะที่เล่นกีฬาสุนัข ก็ไม่ได้หมายความว่า จะไม่ได้กระทบสัมผัสกับสิ่งที่แข็งที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการเล่นกีฬา และในขณะที่เพลิดเพลินยินดีก็รู้ว่า แท้ที่จริงในขณะนั้นทางกายก็ได้กระทบสัมผัสกับสิ่งที่ไม่น่าพอใจ

ถ้าเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม และสติเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏโดยลักษณะที่เป็นปรมาณธรรมที่กาย ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เรื่องราวต่าง ๆ เช่น เรื่องความทุกข์ยากลำบากภายในบ้านเรือนหรืออะไรต่าง ๆ ก็จะเป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏทางกายเหมือนกันหมด ไม่ว่าจะเป็นกำลังเล่นเกมกีฬาสนุกสนาน หรือว่ากำลังทำงานบ้านก็ตาม ถ้าเป็นอย่างนั้นจริง ๆ จะกันทุกข์ใจ คือ ความรำคาญใจ ความเดือดร้อนใจได้

แต่ขณะใดที่สติไม่เกิด ไม่ระลึก ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เพียงกระทบ
แข็งบ้าง อ่อนบ้าง ร้อนบ้าง เย็นบ้าง ก็เต็มไปด้วยเรื่องราวที่คิดนึกต่าง ๆ ทำให้จิตใจ
หวั่นไหวเป็นทุกข์เดือดร้อน

เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐานจนกระทั่งสามารถประจักษ์แจ้ง
ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ การนอนที่โคนไม้ในป่า หรือการนอน
ในปราสาทราชวัง มีอะไรที่ต่างกันทางกาย

ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานจนปัญญาสามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของ
สภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง เช่น เวลากระทบสัมผัสสิ่งที่แข็งในป่า
ที่โคนไม้ กับในปราสาทราชวัง จะเหมือนกันหรือต่างกันขณะที่แข็งกำลังปรากฏ
เพราะฉะนั้น ผู้ที่ดับกิเลสได้ไม่เดือดร้อนเลย สามารถที่จะอยู่ในป่า ตามโคนไม้
เรือนว่างได้

บุคคลอื่นอาจจะคิดว่า พระผู้มีพระภาคบรมมที่โคนไม้ในป่าคงจะไม่
สะดวกสบายเท่ากับในปราสาทราชวัง แต่สำหรับผู้รู้แจ้งอริยสัจธรรมแล้ว ไม่มีอะไรที่
ต่างกัน

ความต่าง คือ ความหวั่นไหว ความไม่สม่ำเสมอด้วยกิเลส ด้วยสมมติ
ด้วยบัญญัติ ด้วยเรื่องราวต่าง ๆ ไม่ใช่ด้วยสติที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่เพียง
ปรากฏทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง
ชั่วขณะหนึ่ง ๆ และดับหมดไปไม่กลับมาอีกเลย ไม่ว่าจะเป็นสุขหรือทุกข์ทางกาย
หรือทางใจ สิ่งที่ปรากฏทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น เหมือนกันหมด คือ
ปรากฏเพียงชั่วขณะที่เกิดขึ้นและยังไม่ได้ดับ แต่ขณะที่ดับแล้ว ย่อมจะไม่กลับมาอีกเลย

อาการของความทุกข์ใจที่แต่ละคนมี ย่อมแสดงให้เห็นถึงอาการของกิเลส
ซึ่งแต่ละคนสะสมมาว่า มากน้อย หนานาง หรือว่าหนักเบาประการใด บางท่านมี
เรื่องยุ่งยากในเรื่องของงานบ้านหลายอย่างชั่วระยะหนึ่ง แต่จิตใจของท่านไม่เดือดร้อน
เพราะท่านรู้ว่าเป็นอกุศลวิบาก เมื่ออกุศลกรรมยังไม่ให้ผล ก็ต้องได้รับความไม่

สะดวกสบายในบ้านต่าง ๆ เพราะทุกอย่างที่จะปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจนั้น ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใครจริง ๆ

ทุกท่านพิสูจน์ได้ประการหนึ่งจากโทสมูลจิต ความไม่สบายใจว่า ในวันหนึ่ง ๆ มีมากน้อยแค่ไหน และท่านอดทนได้มากน้อยแค่ไหน เพราะเวลาที่ความไม่สบายใจเกิดขึ้น ความไม่พอใจเกิดขึ้น ตอนแรก ๆ อดทนได้ แต่ควรที่จะได้รู้ว่า ถ้าอดทนไม่ได้ กายย่อมผิดปกติ และวากก็ย่อมเป็นวากาทุจริตได้ตามกำลังของกิเลสที่มีกำลังขึ้น เมื่อกิเลสที่เป็นโทสมูลจิตมีกำลังกล้า จะเป็นเหตุให้กระทำกายทุจริตและ วจิตทุจริต ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับปัญณณกมาณพว่า หนุทัยของสัตว์อื่นทั้งหลาย เปรียบเหมือนสถานที่บูชายัญของท่าน

เวลาที่ความโกรธเกิดขึ้น ขอให้คิดถึงขณะที่จะประทุษร้ายเบียดเบียน ต้องการให้คนอื่นเดือดร้อน ต้องการจริง ๆ ให้เขาเป็นทุกข์ให้เต็มที่ ขณะนั้นเท่ากับว่า หนุทัยของสัตว์อื่นทั้งหลาย เปรียบเหมือนสถานที่บูชายัญของท่าน คือ ต้องการทำให้บุคคลนั้นได้ประสบความทุกข์อย่างมาก

สำหรับโทสมูลจิต เป็นสภาพธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้นเพียงขณะหนึ่ง ๆ ซึ่งโดยกิจ กระทำชวนกิจ เวลาที่โทสมูลจิตเกิดขึ้นจะเกิดดับสืบต่อกัน ๗ ขณะ จิตทุกประเภทโดยปกติเมื่อทำชวนกิจจะเกิดดับสืบต่อกัน ๗ ขณะ ซึ่ง ๗ ขณะนี้ เร็วมาก ถ้าเปรียบเทียบกับทางตาที่กำลังเห็นในขณะนี้กับทางหูที่ได้ยินดูเสมือนว่า พร้อมกัน แต่ความจริงทางตาที่เห็นขณะหนึ่งกับทางหูที่ได้ยินขณะหนึ่ง มีจิตเกิดดับ สลับกันอยู่เกินกว่า ๗ ขณะ เพราะฉะนั้น ที่โทสชวนะเกิดดับสืบต่อกัน ๗ ขณะย่อม ไม่มาก แต่เมื่อมีปัจจัยให้โทสมูลจิตเกิดขึ้นบ่อย ๆ ก็ย่อมสามารถปรากฏให้เห็นว่า ความโกรธนั้นไม่หายไป

อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต อาสีวิสสุตตร ข้อ ๑๑๐

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อสรพิษ ๔ จำพวกนี้ ๔ จำพวกเป็นไฉน คือ อสรพิษ มีพิษแต่พิษไม่ร้ายจำพวก ๑ มีพิษร้ายแต่พิษไม่แฉ่นจำพวก ๑ มีพิษแฉ่นด้วย

พิษร้ายด้วยจำพวก ๑ มีพิษไม่แล่นและพิษไม่ร้ายจำพวก ๑ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย
อสรพิษ ๔ จำพวกนี้แล

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกัน บุคคลเปรียบด้วยอสรพิษ ๔ จำพวกนี้
มีปรากฏอยู่ในโลก ๔ จำพวกเป็นไหน คือ บุคคลดุจอสรพิษมีพิษแล่นแต่พิษไม่ร้าย
จำพวก ๑ ดุจอสรพิษมีพิษร้ายแต่พิษไม่แล่นจำพวก ๑ ดุจอสรพิษมีพิษแล่นด้วย
พิษร้ายด้วยจำพวก ๑ ดุจอสรพิษมีพิษไม่แล่นและพิษไม่ร้ายจำพวก ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลเป็นดุจอสรพิษมีพิษแล่นแต่พิษไม่ร้ายอย่างไร
บุคคลบางคนในโลกนี้ย่อมโกรธเนื่อง ๆ แต่ความโกรธของเขานั้นไม่นอนเนื่อง
อยู่นาน บุคคลเป็นดุจอสรพิษมีพิษแล่นแต่พิษไม่ร้าย อย่างนี้แล

ทุกท่านจะพิจารณาได้ว่า ท่านเป็นบุคคลประเภทไหน เป็นประเภทที่พิษแล่น
คือ โกรธบ่อย ๆ โกรธง่าย ๆ โกรธเนื่อง ๆ แต่พิษไม่ร้าย คือ ความโกรธนั้น
ไม่นอนเนื่องอยู่นาน โกรธจริง แต่ก็หายไป ไม่ผูกโกรธ หรือไม่ได้คิดมุ่งร้ายพยาบาท
เลย และจะห้ามความโกรธไม่ให้เกิดบ่อย ๆ ก็ไม่ได้ เพราะเป็นผู้ที่สะสมมาที่จะเป็นผู้ที่
โกรธง่าย โกรธบ่อย เพราะฉะนั้น ก็เป็นผู้ที่ดุจอสรพิษมีพิษแล่นแต่พิษไม่ร้าย

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลเป็นดุจอสรพิษมีพิษร้ายแต่พิษไม่แล่นอย่างไร
บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่โกรธเนื่อง ๆ ที่เดียว แต่ความโกรธของเขานั้น
นอนเนื่องอยู่นาน ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเป็นดุจอสรพิษมีพิษร้ายแต่พิษไม่แล่น
อย่างนี้แล

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อสรพิษมีพิษร้ายแต่พิษไม่แล่น แม้ฉันใด เรากล่าวบุคคล
นี้เปรียบฉนั้น

บางคนสังเกตได้ว่า เป็นผู้ไม่โกรธง่าย ไม่โกรธบ่อย แต่ถ้าโกรธแล้วไม่ลืม
เพราะฉะนั้น ความโกรธของบุคคลนั้นเหมือนกับอสรพิษที่มีพิษร้ายแต่พิษไม่แล่น

ไม่เล่น คือ ไม่โกรธบ่อย มีพิษร้าย คือ ถ้าโกรธแล้วไม่ลืม ยังคงจำไว้นานมาก เพราะฉะนั้น เปรียบเทียบดูว่า ท่านเป็นบุคคลไหน

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลเป็นดุจอสรพิษมีพิษเล่นด้วย มีพิษร้ายด้วย อย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ย่อมโกรธเนื่อง ๆ และความโกรธของเขานั้นนอนเนื่อง อยู่นาน บุคคลเป็นดุจอสรพิษมีพิษเล่นด้วย พิษร้ายด้วย อย่างนี้แล

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อสรพิษมีพิษเล่นด้วย พิษร้ายด้วย แม้ฉันใด เรากล่าว บุคคลนี้เปรียบฉันนั้น

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลเป็นดุจอสรพิษมีพิษไม่เล่นและพิษไม่ร้ายอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ไม่โกรธเนื่อง ๆ ทั้งความโกรธของเขานั้นก็ไม่นอนเนื่อง อยู่นาน บุคคลเป็นดุจอสรพิษมีพิษไม่เล่นและพิษไม่ร้าย อย่างนี้แล

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อสรพิษมีพิษไม่เล่นและพิษไม่ร้าย แม้ฉันใด เรากล่าว บุคคลนี้ เปรียบฉันนั้น

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเปรียบด้วยอสรพิษ ๔ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ใน โลก ฯ

ขณะที่โกรธ เหมือนอสรพิษ แล้วแต่ว่าพิษเล่น หรือพิษร้าย ถ้าเป็นทั้ง พิษเล่นและพิษร้าย เมื่อได้เห็นโทษของความโกรธ ก็จะทำให้เป็นผู้ที่ค่อย ๆ คลายลง แม้จะยังดับความโกรธไม่ได้ แต่ก็ไม่โกรธอยู่ยาวนาน

ขณะนี้ เป็นจิตประเภทไหน หลายประเภท ถ้าสติระลึก ทางตากำลังเห็น เป็นจิตประเภทหนึ่งแล้ว ทางหูที่กำลังได้ยิน เป็นจิตอีกประเภทหนึ่งแล้ว ถ้าไม่ระลึก ทางใจก็อาจจะไม่ทราบ ว่า ขณะนี้เป็นกุศลจิต ๗ ขณะซึ่งเร็วมาก และถ้ามีเสียงที่ ไม่น่าพอใจกระทบทางหู ทันทีที่เสียงนั้นกระทบและยังไม่ดับ โทสมูลจิต ความ

ไม่พอใจในเสียงนั้นเกิดขึ้นแล้วอย่างรวดเร็ว แต่สั้นมาก และเมื่อเสียงนั้นดับ โทสมูลจิตก็ดับ

เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่พร้อมที่จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจริง ๆ ไม่ว่าจะฟังเรื่องอะไรทั้งสิ้น ขณะที่กำลังฟังเรื่องของโทสมูลจิต เสียงก็มีปรากฏ ได้ยินก็มี สภาพธรรมที่กำลังรู้เรื่องของเสียงที่ปรากฏก็ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ขณะก่อนก็ดับสิ้นหมดไป ไม่กลับมาอีกเลย

ในขณะที่สภาพธรรมกำลังปรากฏเท่านั้น ที่สติควรระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามที่ได้ศึกษา เพื่อให้การศึกษานั้นเป็นประโยชน์ โดยสามารถรู้สภาพที่แท้จริงของธรรมที่ได้ศึกษาแล้ว ซึ่งยาก ไซ้ไหม ขณะนี้จะระลึกทางไหน

ถ. หมายความว่า ขณะที่จะระลึก ขณะนั้นเรื่องราวจะไม่มีปรากฏเลย ไซ้ไหม

ส. ขณะที่กำลังพูดมีเรื่องราวไหม

ถ. มี

ส. เมื่อพูดจบแล้ว มีไหม

ถ. ถ้ามีเหตุต่อ ก็ต้องมีต่อ

ส. เรื่องราวมีในขณะที่จิตกำลังคิดเรื่องราวนั้นเท่านั้น ถ้าจิตไม่คิดเรื่องราวนั้น เรื่องราวนั้นก็ไม่มีเท่านั้นเอง และก็เห็น ขณะที่เห็นไม่ใช่ขณะที่กำลังคิดเรื่องราวต่าง ๆ ก็หมดไปทุกขณะ ก็ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แม้ในขณะที่กำลังได้ยินได้ฟัง

อย่างเมื่อกี้ คงจะมีเสียงที่ไม่น่าพอใจ ช่วงขณะนั้นโทสมูลจิตเกิดตามปกติ ถ้าไม่พอใจในเสียงนั้น ถ้าถามหลังจากที่เสียงนั้นดับไปแล้วว่า ชอบเสียงนั้นไหม จะตอบว่าอย่างไร ไม่ชอบ แต่ในขณะที่เสียงกำลังปรากฏและไม่ชอบ ขณะนั้น คือลักษณะของโทสมูลจิตซึ่งมีและก็เกิด และก็ดับไปอย่างรวดเร็ว

เพราะฉะนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างดับอย่างรวดเร็ว ซึ่งการศึกษาเรื่องของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นและปรากฏ เพื่อให้สตรระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ และประจักษ์การดับไปของสิ่งนั้น เพื่อจะได้ไม่ยึดถือว่าเป็นตัวตน

ถ. ขึ้นอยู่กับกำลังสติหรือเปล่าว่า จะทันกับสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่

ส. ต้องเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ขณะที่ไม่ชอบแม้เล็กน้อย ขณะนั้นก็เป็นที่สมมุติ เพราะฉะนั้น โทสมุขจิตหรือทุกข์ ไม่ใช่มีเฉพาะความโกรธอย่างเดียว แต่ขณะที่ไม่ชอบแม้เล็กน้อยก็เป็นโทสมุขจิตด้วย โทสมุขจิตเป็นทุกข์ แต่ทุกข์ไม่ใช่เฉพาะโทสมุขจิต

ถ. ประหม่าตื่นเต้นเป็นโทสมุขจิตหรือเปล่า

ส. ทุกอย่างที่ไม่ชอบ ขณะนั้นเป็นโทสมุขจิตหมด วิธีที่จะรู้ว่าเป็นโทสมุขจิตหรือเปล่า คือ ชอบไหม ถ้าไม่ชอบ ขณะนั้นเป็นโทสมุขจิตทั้งนั้น

ถ. ขณะนั้นถ้าระลึกได้ ระลึกรู้ว่าเป็นโทสะ เราก็งละ จะหมดไปเอง ใช่ไหม

ส. ต้องอบรมเจริญปัญญา โทสะเกิดขึ้นและดับไป ไม่มีใครบังคับบัญชาได้ แต่ไม่สามารถดับเหตุที่จะให้เกิดโทสะ ต้องอบรมเจริญปัญญาจนกว่าถึงขั้นที่จะดับเหตุของโทสะได้ โทสะจึงจะดับ

เพราะฉะนั้น ควรที่จะทราบว่ อะไรเป็นเหตุของโทสะ

ความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ เป็นเหตุให้เกิดโทสะ เมื่อไม่ได้รูป เสียง กลิ่น รส โณภูมัพพะที่พอใจ

และผู้ที่ดับโทสมุขจิตได้ คือ ผู้ที่ดับความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ ซึ่งผู้นั้นต้องรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอนาคามีบุคคล แต่แม้กระนั้นก็ยังดับทุกข์อื่นไม่ได้ นอกจากทุกข์ใจ เพราะทุกข์มีทั้งที่เป็นทุกข์กายด้วย และทุกข์ใจด้วย

ถ้าได้ศึกษาสภาพธรรมที่เป็นปรมาัตถธรรม และรู้ว่ลักษณะของสังขารธรรม คือ สภาพที่เกิดขึ้นและดับไปนั้นเป็นทุกข์ จะเข้าใจความหมายที่ว่ ทุกข์เป็นของธรรมดา ซึ่งมีอยู่เป็นประจำทุกวัน เพราะสังขารธรรมมีปัจจัยเกิดขึ้นและดับไป

สืบต่อกันอยู่เรื่อย ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและที่เป็นนามธรรม เพราะฉะนั้น ทุกข์เป็นของ
ธรรมดา และเหตุที่จะให้เกิดทุกข์ก็เป็นธรรมดาด้วย เพราะธรรมดาทุกคนพอใจใน
โลกมุขจิต เมื่อมีความยินดีพอใจซึ่งเป็นโลกมุขจิตในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส
ในโผฏฐัพพะ ก็พลัดเพลินไปเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น ทุกข์ก็ต้องเป็นธรรมดาด้วย
เพราะเหตุที่จะให้เกิดทุกข์เป็นธรรมดา

ธรรมดาหรือไม่ธรรมดา โลกะ ใครรู้ดีกว่าโลกะไม่ธรรมดาบ้าง เกิดบ่อยที่สุด
ในวันหนึ่ง ๆ จนเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น ทุกข์ต้องเป็นธรรมดาเหมือนกัน เพราะถ้า
เป็นปรมาตมธรรม ทุกข์ได้แก่สภาพของสังขารธรรมซึ่งเกิดดับ

๑๓๗๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๗

สัมโมหวิโนทนี อรรถกถา สัจจวิกังคินิทเทส วิเคราะห์ศัพท์ทุกขะ
มีข้อความว่า

ก็สัจจะแรก คือ ทุกขสัจจนี้ ชื่อว่าเป็นสิ่งน่าเกลียด เพราะเป็นที่ตั้งของ
อุปัทวะมิใช่น้อย ชื่อว่าว่างเปล่า เพราะเว้นจากความเป็นของยังยืน เป็นของงาม
เป็นสุข และเป็นอัตราที่ชนพาลกำหนดกัน ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรียกว่า
ทุกขะ เพราะเป็นของน่าเกลียด และเป็นสิ่งว่างเปล่า

ที่ว่างน่าเกลียด เพราะเป็นสภาพที่ไม่เป็นที่พอใจ หรือว่าไม่น่าพอใจ และเป็น
สภาพที่ว่างเปล่า เพราะเป็นสภาพที่ไม่ยั่งยืน

เป็นสิ่งน่าเกลียด เพราะเป็นที่ตั้งของอุปัทวะมิใช่น้อยเลย จะเห็นได้จาก
อุบัติเหตุซึ่งเกิดขึ้น และโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ กายที่เป็นแผลเปื่อยเน่า มีหนองได้ตอม
เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ชัดว่า เป็นสิ่งที่น่าเกลียด เพราะเป็นที่ตั้งของอุปัทวะมิใช่น้อย

ทุกขสัจจมีความเบียดเบียนเป็นลักษณะ มีความให้เร่าร้อนเป็นรสะ มีความ
เป็นไปทั่วเป็นปัจจุบันฐาน

เป็นไปทั่ว คือ ไม่เว้นเลย ถ้าจะกล่าวเทียบโดยบุคคลก็ไม่เว้นใครทั้งสิ้น ไม่ว่า
จะเป็นคนฉลาดหรือไม่ฉลาด แม้ว่าจะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือว่า
เป็นพาลบุคคล ทุกขสัจจมีความเป็นไปทั่วเป็นปัจจุบันฐาน เพราะเป็นสภาพซึ่งเกิดขึ้น
และดับไปเหมือนกันหมดทุกคน

(เสียงฮึดดัง...ยาว)

โทสมูลจิตหรือเปล่า ช่วงขณะนิดเดียวที่ผ่านไป มีเสียงที่ไม่น่าพอใจ
ลืมนไปแล้ว แต่ตามความเป็นจริงถ้าสติจะระลึก เสียงเมื่อกี่ยาวพอสมควรที่สติจะระลึก

รู้สภาพของจิตในขณะนั้นว่า ชอบหรือไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจ แต่เมื่อผ่านไปแล้วก็กลับคืนมาไม่ได้ มีแต่สิ่งที่กำลังปรากฏเท่านั้นที่สติจะระลึกได้ในขณะนี้ ทางตากำลังเห็น ย้อนมาอีก ทางหูกำลังได้ยิน ทางกายกำลังกระทบสัมผัส ทางใจกำลังคิดนึก

สังขารเป็นสภาพที่จริงแท้ ไม่วิปริต ซึ่งผู้พิจารณาด้วยปัญญาย่อมเห็นสภาพที่ไม่เป็นภาวะวิปริตดังมายากล ไม่เป็นภาวะคลาดเคลื่อนดังพยับแดด ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย คำว่า นี้ทุกข์ นั้นเป็นของแท้จริง ไม่ผิด มิใช่เป็นประการอื่น อีกอย่างหนึ่ง เพราะทุกข์ที่เป็นตัวไม่เบียดเบียนหาไม่ ตัวเบียดเบียนที่อื่นจากทุกข์ก็หาไม่ ฉะนั้น ทุกข์นี้ จึงตรัสให้ชื่อว่าสัจจะ โดยทรงกำหนดลักษณะที่เป็นตัวเบียดเบียน ทุกข์ย่อมไม่มีแต่เหตุอื่นเว้นจากตัณหา แล้วทุกข์นั้นจะไม่มีแต่ตัณหานั้นก็หาไม่ เหตุนั้นตัณหาตัวชัดสลายไปในอารมณ์ต่าง ๆ จึงชื่อว่าสัจจะ โดยกำหนดลักษณะที่เป็นเหตุแห่งทุกข์

วันหนึ่ง ๆ โลกะเกิดขึ้นในอารมณ์ต่าง ๆ ปฏิเสธไม่ได้เลย ทั้งทางตาที่เห็น ทางหูที่ได้ยิน ทางจมูกที่ได้กลิ่น ทางลิ้นที่ลิ้มรส ทางกายที่กระทบสัมผัส กำลังชัดสลายไปหาทุกข์แท้ ๆ ถ้ารู้ว่าตัณหาเป็นเหตุของทุกข์ ให้ทราบว่าเป็นขณะที่กำลังแสวงหาสุข ไม่ว่าจะทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ขณะนั้นกำลังชัดสลายไปหาทุกข์ เพราะตัณหาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์

เพราะฉะนั้น ถ้ามีสิ่งที่พอใจเกิดขึ้นขณะใด ให้ทราบว่า เป็นเหตุที่จะให้เกิดทุกข์ข้างหน้า ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือสิ่งที่ไม่มีชีวิตใด ๆ ก็ตาม ถ้าพลัดพรากจากสิ่งนั้น ขณะนั้นย่อมเป็นทุกข์ เพราะถ้ามีความพอใจแสวงหาอารมณ์นั้น ก็ไม่ต้องการที่จะให้อารมณ์นั้นพลัดพรากจากไป แต่ให้ระลึกว่า เมื่อความพอใจมีอยู่ในที่ใด ย่อมมีทุกข์ซึ่งจะเกิดเพราะสิ่งนั้นในภายหลัง

สำหรับทุกข์ขอยสัจจะ ไม่มีใครสามารถเปลี่ยนแปลงได้เลย เพราะเป็นสภาพแท้จริงที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดงไว้

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค ธารณสูตรที่ ๒ ข้อ ๑๖๙๒ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุเหล่านั้นทรงจำอริยสัจ ๔ ที่พระองค์ทรงแสดงได้หรือไม่ ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทรงจำทุกขอริยสัจจะเป็นข้อที่ ๑ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว ก็สมณะหรือพราหมณ์ผู้ใดผู้หนึ่งจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า นี่ไม่ใช่ทุกขอริยสัจจะข้อที่ ๑ ที่พระสมณโคดมทรงแสดงไว้ เราจักบอกเล็กทุกขอริยสัจจะข้อที่ ๑ นั้นเสีย แล้วบัญญัติทุกขอริยสัจจะข้อที่ ๑ อย่างอื่นใหม่ ข้อนี้มีพื้นฐานที่จะมีได้ ฯลฯ

มีใครจะเปลี่ยนแปลงใหม่ ทุกขอริยสัจจะ ซึ่งได้แก่สภาพธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นและดับไป แม้ว่า สมณะหรือพราหมณ์ผู้ใดผู้หนึ่งจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า นี่ไม่ใช่ทุกขอริยสัจจะข้อที่ ๑ ที่พระสมณโคดมทรงแสดงไว้ เราจักบอกเล็กทุกขอริยสัจจะข้อที่ ๑ นั้นเสีย แล้วบัญญัติทุกขอริยสัจจะข้อที่ ๑ อย่างอื่นใหม่ ข้อนี้มีพื้นฐานที่จะมีได้

ท่านผู้ฟังทรงจำทุกขอริยสัจจะข้อที่ ๑ ได้ ใช่ไหม ถ้าเพียงแต่ได้ทราบว่ อริยสัจจะมี ๔ คือ ทุกขอริยสัจจะเป็นสัจจะที่ ๑ จำได้ไม่ลืม แต่จำได้มากน้อยพอเพียงแค่ไหน ถ้าหลงลืมสติที่จะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเพื่อประจักษ์ความเกิดดับ ก็ย่อมลืมนว่ ทุกขอริยสัจจะเป็นอริยสัจจะข้อที่ ๑

เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ทรงจำอริยสัจ ๔ ที่พระองค์ทรงแสดงได้หรือเปล่า ถ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถามถ้าจะตอบ ก็ต้องรู้จักตัวเองตามความเป็นจริงว่า จำได้ขั้นไหน จำได้ขั้นที่เพียงรู้ว่ อริยสัจธรรมมี ๔ หรือจำได้จนกระทั่งสติระลึกศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจนกว่าจะประจักษ์ในลักษณะที่เป็นทุกขสัจจะจริง ๆ

การศึกษาแม้พระสูตร ถ้าได้พิจารณาถึงบุคคลที่ฟังธรรมแต่ละท่านในกาลที่ต่างกัน ย่อมจะเห็นได้ว่า แม้เพียงในเรื่องของอริยสัจที่พระผู้มีพระภาคตรัสถามและบุคคลที่กล่าวตอบ ก็กล่าวตอบ แต่การทรงจำแม้ในเรื่องของอริยสัจของแต่ละบุคคลนั้นก็ต่างกัน ผู้ที่เพียงทรงจำหัวข้อ กับผู้ที่ทรงจำและสติระลึกจนกระทั่งปัญญา

ทางตลอดในทุกขสัจจ์ ก็ต้องเป็นบุคคลที่สะสมการฟังพระธรรมและการประพฤติธรรมต่าง ๆ กันด้วย

ข้อความใน **สัมโมหวิโนทนี อรรถกถา สัจจวิภังคินิทเทศ** ได้กล่าวถึงอริยสัจจ์ทั้ง ๔ โดยลำดับว่า

ก็ในอริยสัจจ์ ๔ นั้น ทุกขสัจจะจะเป็นสัจจะที่รู้ง่าย เพราะเป็นของหยาบและสาธารณะแก่สัตว์ทั้งปวง ฉะนั้น จึงตรัสเป็นลำดับแรก

ถ้ากล่าวทั่ว ๆ ไป เนิ่น ๆ คนที่ไม่รู้จักทุกข์ ไม่มี แต่จะมีผู้กล่าวว่า มีทุกข์มากมายจริง ๆ ทุกข์ของเด็ก ทุกข์ของผู้ใหญ่ ทุกข์ของพ่อบ้านแม่เรือน ทุกข์ของผู้บริหารประเทศ จะเห็นได้ว่า แต่ละคนมีทุกข์มาก เพราะฉะนั้น ที่ทรงลำดับทุกขสัจจะ เพราะเป็นสัจจะที่รู้ง่าย เป็นของหยาบ และสาธารณะแก่สัตว์ทั้งปวง ฉะนั้น จึงตรัสเป็นลำดับแรก

และในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน เวลาที่พวกอัญญเดียรถีย์ได้ถามพวกภิกษุทั้งหลายว่า บวชในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเพื่ออะไร ท่านเหล่านั้นก็ยังตอบว่า เพื่อรู้ทุกข์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ทุกข์มีหลายชั้น ชั้นที่รู้ไม่ยากก็มี และชั้นที่ต้องถึงการทางตลอดจึงจะประจักษ์แจ้งในทุกข์ก็มี

เมื่อกล่าวถึงอริยสัจธรรมโดยกิจแห่งญาณในสัจจญาณ

มี ๒ อย่าง คือ รู้โดยรู้ตาม ๑ และรู้โดยทางตลอด ๑ ความรู้โดยรู้ตามเป็นโลกียะ ซึ่งย่อมนำไปเป็นนิโรธและมรรคได้ด้วยอำนาจการฟังตามกันมาเป็นต้น ความรู้โดยทางตลอดเป็นโลกุตตระ เพราะทำนิโรธเป็นอารมณ์แล้วย่อมนำทางตลอดสัจจะแม้ทั้ง ๔ โดยกิจ

แสดงให้เห็นว่า การรู้ทุกข์มี ๒ อย่าง รู้โดยรู้ตาม ๑ และรู้โดยทางตลอด ๑ โดยรู้ตาม คือ ขณะที่ไม่เห็นไม่ใช่ขณะที่ได้ยิน ขณะที่ไม่เห็นกำลังมีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ในขณะที่นั้นจะไม่เสียงปรากฏในสิ่งที่ปรากฏทางตาเลย และในขณะที่เสียงปรากฏทางหู ขณะนั้นจะไม่เสียงปรากฏในสิ่งที่ปรากฏทางหูเลย

เพราะฉะนั้น ขณะที่เห็นต้องดับก่อน จึงจะเป็นขณะที่ได้ยินเกิดขึ้น หรือขณะที่ได้ยินต้องดับก่อน ขณะที่เห็นจึงเกิดขึ้น นี่เป็นการรู้โดยรู้ตาม แต่ต้องให้ถึงการรู้โดยแทงตลอดด้วย

ข้อความต่อไป กล่าวถึงทุกข์โดยนัยต่าง ๆ คือ

ทุกข์ทั้งหมดชื่อว่ามีเพียงอย่างเดียว โดยความเป็นไป

เกิดขึ้นดับไป เกิดขึ้นดับไป เปลี่ยนแปลงไม่ได้เลย นี่คือความเป็นไปของทุกข์ ลักษณะของทุกข์

มีใครจะให้สิ่งที่เกิดแล้วไม่ดับและไม่เปลี่ยนได้บ้าง ถ้าไม่รู้อาจจะคิดว่าไม่ได้ดับไปเลยสักขณะเดียว แต่ถ้าพิจารณาจริง ๆ เข้าใจจริง ๆ ประพฤติปฏิบัติตามจริง ๆ ย่อมสามารถสังเกตได้ว่า ไม่มีใครยับยั้งสภาพธรรมที่เกิดให้คงอยู่ต่อไปได้ เพราะเกิดแล้วดับ เกิดขึ้นเพื่อความเป็นไปอยู่ตลอดเวลา

ทุกข์ชื่อว่ามี ๒ อย่าง โดยนามและรูป

นามก็เป็นทุกข์ ไม่เที่ยง เกิดขึ้นและดับไป ต้องเป็นนามที่เป็นสังขารธรรมด้วยที่เกิดขึ้นและดับไป รูปก็เป็นทุกข์ ไม่เที่ยง เกิดขึ้นและดับไป

ทุกข์ชื่อว่ามี ๓ อย่าง โดยความต่างแห่งอุปัติภพ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ

แสดงว่า ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนทั้งสิ้น ทั้งในกามภพนี้ ทุกข์ คือ สภาพธรรมที่เกิดดับเป็นไปอยู่ทุกขณะฉันใด ในรูปภพ คือ ในรูปพรหมภูมิ ก็ฉันนั้น ในอรูปพรหมภูมิ ก็ฉันนั้น ไม่มีสักขณะเดียวซึ่งสภาพธรรมใดก็ตามที่เป็นสังขารธรรมเกิดแล้วจะไม่ดับ

ทุกข์ชื่อว่ามี ๔ อย่าง โดยความต่างแห่งอาหาร ๔

คือ กพพิการอาหาร ผัสสาหาร มโนสังขเจตนาหาร วิญญาณาหาร

ทุกข์ชื่อว่ามี ๕ อย่าง โดยความต่างแห่งอุปาทานขันธ์ ๕

ที่จริงแล้วเป็นเรื่องของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเอง แต่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงทุกข์โดยประการทั้งปวงเพื่อให้เห็นตามความเป็นจริงให้ได้ว่า สภาพธรรมทั้งหลายที่เป็นทุกข์สังขานั้น เพราะเหตุอย่างนั้น ๆ

และทุกข์ ๗ ประการ คือ

ประการที่ ๑ ทุกขเวทนาทั้งที่เป็นไปทางกายและทางใจ ชื่อว่าทุกข์เพราะทนได้ยาก เพราะเป็นสิ่งที่ทนได้ยากทั้งโดยสภาพและโดยชื่อ

เวลาที่ไม่แยกทุกข์กายกับทุกข์ใจ ถ้ากล่าวรวมว่า ทุกข์ สภาพความรู้สึกที่เป็นทุกข์ ก็หมายความว่าทั้งทุกข์เวทนาทางกายและทางใจด้วย ชื่อว่าทุกข์เพราะทนได้ยาก เวลาทุกข์กายเกิดขึ้น ทนไม่ไหว ไข้ไหม ปวดหัวตัวร้อน เป็นไข้ ทุกข์ใจเกิดขึ้นก็ทนไม่ไหวอีกเหมือนกัน มีการร้องไห้ เศร้าโศก คร่ำครวญต่าง ๆ เพราะทุกข์นั้นเป็นสภาพที่ทนได้ยาก

ประการที่ ๒ สุขเวทนาชื่อว่าทุกข์ เพราะแปรปรวนไป เพราะเป็นเหตุอุบัติทุกข์โดยความแปรปรวน

แสดงให้เห็นว่า แม้แต่สุขเวทนาที่ทุกคนแสวงหาก็เป็นทุกข์ด้วย เพราะสุขเวทนานั้นไม่ยั่งยืน เป็นทุกข์ เพราะแปรปรวนไป เพราะเป็นเหตุอุบัติทุกข์โดยความแปรปรวน เวลาสุขหมดไป อะไรเกิดขึ้น ทุกข์เกิดขึ้น ถ้าทุกข์เกิดก็แสดงว่าสุขที่เกิดแล้วนั้นหมดไป ทุกข์จึงเกิดได้

ประการที่ ๓ อุเบกขาเวทนาและสังขารธรรมที่เป็นไปในภุมิ ๓ ที่เหลือ ชื่อว่าทุกข์แห่งสังขาร เพราะเป็นสิ่งที่ถูกความเกิดความดับบีบคั้น

ไม่ได้กล่าวเฉพาะทุกข์เวทนาและสุขเวทนา แต่แม้อุเบกขาเวทนาและสังขารธรรมอื่น ๆ ทั้งหมดที่เป็นไปในภุมิ ๓ คือ ในกามภุมิ ในรูปภุมิ ในอรูปภุมิ ชื่อว่าทุกข์แห่งสังขาร เพราะเป็นสิ่งที่ถูกความเกิดความดับบีบคั้น อย่างที่เคยได้ยืนยันว่าสังขารทุกข์ ได้แก่ ทุกข์แห่งสังขารทั้งหลาย

ประการที่ ๔ ความป่วยไข้ทางกายและทางใจ มีโรคลมเสียดหัว โรคปวดฟัน และความเร่าร้อนเกิดแต่ราคะ ความเร่าร้อนเกิดแต่โทสะ เป็นต้น ชื่อว่าทุกข์ที่ปกปิด เพราะเป็นทุกข์ที่ต้องถามจึงจะรู้ และเพราะความพยายามไม่ปรากฏ

ขณะนี้อาจจะมีบางท่านมีลมเสียดหัว ก็เป็นทุกข์เหมือนกัน แต่ใครจะรู้ หรือว่า ท่านที่ไปหาหมอฟัน ทุกคนก็นั่งอยู่ที่ร้านของหมอฟัน ดูเป็นปกติ อ่านหนังสือบ้าง สนทนากันบ้าง แต่ความจริงกำลังปวดฟัน เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นว่า ความป่วยไข้ทางกายและใจอย่างที่ไม่ปรากฏออกมาให้คนอื่นรู้ นอกจากจะต้องถามว่า เป็นอะไร ซึ่งขณะนั้นก็จะตอบว่า เป็นอะไรที่ท้อง ที่ฟัน ที่ศีรษะ หรือที่อะไรต่าง ๆ นั้นแสดงว่าเป็นทุกข์ที่ปกปิด คือ เป็นทุกข์ที่ไม่ปรากฏ หรือแม้ความเร่าร้อนที่เกิดแต่ราคะ หรือความเร่าร้อนที่เกิดแต่โทสะ ก็ชื่อว่าเป็นทุกข์ที่ปกปิด

กำลังอยากได้อะไร แต่ไม่บอกคนอื่น อาจะอยากรับประทานอาหารรสนั้น รสนี้ แต่คนอื่นไม่สามารถทราบได้ ขณะที่มีความปรารถนา ความอยาก ความต้องการเกิดขึ้น ขณะนั้นเป็นความเร่าร้อนซึ่งเกิดเพราะความต้องการหรือความปรารถนา หรือในขณะที่ไม่พอใจสิ่งหนึ่งสิ่งใด แต่อดทนอดกลั้นไว้ ซึ่งขณะนั้นผู้อื่นไม่สามารถที่จะรู้ได้ ก็เป็นความเร่าร้อนที่เกิดแต่โทสะ แต่เมื่อไม่ปรากฏ จึงเป็นทุกข์ที่ปกปิด เพราะต้องถามจึงจะรู้ และเพราะความพยายามไม่ปรากฏ

ประการที่ ๕ ความป่วยไข้ที่มีกรรมกรรม ๓๒ ประการเป็นต้น เป็นสมุฏฐาน (กรรมกรรม คือ การได้รับโทษทัณฑ์ด้วยเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ) ชื่อว่าทุกข์ที่ไม่ปกปิด เพราะเป็นทุกข์ที่ปรากฏ เป็นทุกข์ที่ไม่ต้องถามก็รู้ และเพราะความพยายามปรากฏ

ประการที่ ๖ ทุกข์ที่มีชาติเป็นต้น เว้นทุกข์เพราะทนได้ยาก (คือ เว้นทุกข์เวทนาและโทมนัสเวทนา) ชื่อว่าทุกข์โดยอ้อม เพราะเป็นวัตถุที่ตั้งแห่งทุกข์นั้น ๆ

ประการที่ ๗ ทุกข์เพราะทนได้ยาก ชื่อว่าทุกข์โดยตรง

เพราะฉะนั้น ก็มีทั้งทุกข์โดยตรง ทุกข์โดยอ้อม ทุกข์ที่ไม่ปรากฏ คือ เป็นทุกข์ที่ปกปิด ทุกข์ที่ปรากฏ คือ เป็นทุกข์ที่ไม่ปกปิด และมีทุกข์ของสังขารธรรม

มีทุกข์ของสุขเวทนาที่แปรปรวนไป และมีทุกข์ทุกข์ คือ ทุกข์ที่ทนได้ยากทั้งโดยสภาพ
และโดยชื่อ

